

T.C

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME TEORİSİ AÇISINDAN
LÜBNAN SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah ARSLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA

Bilecik, 2018
10167435

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME TEORİSİ
AÇISINDAN LÜBNAN SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah ARSLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA

Bilecik, 2018
10167435

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Abdullah Aker
Anabilim Dalı : Siyaset Bilim ve Kav Yönetim
Programı : Kav Yönetim
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Çankaya
Tezin Özgün Adı : Çatışma Kurulene Teorisi Açısından Lübnan Sorunu
Tezin İngilizce Adı : The Lebanon Problem in Terms of Conflict Resolution Theory

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 19 / 6 / 2018

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Siyaset Bilim ve Kav Yönetim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Çankaya

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Pınar Özdemir Çankaya

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hakan Arıdemir

Üye: .....

Üye: .....

İmza

Yavuz Çankaya

Pınar Özdemir Çankaya

Hakan Arıdemir

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ..... / ..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

‘Çatışma Çözümleme Teorisi Açısından Lübnan Sorunu’ adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Abdullah ARSLAN

05.06.2018

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında bana yol gösteren ve her türlü desteği sunan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA'ya ve değerli fikirleri ile yolumu aydınlatan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZDEN CANKARA'ya sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım. Çalışmalarım esnasında kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan değerli sınıf arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte iyi dilekleri ile beni motive eden, desteklerini her zaman yanımda hissettiğim dostlarıma ve yakınlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Bu tezi, bana her daim inanan ve güvenen, bugünlere gelmemde en büyük pay sahibi olan sevgili anneme ve babama ithaf ediyorum.

ÖZET

İnsanoğlu tarihsel süreç boyunca barıştan çok savaşı konuşmuştur. Savaşın üzerine yazılan eserler milattan öncesine kadar uzanırken buna mukabil barışa yönelik çalışmaların geçmişi çok geriye gidememektedir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan çatışmaların tarihleri tutulup, nedenleri sonuçları araştırılmışsa da çatışmanın nedenlerine inilmemiştir. Bu eksikliğin farkına varan bir grup bilim insanı 20. yüzyılın başlarında çatışma çözümünü bir bilim dalı olarak ele almışlardır. Kısa sürede dünyanın pek çok yerinde çatışmaların araştırılmasına yönelik merkezler kurulmuştur. Bununla ilgili olarak da literatüre birçok yeni kavram kazandırılmıştır.

Tarih boyunca pek çok devletin hâkimiyetine girmişse de Lübnan, kendine özgü yapısını korumayı başarmıştır. Lübnan'ı değerli kılan en önemli unsur bir kültür mozaikini andırması sebebiyle her dinin, mezhebin, devletin kendinden bir şeyler bulabileceği bir yer olmasıdır. Ayrıca Lübnan, konumu ve Hristiyan nüfusu ile “Ortadoğu'nun Batı'ya açılan penceresi”; başkent Beyrut ise modernliği ve gelişmişliği sebebiyle uzun yıllar “Ortadoğu'nun Paris'i” olarak görülmüştür. Ancak Lübnan'ın kendisine özgü mezhep temelli siyasi yapısı, tarafların güç mücadelelerine ve bitmeyen iç çatışmalara sebep olmuştur. Bunun yanında Filistinli ve Suriyeli göçmenlere kapılarını açması, iç savaş döneminde Hristiyan nüfusun göç etmesi ile demografik yapısı önemli oranda değişmiştir.

Bu çalışma ile hem çatışma çözümlemenin ve Lübnan'ın tarihsel süreci ele alınmış hem de çatışma çözümlemenin önemli araçlarından biri olan çatışma çarkı ile Lübnan çatışması incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma çözümleme, Lübnan, uyuşmazlık, çatışma, Taif Anlaşması, Dürzi, Maruni, Hizbullah, siyaset psikolojisi.

ABSTRACT

Mankind has discussed war rather than peace. While the works written on war date back to before common era, the works on peace don't have a long history. Even if dates of the conflicts that took place within the historical process have been recorded, and their causes and effects have been investigated, no one has ever got to the root of the conflicts. A group of scientists who realized this deficiency, dealt with conflict resolution as a branch of science at the beginning of 20th century. In a short time, centers intended for researching conflicts have been established in many places of the world. Many new concepts are brought into the literature in relation to that.

Although Lebanon fallen under domination of many countries throughout history, it managed to preserve its distinctive structure. What makes Lebanon valuable most is its being a place that can be relatable to every religion, sect, and country because of its resemblance to a cultural mosaic. In addition, Lebanon has been seen as "Middle East's window to the West" for its location and Christian population; its capital, Beirut, has been seen as "Paris of the Middle East" for its modernity and level of development for many years. However, Lebanon's distinctive sectarian-based political structure caused power struggle among the parties and never-ending internal conflicts. Besides, the fact that it opened its doors to Palestinian and Syrian immigrants, and emigration of the Christian population during the civil war period changed its demographical structure significantly.

In this study, both conflict resolution and historical process of Lebanon are discussed, and also Lebanon conflict is studied by using conflict wheel which is one of the important tools of conflict resolution.

Keywords: Conflict resolution, Lebanon, Dispute, conflict, Taif Agreement, Durzi, Maronite, Hezbollah, Political Psychology.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME TEORİSİ

1.1. ÇATIŞMANIN DOĞASI.....	4
1.1.1. Çatışma Kavramı.....	5
1.1.2. Çatışma Davranışı.....	7
1.1.3. Çatışmanın Nedenleri.....	9
1.1.4. Çatışma Çeşitleri.....	10
1.1.4.1. Şiddet İçermeyen Çatışmalar.....	12
1.1.4.2. Şiddet İçeren Çatışmalar.....	13
1.1.5. Çatışmanın Boyutları.....	14
1.1.6. Çatışma ile İlgili Temel Kavramlar.....	16
1.1.6.1. Çatışma Yönetimi.....	17
1.1.6.2. Çatışma Yatıştırma.....	17
1.1.6.3. Çatışma Çözümü.....	18
1.1.6.4. Çatışma Dönüştürme.....	18
1.2. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEMENİN TARİHSEL SÜRECİ.....	18
1.2.1. Öncü Çalışmalar: 1914-1945 Yılları Arası.....	19
1.2.2. Kuruluş: 1946-1969 Yılları Arası.....	22
1.2.3. Genişleme ve Kurumsallaşma Aşaması: 1970-1989 Yılları Arası.....	24

1.2.4. Yeniden İnşa Aşaması.....	29
1.3. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME SÜRECİNDE AKTÖRLER.....	31
1.3.1. Lederach Piramidi'nden Hareketle Aktörler.....	32
1.3.1.1. 1.Seviye: Üst Düzey Liderlik.....	32
1.3.1.2. 2.Seviye: Orta Düzey Liderlik.....	33
1.3.1.3. 3.Seviye: Halk Liderliği.....	33
1.3.2. Özerdem'e Göre Aktörler.....	34
1.3.2.1. Ulusüstü Örgütler.....	34
1.3.2.2. Devletler.....	35
1.3.2.3. Devlet Altı Kuruluşlar.....	36
1.4. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME MODELLERİ.....	37
1.4.1. Galtung'un Çatışma, Şiddet ve Barış Modeli.....	37
1.4.2.Çatışmanın Artması ve Azalması Modeli.....	40
1.4.3. Kum Saati Modeli.....	42
1.4.4. Çatışma Ağacı Modeli.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN'DA ÇATIŞMANIN KÖKENLERİ

2.1. ÖRNEK ÜLKE LÜBNAN.....	46
2.2. LÜBNAN'DA SOSYAL YAPI.....	47
2.2.1. Genel Bilgiler.....	47
2.2.2. Coğrafi Konum.....	48
2.2.3. Nüfus Yapısı.....	48
2.2.4. Kültürel Yapı.....	49
2.3. LÜBNAN'DA DİNİ/MEZHEPSEL YAPI.....	50

2.3.1. Hristiyanlar.....	51
2.3.1.1. Maruniler.....	51
2.3.1.2. Grek Ortodokslar.....	52
2.3.1.3. Grek Katolikler.....	52
2.3.1.4. Ermeni Ortodoks ve Ermeni Katolikler.....	53
2.3.1.5. Diğer Hristiyan Gruplar.....	53
2.3.2. Müslümanlar.....	54
2.3.2.1. Sünniler.....	55
2.3.2.2. Şiiiler.....	55
2.3.2.3. Dürziler.....	56
2.3.2.4. Nusayriler (Aleviler).....	57
2.4. BAĞIMSIZLIĞA KADARKİ TARİHSEL SÜREÇ.....	57
2.4.1. Osmanlı Öncesi Dönem.....	58
2.4.2. Osmanlı Hakimiyetinde Lübnan.....	59
2.4.2.1. Emirler Dönemi.....	60
2.4.2.2. İki Kaymakamlık Dönemi.....	64
2.4.2.3. Mutasarrıflık Dönemi.....	66
2.4.3. Fransız Manda İdaresinden Bağımsızlığa Giden Süreç.....	69
2.5. BAĞIMSIZLIK SONRASI SÜREÇ.....	73
2.5.1 1945-1970 Yılları Arası.....	73
2.5.2. Faranjiye Dönemi: 1970-1976.....	77
2.5.3. Lübnan İç Savaşı.....	79
2.5.4. Sarkis Dönemi: 1976-1982.....	81
2.5.5. İsrail İşgali: 1982.....	83
2.5.6. Taif Anlaşması.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇARKINDAN HAREKETLE LÜBNAN KRİZİNİN İNCELENMESİ

3.1. ÇATIŞMA ÇARKI.....	91
3.2. AKTÖRLER.....	91
3.2.1. Hizbullah, İsrail ve Suriye.....	93
3.2.2. ABD ve İran.....	96
3.2.3. AB ve BM.....	97
3.2.3.1. Türkiye.....	98
3.3. KONULAR/SORUNLAR.....	98
3.3.1. Sınır Sorunları.....	98
3.3.2. Siyasi Yapı.....	99
3.3.3. Mülteci Sorunu.....	101
3.4. DİNAMİKLER.....	102
3.5. ŞARTLAR/YAPILAR.....	103
3.6. ÖNLEMLER.....	105
3.7. SEÇENEKLER/STRATEJİLER.....	106
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HIİK	: Heilderberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü
ILO	: Uluslar arası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslar arası Para Fonu
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NRWA	: Birleşmiş Milletler Yakındoğu Filistin Mültecilerine Yardım
Ajansı	
PIN	: Uluslar arası Müzakere Süreçleri
PRIÖ	: Oslo Uluslar arası Barış Enstitüsü
SSNP	: Suriye Sosyal Milliyetçi Parti
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TV	: Televizyon
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu
UNIFIL	: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü

WTO : Dünya Ticaret Örgütü

yy : Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1.1:** Yoğunluğuna Göre atışma Türleri.....
- Tablo 1.2:** atışma yatıştırma ile çatışma çözümünün tablo üzerinden karşılaştırılması...
- Tablo 1.3:** atışma çözümünde Yer Alan Aktörlerin Sınıflandırılması.....
- Tablo 2.1:** Kimlik Bilgileri.....
- Tablo 2.2:** Taif Anlaşması ncesi ve Sonrası Meclis Dağılımı: Hristiyan Gruplar.....
- Tablo 2.3:** Taif Anlaşması ncesi ve Sonrası Meclis Dağılımı: Müslüman Gruplar.....
- Tablo 3.1:** 8 Mart ve 14 Mart İttifaklarında Yer Alan Partiler.....
- Tablo 3.2:** Yeni sisteme göre oluşturulan seçim bölgeleri ve kontenjan durumları.....
- Tablo 3.3:** rnek Seçim alışması-Oy Dağılımı.....
- Tablo 3.4:** rnek Seçim alışması-Kazananlar.....

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Uyuşmayan Hedeflerin Nedenleri

Şekil 1.2: Lederach Piramidi

Şekil 1.3: Galtung'un Çatışma Üçgeni Modeli

Şekil 1.4: Galtung'un Şiddet Üçgeni Modeli

Şekil 1.5: Çatışmanın Tırmanışı ve İnişi Modeli

Şekil 1.6: Kum Saati Modeli

Şekil 1.7: Çatışma Ağacı-Lübnan Örneği

Şekil 3.1: Çatışma Çarkı-Mayer ve Moore

Şekil 3.2: Çatışma Çarkı

Şekil 3.3: Sebaa Çiftlikleri Bölgesi

GİRİŞ

Bundan yaklaşık 6 asır önce yaşamış olan İbn Haldun devletleri insan ömrüne benzetir. Ona göre devletler de insanlar gibi doğar, yaşar ve ölürlür. Ancak bu devletlerin kimi kısa ömürlü olurken kimileri asırlarca varlıklarını devam ettirirler. Bu varlığın ve yok olmanın sebepleri hep tartışılmalıdır. Bunun üzerine çeşitli fikirler ortaya atılmış ve eserler yazılmıştır. 20. yy'ın başlarında bir grup bilim insanı savaşların ve çatışmaların nedenleri ve sonuçlarından ziyade bunların köklerinin incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Eğer savaşlar ve çatışmalar birer hastalık olarak görülürse ağrı kesiciler, iğneler ancak hastalığın etkisinin azalmasına yol açar. Oysa hastalıktan tamamen kurtulmak için derin tetkikler yapıp hastalığa sebep olan unsurlar araştırılmalıdır. Bu fikir üzerine başlayan hareket çok kısa sürede dünyanın pek çok bölgesine yayılmış, bununla ilgili olarak araştırma merkezleri ve üniversitelerde fakülteler kurulmuştur. Çatışma çözümleme, uyuşmazlıkların çözümü veya barış çalışmaları olarak da adlandırılan bu hareketin çalışmaları pek çok bilim dalında da kaynak olarak alınmıştır. Müzakere ve arabulucuk üzerine yapılan çalışmalar devletler nezdinde de kabul görmüş ve devletlerarası husumetlerin giderilmesinde birer araç olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak çatışmanın kavramsal çerçevesi ele alınmaktadır. Ardından sırasıyla çatışma davranışı, çatışmanın nedenleri, çeşitleri ve boyutları incelenmektedir. Çatışma çözümlemenin yeni bir alan olması konu ile ilgili kavramlara yönelik pek çok farklı tanımlamayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum hem kavramların tam olarak yerleşmemesine hem de birbirleri ile iç içe geçmesine sebep olmuştur. Bu nedenle ilgili incelemelerin ardından çatışma ile ilgili temel kavramlar tek tek ele alınmakta ve anlam karmaşasına sebep olabilecek karşılaştırılarak sunulmaktadır. Çatışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için ise tarihsel süreç sınıflandırılarak ele alınmaktadır. Çatışma çözümlemenin tarihsel sürecinin bir başlangıcı olmasına rağmen alanın gelişmelere açık olması sebebiyle bir sonu bulunmamaktadır. Çatışmalar insanoğlu var olduğu müddetçe kaçınılmazdır. Dolayısıyla çatışma çözümlemeye yönelik çalışmalar da bir yok oluşa kadar varlığını sürdürmeye devam edecektir. Çatışmaların merkezinde “insan” unsuru bulunduğu için çatışmaların çözümünde aktörlere büyük görevler düşmektedir. Bunun için çatışmanın

boyutlarına göre görev alması gereken aktörler bulunmaktadır. Bu çalışmada iki farklı sınıflandırma ile aktörler konusu incelenmektedir. Bölümün son konusu çatışma çözümlemeye yönelik geliştirilen modellerdir.

İkinci bölümde örnek ülke Lübnan ele alınmaktadır. Lübnan ile ilgili çalışmaların en zor yanı, resmi sayımın en son 1932 yılında yapılmış olmasıdır. Bu durum ülkede güç mücadeleleri veren her bir grubu kendine yönelik bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Dolayısıyla birbiri ile uyuşmayan, taraflı pek çok veri mevcuttur. Bunun için ülkenin sosyal yapısı incelenirken dünya genelinde bağımsız güncel veri sağlayan kuruluşların çalışmalarından yararlanılmaktadır.

Lübnan'da mezhepler çok önemli bir yere sahiptir. Mezheplerin etkisi yalnızca toplumsal hayatta değil siyasal hayatta da önemlidir. Zira Lübnan'da siyasi yapı, siyasi makamların mezhepler arasında belli bir orana göre paylaşılmasına dayanmaktadır. Bu durum ise hem iç politikada bir birliğin sağlanamamasına sebep olmakta hem de ülkeyi dış müdahalelere açık hale getirmektedir. Mezheplerin önemi sebebiyle sosyal yapıdan sonra dini ve mezhepsel yapı ele alınmaktadır. Daha sonra Osmanlı öncesi ve sonrası, Fransız manda idaresi, bağımsızlığın kazanılması ve Taif Anlaşması'na kadarki tarihsel süreç incelenmektedir. İç savaşı bitiren Taif Anlaşması ile ülke bir süre rahatlamışsa da bu çok uzun sürmemiştir. 2001 yılında ABD'de meydana gelen 11 Eylül hadisesi bölge coğrafyası için yeni bir dönemin başlamasına işaret etmektedir. ABD önderliğinde başlatılan küresel terörizmle mücadele bu tarihten sonra Ortadoğu coğrafyasında dış müdahalelerin ve iç çatışmaların yaşanmasına sahne olacaktır. Bu gelişmelerin Lübnan'a ilk etkisi başta Hizbullah olmak üzere radikal örgütlerin mücadelelerine Lübnan üzerinden devam etmesi sonucu ülkenin hem İsrail'in fiziki müdahalelerine maruz kalması hem de ülke içinde güvenliğinin bozulması şeklinde olmuştur. Diğer bir sorun ise komşu ülkelerden gelen göçler sonucu ülkede mezhepsel yapının değişime uğramasıdır. Ülkede Müslümanların sayıca artmalarına mukabil ülkede var olan siyasal kotalar sebebiyle yönetimde aktif olamaması iç çatışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu güç mücadeleleri sadece dini grupları arasında değil aynı dinden farklı mezhepler arasında da cereyan etmektedir.

Çalışmanın son bölümünde çatışma çözümleme modellerinden birisi olan çatışma çarkından hareketle Lübnan'ın Taif Anlaşması'ndan sonraki süreci

incelenmiştir. Çatışma çarkının her bir dişlisi ülkenin mevcut sosyal ve siyasal haritasının çizilmesini sağlamaktadır. Lübnan'da ki mevcut sorunlar sınır sorunları, mevcut siyasi yapının katılığı ve mülteci sorunu olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenmektedir. Çatışma çarkı ile hem bu sorunların temeline inilmektedir hem de bu sorunların çözümüne dair yapılan çalışmalar sunulmaktadır. Bu bölümün son konusu mevcut sorunlara yönelik alternatif çözüm yollarıdır. Bunun için siyaset psikolojisinden de yararlanılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME TEORİSİ

1.1. ÇATIŞMANIN DOĞASI

Bir kavram olarak çatışmayı bir kalıba sığdırmak oldukça zordur. Zira tüm sorunların altında yatan temel neden çatışmanın net bir tanımının olmamasıdır. Çatışma, insanoğlunun tarihsel gelişimi boyunca öğrenile-gelen ve nesilden nesile aktarılan bir kavramdır. Başlangıcı insanlık tarihine dayanır ve sonu ise muhtemelen hiç gelmeyecektir (Jeong, 2008: 3). İnsanlar bakımından çatışma fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçların tatminine engel teşkil eden olaylardan doğar (Ceylan, Ergün ve Alpkan 2000: 40). Çatışmanın çözümlenebilir bir olgu olduğu genel kabul gören bir kanaattir (Birdiqli, 2014:173).

Çatışma insan faaliyetlerinin her düzeyinde görülebilir. Bunların bir kısmını çözer, bir kısmını zamana bırakır ve bir kısmı ile de yaşamaya alışırız. Günlük hayattan bir örnek vermek gerekirse pastanın son dilimini kendisi yemek isteyen iki arkadaş veya aynı gün ve aynı saatte farklı kanallarda takip ettiği dizileri başlamak üzere olan iki kardeş arasında çatışma başlamak üzeredir ancak bunu önlemenin yolları mevcuttur. Pasta diliminden bir tarafın feragat etmesiyle sorun çözülebileceği gibi, dilimin eşit şekilde paylaşılmasıyla da her iki taraf da mutlu edilebilir ve çatışma önlenmiş olur. Çakışan dizi saatlerinde de çözüm olarak üç seçenek sunulabilir: İlk olarak taraflardan birinin gönüllü olarak tercihinden vazgeçmesi, ikinci olarak TV'nin belirli bir sıra kullanılmasının kararlaştırılması yani bu hafta biri bir sonraki hafta diğeri izleyecek şekilde, üçüncü olarak ise iki tarafında tercihlerini değiştirmeye ikna etmektir. Yani ikisi de dizilerini izlemek yerine birlikte sinemaya gidip bir film izleyebilirler. Bu örneklerde olduğu gibi aslında günlük yaşamda da çatışmaların çoğu barışçıl yollarla çözülmektedir. Ancak çoğu zaman çatışmayı çözmek için gerekli olan işbirliği kendiliğinden oluşamaz zira bireyler kendi tercihlerinde ısrarcı olacaklardır (Nye and Welch, 2010: 259). Bu durumda barış ortamını sağlamak için üçüncü taraflara ihtiyaç duyulacaktır.

Çatışmaların bir kısmı bireyler arasında, bir kısmı toplumlar, devletler vb. gruplar arasındadır. Yine bunların bir kısmı siyasi olduğu gibi bir kısmı ekonomik, sosyal ve kültürelidir. Çatışma çoğu zaman şiddet olayları ile eş anlamlı tutulur ve bunun sonucunda meydana gelen ölümler, felaketler, göç dalgaları vb. olayları canlandırır. Ancak, diğer yandan çatışmanın bir de pozitif yanı vardır ki -buna yapıcı (constructively) çatışma da denir- bunlar ise çatışmanın akabinde daha iyi bir düzene sevk eden sosyal ve politik değişimlere sebep olan çatışmalardır. Buradan hareketle söylenebilir ki çatışma yönetimi olgusu sadece bu döneme has bir kavram olmayıp tarih boyunca ilgilenilen ve bireyler, devletler, uluslararası örgütler, STK'lar vb. gerek çatışmanın tarafı gerekse de taraflar arasında uzlaşmayı sağlamaya çalışanların çalışmalarıyla sürekli gelişen bir alandır.

Tezin bu bölümünde çatışma kavramının sözlük tanımından hareketle çeşitli düşünürlerin geliştirdikleri tanımlamalar sunulacak, çatışma davranışından bahsedilecek ardından ise çatışmanın nedenleri, çeşitleri ve boyutları tartışılacaktır.

1.1.1 Çatışma Kavramı

Sosyal bilimlerde kullanılan kavramların en dikkat çeken yanı belirli bir kalıba sığdırılmamasıdır. Böylece kavramlar zamana göre yorumlanmakta, bazen yeni anlamlar kazanmakta ve böylece canlılığını korumaktadır. İşte bu kavramlardan birisi olan 'conflict' kelimesinin de uluslararası ölçekte kabul edilmiş bir tanımı bulunmadığı gibi Türkçe literatürde ifade ettiği anlam da net değildir. İngilizce 'conflict' kelimesi bu alanda yapılan Türkçe çalışmalarda çatışma, uyuşmazlık, uzlaşmazlık, anlaşmazlık olarak çevrildiği görülmektedir. Yaygın kullanımın 'çatışma' olmasından hareketle ve fakat anlamı tam olarak ifade edemese de bu çalışmada da 'conflict' kelimesi 'çatışma' olarak kullanılacaktır. Bu sorunun çözülmesinden sonra asıl soruya geçilebilir: çatışma nedir?

Kavramsal anlamından önce sözlük anlamından başlamak daha uygun olur. Bunun için ilk olarak Türk Dil Kurumu (TDK)' nun sözlüğüne bakılabilir. Sözlüğe göre çatışma: "1) Çatışmak işi; 2) Silahlı büyük kavga, arbede; 3) askerlik, savaş maksadıyla düşmana karşı ilerleyen bir birliğin karşı tarafın keşif ve güvenlik kollarıyla arasındaki ilk silahlı vuruşma."(<http://www.tdk.gov.tr>, 2018) olarak kullanılmıştır. İkinci olarak

Cambridge Dictionary'ye bakıldığında ise iki tanım ile karşılaşılır. İlk tanıma göre çatışma: 'karşıt fikirlere veya prensiplere sahip insanlar arasında süregelen uyuşmazlık' diğer tanıma göre ise 'iki ya da daha fazla insan grubu veya devlet arasındaki savaş' (<https://dictionary.cambridge.org>, 2015) şeklinde tanımlanmıştır.

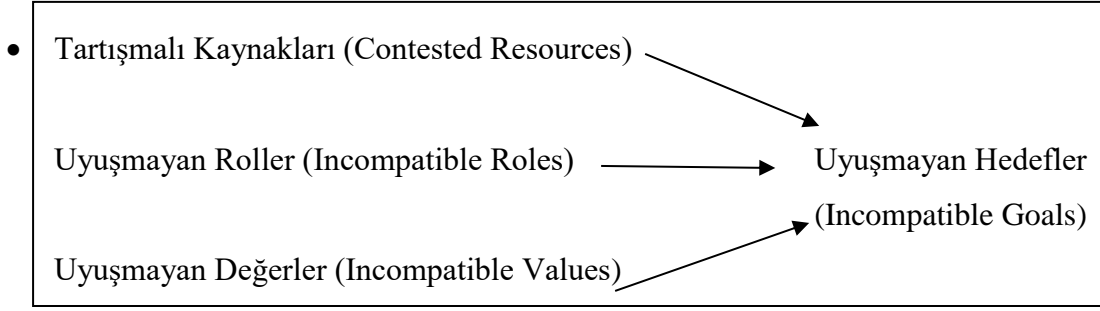
Çatışmanın kavramsal manası yukarıda farklı sözlüklere dayanarak yapılan sözcüksel tanımından çok daha karmaşıktır. Zira 'çatışma', sadece siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler dallarının değil sosyal bilimlerde pek çok bilim dalının kendi penceresinden ele alarak incelediği ve bu bilim dallarındaki akademisyenlerin, düşünürlerin kendi yorumunu da katarak meydana getirdiği, sürekli değişen ve kendini yenileyen bir konudur. Dolayısıyla tanımlamaya yönelik yapılan her çalışmayı bir girişim olarak nitelendirmek daha doğrudur. Çatışmanın net bir tanımının yapılmasını zorlaştıran en önemli husus herkese ve zamana göre değişebilen, görünenleri kadar görünemeyen pek çok nedenlerinin bulunmasıdır. Aysberge benzetilmesi de bu yüzdendir (Bağcı, 2013: 12). Zira çatışma sadece dıştan görünen kısımdır. Aysbergin görünmeyen kısmına inildiğinde ise sosyal ve siyasi yapı gibi siyasal, din, dil, kimlik gibi kültürel, gelir dağılımı, ticaret gibi ekonomik ve eğitim, sağlık, adalet gibi sosyal nedenlerin yattığı görülecektir. Dolayısıyla bu kadar geniş unsurlara sahip bir kavram olan çatışmayı tek bir tanıma sığdırmak hem olanaksıdır hem de analiz açısından sağlıklı değildir. Deutsch Tjosvold çatışmayı, "*bir kişinin müdahale etme, tıkama ya da başka bir yolla bir başkasının davranışını engelleme veya daha az etkili hale getirme süreci*" şeklinde tanımlamaktadır (Tjosvold, 1989: 43). En basit haliyle çatışma, öğrendiğimiz ve tecrübe ettiğimiz yaşam becerilerinden birisidir (Bartos and Wehr, 2002: 1). Bu nedenden ötürüdür ki çatışmalar farklı zamanlarda çok farklı biçimlerde sınıflandırılmışlardır. Bunlardan biri ele alınacak olursa Heilderberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü'nün (HIIK) 2009 yılında yayımladığı Çatışma Barometresi'nde şiddet içeren ve içermeyen çatışmalar bir arada ele alınarak çatışmalar yoğunluğuna göre beş gruba ayrılmıştır: Gizli çatışma (latent conflict), açık veya görünür çatışma (manifest conflict), kriz, şiddetli kriz (severe crisis) ve savaş (HIIK, 2009: 84). Bu çalışmaya göre gizli ve açık çatışmalar şiddet içermeyen olarak görülürken; kriz, aşırı kriz ve savaş durumları şiddet içeren çatışma türleridir. Çatışma, bireylerin veya grupların güvence altına almak istedikleri ihtiyaçları, değerleri ve

çıkarlarının diğere birey veya grupların ihtiyaçları, değere ve çıkarlarına karşı bir eyleme yol açtıklarında ortaya çıkar (Woodhouse and Duffey, 2015: 22).

1.1.2. Çatışma Davranışı

Bir başka hususa değinmek için çatışma ile ilgili bir başka tanıma daha bakılmalıdır. Çatışma, aktörlerin birbirleriyle bağdaşmayan hedefleri elde etmesi ve/veya düşmanlıklarını ifade edebilmesi için birbirlerine karşı çatışma davranışını kullandıkları bir durumdur (Bartos and Wehr, 2002: 22). Bu tanım karşımıza iki diğere soruyu çıkartmaktadır: Çatışma davranışı (conflict behaviour) ve bağdaşmayan/uyuşmayan hedefler (incompatible goals) nedir?

- Birinci soru ile başlamak gerekirse herhangi bir bilimsel kaynağa başvurmaksızın bir tanım yapılması istense çatışma davranışı tarafın rakibi ile uyuşmayan veya kendisine yönelik düşmanlığını ifade eden hedefe ulaşmasını sağlayan herhangi bir davranış şekilde tanımlanabilir. Fakat bazen kavramları bu kadar basitleştirmek aslında birbirinden farklı olan kavramları bir kalıba sokmak demektir ki bu da ilk başta işleri kolaylaştırmış gibi gözükse de bir süre sonra tıkanıklığa yol açacaktır. Burayı biraz daha açmak için “çatışma eylemi” (conflict action) ve “çatışma davranışı” ele alınabilir. Eğer çatışma tarafının eylemleri akılcı/rasyonel düşüncelerle yönlendirilirse, çatışma eyleminden bahsedilebilir. Ancak rasyonel olup olmayacağı varsayıldığında ise çatışma davranışı kullanılır (Bartos and Wehr, 2002: 23).
- İkinci soruya gelinecek olursa, bağdaşmayan/uyuşmayan hedefler ise birbirleri ile çelişki içinde olan hedefler şeklinde tanımlanabilir. Buna örnek olarak hızlı-ucuz-kaliteli üçlemesi verilebilir. Zira bilinir ki hızlı üretilip kaliteli olan bir nesne veya hizmet ucuz olamaz aynı şekilde hızlı ve ucuz olarak meydana getirilenin kaliteli olamayacağı gibi. Buradan hareketle iki çatışma aktörünün bağdaşmayan/uyuşmayan hedeflere sahip olmasının da belirli nedenleri vardır. Ancak bunları üç ana başlık altında toplayabilmek mümkündür: tartışmalı kaynaklar (contested resources), uyuşmayan roller (incompatible roles) ve uyuşmayan değere (incompatible values) (Bartos and Wehr, 2002: 29).

Şekil 1.1: Uyuşmayan Hedeflerin Nedenleri

Tartışmalı Kaynaklar, bir tarafın başka bir tarafın elinde bulunan kaynaklara sahip olmak istemesi ya da her iki tarafın sahipsiz bir kaynağa talip olması ve onu tek başına almak istemesi durumunda ortaya çıkar. Bu noktayı biraz daha açmak gerekirse insanoğlu ne için savaşır diye düşünüldüğünde akla ilk olarak para, toprak, yer altı ve yer üstü zenginlikler, şöhret/ün, hâkimiyet vb. örnekler gelir. Zira bunların bir kısmı başkasının/başkalarının elindedir onu almak ister veya ortadadır ve ona sahip olma mücadelesi verir. Tüm bu örnekleri daraltarak Max Weber bu kaynakları 3 kategoriye ayırır: zenginlik (wealth), güç (power) ve saygınlık/ün (prestige) (Kelly and Jill, 2010: 219-220).

Uyuşmayan Roller bir ülkeden örnekle açıklanabilir. Bu ülkede birçok sosyal, siyasi ve hukuku yapı bulunmaktadır ve her birinin rolü birbirinden farklıdır. Bir aileyi ele alacak olursak, toplumun temel taşı olduğu kadar bireylerini korumak ve çocuklarını toplumun yararı için yetiştirmekle görevlidir. Ekonomik yapılar ailelerin ihtiyacı olan temel gereksinimleri tedarik etmekle ve siyasi yapılar ise tüm bu yapıları bir düzen için idare etmekle görevlidir.

Uyuşmayan Değerler toplumsal ve bireysel kimliklerden kaynaklanır. Gruplar diğerlerinden farklı olmak için kendi kültürlerini geliştirirler ve böylece her grubun kendi “iyi”leri ve kendi “doğru”ları oluşur. Ayrıca her birey zaman içinde kendi oluşturduğu “iyi” ve “doğru”ları kendini ait hissettiği gruba girince de eritip artık o gruba ait “iyi” ve “doğru”ları benimsemiş olur.

1.1.3. Çatışmanın Nedenleri

Çatışmalar aslında buz dağının sadece görünen kısmıdır. Sosyal Psikoloji’de bu ön bilgi çok önemlidir. Zira yapılan araştırmalar sonucunda çatışmanın altında aslında başka etkenlerin yattığı tespit edilmiştir. Ya da çatışmalar bu biriken etkenlerin en sonunda dışa yansımalarıdır. Çıkarlar, ihtiyaçlar, korkular, inanç farklılıkları, ekonomik, sosyal ve siyasal eşitsizlikler bunlardan bazılarıdır. Bir diğer açıdan bakılacak olursa çatışma aslında bir etki-tepkinin sonucudur. İnsanların toplum içinde bir arada yaşama mecburiyetinde olması sebebiyle yapmış oldukları her eylem bir karşı eyleme sebebiyet verir. Toplumsal hoşgörünün zayıf olduğu toplumlarda olaylar çok daha hızlı bir şekilde çatışma ile sonuçlanır.

Çatışmanın nedenleri ile ilgili bir araştırma yapıldığı takdirde birçok neden ile karşılaşıldığı görülecektir. Zira her bir konunun, ilişkinin, yapının kendi bünyesinde farklı sorunları ve bu sorunlar neticesinde meydana gelen çatışmaları vardır. Dolayısıyla burada konu sınırlamasına gidip sadece siyasal çatışmanın nedenlerine yönelmek daha uygun olacaktır. Ho-Wong’a göre çoğu çatışma, değer farklılıkları ve güç eşitsizliklerini içerir ayrıca yanlış algılama ve iletişimsizlik de rekabet ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir rol oynar (Jeong, 2008: 15).

Çatışmanın nedenleri şu başlıklar altında incelenebilir:

a) Politik nedenler: Güç ve etki araçları üzerindeki kontrol, başarıya ulaşmak, statü ve saygınlığı geliştirmek için çok önemlidir. Bu güç hırslarının bir sonucu olarak da ortaya çıkan çatışmaların özellikle de güçlü etnik, kültürel veya dini milliyetçi fikirlerle beslendikleri ve daha fazla kaynağa ulaşma arzusu ile güçlendirildikleri takdirde barışçıl bir biçimde çözülmesi zordur. Buna Almanya’da Hitler’in, Sırbistan’da Miloseviç’in yaptıkları örnek verilebilir.

b) İdeolojik sebepler ve değer farklılıkları: Siyasi çatışmaların ardında sadece siyasal iktidarların emelleri yatmaz ayrıca var olan ideolojik ve değer farklılıkları da bir diğer önemli etkidir. Bunlara kapitalist ve sosyalist bloklaşma örnek olarak verilebilir.

c) Ekonomik Sebepler: Çatışmaların altında yatan bir diğer sebep kaynaklara erişimdir. Bazı kaynakların kıt olması ve doğada eşit dağılmamış olması o kaynaklara

sahip olmak isteyenler arasında çatışmalara sebebiyet verir. Bunun en bariz örneği Ortadoğu'da petrol savaşları şeklindedir.

d)Kültürel ve etnik nedenler: Fransız İhtilali sonrası gelişen milliyetçilik akımı tüm dünyada geniş bir yer bulmuştur. İmparatorlukların parçalanması, ulus devletlerin kurulması ve özellikle son dönemde sağ akımların popülaritesinin artması etnik ve kültürel kökenli çatışmalara sebebiyet vermiştir.

e)Sosyal sebepler: Gerek ülkeler gerekse ülke içindeki gruplar arasındaki gelişim yönünden eşitsizlikler, ırk, mezhep, din farklılıklarıyla birleşerek çatışmalara sebebiyet vermektedir. Lübnan bunun en güzel örneğidir.

f)Psikolojik nedenler: Diğer nedenlerin temelinde var olan etmendir. Özellikle ihtiyaçların tatmin edilememesi, beklentilerin giderilememesi ve bunların sonucunda hayal kırıklığı ve saldırganlık şeklinde yansır. Çatışmaların çözümünde en önemli etken tarafların rızalarıdır. Dolayısıyla psikolojik nedenler ortadan kaldırılmadıkça taraflar uzlaşmaya yanaşmayacaklardır.

g)Coğrafi sebepler: Çatışmalar kapsamlarına göre farklılık gösterir. Kimisi uluslararası çatışmalardır ki bunlar daha az sıklıktadır ve daha kısa sürer; kimisi de yerel çatışmalardır, bunlar ise daha sık ve daha çok zamana yayılır (Torres Gomez, Gonzalez and Moncada, 2013: 8). Coğrafi sınırların tayinine yönelik anlaşmazlıklar (Hindistan-Pakistan, Azerbaycan-Ermenistan, Türkiye-Yunanistan, İsrail-Filistin vb.) olduğu gibi 'neighbourhood-effect' olarak literatüre geçen komşu ülkedeki ekonomik veya toplumsal sorunların kendi ülkesine yansımaları (mülteci sorunları) gibi durumlar da çatışmanın coğrafi nedenlerini oluşturmaktadır.

Steward ise, aşırı fakirlik, yüksek işsizlik, ekonomik durgunluk ve çevre sorunları nedenlerini de ekler (Steward, 2002:342).

1.1.4. Çatışma Çeşitleri

Çatışmaları çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Örneğin çatışmaya taraf olanlara göre, diğer bir ifade ile aktörlere göre bir sınıflandırma yapılacak olursa, 5 gruba ayrılabilir (Karcıoğlu ve Alioğulları, 2012: 217):

1. Bireylerin içsel çatışması
2. Bireylerarası çatışmalar
3. Kişiler ve gruplar arası çatışmalar
4. Grupların kendi içlerinde ve gruplar arası çatışmaları
5. Organizasyonlar arası çatışmalar

Bundan farklı olarak sadece 3'e ayırarak da incelenebilir: bireyler düzeyinde, gruplar düzeyinde ve devletler düzeyinde olmak üzere (Dirilen Gümüş, 2014: 66). Bir diğer sınıflandırma şekli ise yoğunluğuna göre sınıflandırmadır. Yoğunluğuna göre sınıflandırma farklı düşünürlerce çeşitli şekilde sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada HIIK'a ait olan sınıflandırma kullanılacaktır. Ancak bu sınıflandırma 'çatışmanın aşamaları' (conflict stages) başlığı altında da kullanılabilir. HIIK'a göre yoğunluğuna göre sınıflandırma önce iki gruba ayrılır: Şiddet içermeyen çatışmalar ve şiddet içeren çatışmalar olmak üzere. Daha sonra şiddet içermeyen çatışmalar kendi içerisinde gizli çatışma ve görünür çatışma olmak üzere ikiye ayrılırken; şiddet içeren çatışmalar da kriz, şiddetli kriz ve savaş olmak üzere üçe ayrılmaktadır (HIIK, 2009: 84).

Tablo 1.1: Yoğunluğuna Göre Çatışma Türleri:

Şiddet Durumu	Yoğunluk	Yoğunluk Düzeyi	Yoğunluk Adı	Tanımlama
Şiddet Yok	Düşük	1	Gizli Çatışma	Tanımlanmış bazı değerler veya durumlar karşısında bir pozisyon farklılığı.
Şiddet Yok	Düşük	2	Görünür Çatışma	Görünür bir çatışma şiddete doğru olayları tırmandıran önlem veya eylemlerin ortaya konması durumudur.
Şiddet Var	Orta	3	Kriz	Kriz, ortaya çıkan ani olaylarda en az bir tarafın şiddete başvurduğu durumdur.
Şiddet Var	Yüksek	4	Şiddetli Kriz	Bir çatışmanın şiddetli bir kriz olarak tanımlanabilmesi için silahlı şiddetin düzenli olarak kullanılması gerekir.
Şiddet Var	Yüksek	5	Savaş	Silahlı güçlerin düzenli ve sistematik olarak belli bir süre devam eden bir şekilde kullanılmasıdır. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun vadeliidir.

Kaynak: Akyeşilmen, 2014: 27.

1.1.4.1. Şiddet İçermeyen Çatışmalar

Şiddet içermeyen çatışmalar her çatışmanın mutlaka şiddet içermediğini anlatmaktadır. Esasında çatışmalar bir anda ortaya çıkan durumlar değildir. Öncesinde bir süreç vardır. Bu süreç kısa olabileceği gibi uzun da olabilir. Diğer yandan bu başlık her çatışmanın negatif olmadığını da göstermektedir. Zira kimi zaman çatışmalar toplumdaki tansiyonu alır, büyük olayların önüne geçer. Dolayısıyla çatışmalar yıkıcı olmalarının yanında kimi zaman yapıcı da olabilmektedir.

a) Gizli Çatışma (*latent conflict*)

“İstikrarsız barış” (unstable peace) olarak da adlandırılan gizli çatışma evresi çatışmanın ilk düzeyini ifade eder (Brahm, 2003a). Bu evrede insanlar arasında var olan farklı değerler ve farklı ihtiyaçlar her an çatışmaya dönme potansiyeline sahiptir. Ayrıca gruplar ve bireyler arasındaki kaçınılmaz güç farkı bütün sosyal ilişkilerde gizli bir çatışmanın habercisidir. Bu durum siyasal güce ulaşma arzusu olarak da yorumlanabilir. Ancak çatışma, ‘tetikleyici bir olayın’ bariz bir çatışmayı doğurmasına kadar belirgin olmayabilir (Brahm, 2003b). Bu evrenin ne kadar süreceğini önceden kestirmek çok mümkün değildir. Gizli çatışma, tetikleyici olayın ortaya çıkmasıyla kısa bir sürede görünür çatışmaya evrilebileceği gibi uzun yıllar bu şekilde de kalabilir ve hatta görünür çatışma evresine hiç geçmeyebilir. Bu çatışma evresine örnek olarak 1989’da Macaristan ile Slovakya arasında ve 1991’de ise Romanya ile Ukrayna arasında, kaynaklar ile ilgili yaşanan sorunlar gösterilebilir (HIIK, 2009: 10.).

b) Görünür Çatışma

Gizli çatışma evresinde çatışmayı doğurması mümkün etmenlerin hala mevcudiyetini koruyup bir tetikleyici olay ile çatışmanın ortaya çıktığı evredir. Fakat buradaki çatışmalar şiddete başvurmadan sürmektedir. HIIK’a göre düşük yoğunluktaki kategoride yer alan görünür çatışma evresi düzey olarak ise 2. düzeydedir. Bu çatışma evresinde tetikleyici olayın gerçekleşmesi ile birlikte bazı kişilerin, grupların veya konuların ön plana çıktıkları görülür. Eğer çatışma bir sonraki aşamaya geçecekse bu

öne çıkanların bunda etkin rol oynayacaklardır. Görünür çatışmayı gizli çatışmadan ayıran olay iletişimsel gerginliklerdir diğer bir ifade ile çatışmanın dili ile ilgili problemlerdir (Akyeşilmen, 2014: 26). Bu çatışma evresine örnek olarak ise 2003'ten beri Rusya ve Ukrayna arasında devam eden kaynak ve toprak sorunları (HIIK, 2017: 47) ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki karşıt gruplar arasındaki güç mücadelesi (HIIK, 2017: 72) örnek verilebilir.

1.1.4.2. Şiddet İçeren Çatışmalar:

Çatışmalarda şiddete başvurulması ile birlikte yeni bir evreye girilir. Diğer iki evreye nazaran artık olaylara müdahale etme ve taraflar arasında uzlaşmayı sağlamak daha zordur. Bu gruptaki çatışmalar 3 evrede incelenebilir: Kriz, şiddetli kriz ve savaş.

c) Kriz

HIIK'a göre orta yoğunluktaki kategoride ve 3. düzeyde yer alan kriz evresi en az bir tarafın şiddete başvurduğu bir durumu ifade eder. Kriz evresinde taraflar arasında şiddet içeren çatışmalar mevcut olsa da bunlar bir düzenden yoksundur. Kriz evresi çatışmaların en kritik evresidir (Akyeşilmen, 2014: 28). Zira bu aşamada olaylar sona erdirilemezse çatışma şiddetli kriz ve savaş evrelerine geçer. Sorunlar taraflar arası veya ulusal boyuttan çıkarak uluslararası bir boyuta evirilebilir. Daha önceki evrelerde öne çıkan aktörler ulusal ve uluslararası mecralardan destek görebilirler ancak olaylar artık onların yönlendirmesinden çıkarak daha büyük karar alıcıların kontrolüne geçer. Dolayısıyla bu evre aktörlerin ve ulusal yetkililerin müdahale etmesi gereken ve bir sonraki evreye geçmemesi için risklerin alınıp olayların yatıştırılması gereken önemli bir evredir. Bu evreye örnek olarak Hindistan'da 2000 yılından itibaren Müslüman milis grupları arasında devam eden ideolojik çatışmaları örnek verilebilir.

d) Şiddetli Kriz

HIIK'a göre yüksek yoğunlukta ve 4.düzeyde yer alan şiddetli kriz evresi silahlı şiddetin düzenli olarak kullanıldığı evredir. Bu evreyi krizden ayıran özellik şiddet

unsurunun ‘düzenli’ olmasıdır, savaştan ayıran özellik ise ‘sınırlı’ olmasıdır. Şiddetli kriz evresinde sadece karşıt taraflar arasında çatışma gözlemlenmez ayrıca grupların bünyelerinde de liderlik rekabeti görülebilir. Silahlı grupların sisteme daha fazla hâkim olması sebebiyle siyasi bir çözüm sunmak ve tarafları buna ikna etmek bir hayli zordur. Bu evreye örnek olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde 2013 yılından beri Bantu ve Pigme etnik grupları arasında devam eden çatışmaları -sadece Ekim 2016’da meydana gelen çatışmada en az 20 kişinin öldüğü tahmin edilirken 2013’ten itibaren 100’den fazla kişinin öldüğü tahmin ediliyor (<http://qha.com.ua/tr>, 2016)- ve ayrıca Lübnan’da Sünni gruplar ile hükümet ve Hizbullah arasında 2014’ten itibaren artarak devam eden güç mücadelesini örnek verilebilir.

e) Savaş

Tüm diplomatik yolların tükenmesi halinde başvurulacak vasıta. Görüldüğü üzere savaş bağımsız bir olgu değildir bilakis belirli süreçlerin devamı niteliğindedir ve bazı teorisyenlere göre ‘önceden kestirilebilir’ niteliktedir (Gurcan, 2012: 78). Her ne kadar sonucu tartışılabilir de savaş da bir sorun çözme vasıtasıdır. Savaşlar farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaların bir kısmı ölü sayısına, kullanılan silahlara, yayıldığı coğrafyaya göre. Bu çalışmada ise yoğunluğuna göre sınıflandırma tercih edilmiştir. HIIK’a göre savaş, şiddetin en yoğun olduğu çatışma türüdür ve yoğunluk düzeyi 5’tir. Conflict Barometer’in 2018’in Ocak ayında yayınlanan son raporuna göre 2017 yılında yaşanan savaş sayısı 20’dir ve bunların yarısı Sahra Altı Afrika ülkelerinde gerçekleşmiştir (HIIK, 2017: 13).

1.1.5. Çatışmanın Boyutları:

Çatışmanın boyutları farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Örneğin bir çalışmada çatışmanın 4 boyutundan bahsedilmiştir: olumsuz duygular, çatışma normları, çatışma bölümünün önemi ve çözüm etkinliği (Jehn vd. 2008: 470-474). Bernard Mayer ise çatışma çözümünde 3 boyuttan bahsetmiştir: duygusal, bilişsel ve davranışsal (Mayer, 2000: 231).

Bu çalışmada Barış Operasyonları Eğitim Enstitüsü'ne (Peace Operations Training Institute) ait sınıflandırma kullanılacaktır. Buna göre çatışmanın 2 boyutu vardır: nesnel boyut ve öznel boyut (Woodhouse and Duffey, 2000: 23).

a)Nesnel Boyut

Çatışmanın bu boyutu tarafların duygularından ve algılarından bağımsızlığa vurgu yapar. Buna göre çatışmalar arzı az veya kısa ömürlü olan unsurlardan kaynaklanır. Ancak çatışmaların sadece kaynak kıtlığından kaynaklandığını iddia etmek sonuçlarının sadece bir kazanan taraf ve bir kaybeden taraf olmasını gerektirir. Bu bakış açısından hareketle ise çatışmalarda sadece kazanan ve kaybeden, zafer ve yenilgi vardır. Görüleceği üzere çatışmanın sadece nesnel boyutuna dayanmak sorunun çözümünde eksiklikleri doğuracaktır.

b)Öznel Boyut

Çatışmanın öznel boyutu tahmin edileceği üzere çatışmanın köklerini psikolojik ve duygusal etmenlere dayandırır (Woodhouse and Duffey, 2000: 24). Buna göre çatışmanın köklerinde öfke, düşmanlık, kıskançlık, güven zedelenmesi gibi olumsuz duygular vardır. Eğer nesnel boyutu algı olarak görülürse öznel boyut duygudur. Bir kimsenin ilgi duyduğu konular, sahip olduğu değerler ve her türlü ihtiyacı bir başkası ile çakışabilir. Bunlar olumsuz duygular ile etkileşime geçerek eyleme de dönüşebilir. Çatışmanın çözümüne yönelik öznel yaklaşımlar tarafların birbirlerini anlama ve davranış biçimlerini iyileştirmelerini sağlamaya çalışır. Bu yaklaşıma göre değerler sınırlı olmadığı için taraflar aralarındaki iletişimi geliştirdikçe birbirleriyle işbirliği yapabilirler. Belirtmek gerekir ki değerler kazanılmasına rağmen çıkar ve kaynak dağılımından kaynaklanan çatışmalar tamamen sona ermez. Ancak yine de büyük çatışmaların önüne geçilmiş olunur.

1.1.5. Çatışma İle İlgili Temel Kavramlar:

Çatışma çözülemeye girmeden önce bazı temel kavramlara değinmek gerekmektedir. Zira bu alanda yapılan çalışmalarda en büyük sorun kavramların birbirlerinin yerine kullanılmasıdır. Bu sorunu çalışmanın en başında ortadan kaldırmak için kavramların tanımları yapılacak ve ardından sınırları çizilecektir. Böylece her bir kavramın hangi manayı ifade ettiği daha net anlaşılacaktır. Sürekli gelişen bir alan olan çatışma çözüleme veya son dönemde bunun yerine kullanılmaya başlanan Barış İnşası, beraberinde yeni kavramların da doğmasına sebebiyet vermiştir. Böylece konunun bir düzleme oturması sağlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar dikkatle incelendiğinde çok farklı sınıflandırmalar ve tanımlamalar ile karşılaşılacaktır. Sadece bu tespit bile alanın ne kadar güncel ve değişime açık olduğunu göstermektedir. Bu bölümde ‘Çatışma Yönetimi’, ‘Çatışma Yatıştırma’, ‘Çatışma Çözüleme’ ve ‘Çatışma Dönüştürme’ kavramları açıklanacaktır. Zira ilk yapılması gereken savaşları durdurmak ve olası diğer felaket senaryolarını (nükleer ve atom bombası kullanımı gibi) önlemektir. Savaştan sonra çatışma çözüleme kavramı daha da genişleyerek ‘Barışın Tesisi’, ‘Barışın Korunması’ ve ‘Barışın İnşası’ gibi daha güncel kavramları doğurmuştur.

1.1.6.1. Çatışma Yönetimi (Conflict Management)

Yaygın bir şekilde ve yanlış olarak çatışma çözümü kavramı yerine kullanılan çatışma yönetimi kavramı, mevcut ya da olması muhtemel bir çatışma durumunu azaltmak veya durdurmak amacıyla bir üçüncü tarafın müdahalesidir (Akyeşilmen, 2014: 33). Çatışma yönetimin çatışma çözümünden bir farkı çatışmanın nedenleri üzerinde uğraşmak değildir. Çatışma yönetimi taraflar arasındaki gerginliğin veya çatışma durumunun daha fazla ilerlemesini önlemektir. Daha özet bir ifade ile çatışmayı sınırlandırmaktır (Woodhouse and Duffey, 2000: 33). Çatışma yönetimindeki çatışmayı azaltmak veya durdurmak amaçlarının yanında bir diğer amaç da mümkün olduğunca en kısa sürede ve en az zayıat ile ve tabii mümkünse adaletli bir şekilde bu durumu gerçekleştirmektir (Licklider, 2008: 377). Dolayısıyla çatışma yönetimi, üçüncü tarafın arabuluculuk, danışmanlık gibi yollarla taraflar arasındaki çatışma durumunu bir

sonraki aşama olan çatışma çözümüne hazırlanmasını sağlamaktır. Ancak ifade edilenlerden hareketle çatışma yönetimi için üçüncü tarafın mutlak gerekli bir unsur olduğu anlamı çıkmamalıdır. Zira taraflar üçüncü tarafa ihtiyaç duymadan da aralarındaki çatışmaları sonlandırabilirler.

1.1.6.2. Çatışma Yatıştırma (Conflict Settlement)

Bu yaklaşım çatışmanın taraflarını bir araya getirip şiddet durumunu bir an önce sonlandırmayı hedefler (Akyeşilmen, 2013: 36). Bu aşamada taraflar bazı konularda tavizler verdikleri için amaçlarının tümünü gerçekleştiremezler. Bu aşama bir çatışma durumuna en hızlı çözüm olsa da çatışmaya neden olan etkenler araştırılmadığı için etkinliği uzun süreli değildir. Bu yaklaşıma örnek olarak resmi müzakereler verilebilir.

1.1.6.3. Çatışma Çözümü (Conflict Resolution)

Çatışan taraflar arasındaki sorunlara daha kapsamlı bakan bir yaklaşımdır. Çatışma çözümü yaklaşımı çatışmanın nedenlerini bulmak ve bunlara uygun çözüm yolları üretmek için tasarlanmıştır. Taraflar bu aşamada bir araya gelerek aralarındaki çatışmayı ve işbirliğini yeniden tanımlamaya çalışırlar ve çözüm için çeşitli yollar ararlar. Bunun için taraflar hem önyargılardan sıyrılmalı hem de kişisel çıkarlarını öne sürmekten ziyade ortak çıkarlar etrafında buluşup işbirliği yollarını aramalıdır. Taraflar arasındaki görüşmelerde şu hususlara dikkat edilmesi gerekir: İnsanlar sorundan ayrı tutulmalı, konulardan ziyade çıkarlara odaklanılmalı, karşılıklı kazanç için alternatifler geliştirilmeli ve her ne olursa olsun nesnel ölçütler kullanmakta ısrarcı olunmalıdır (Fisher, Ury and Patton, 1991: 15). Bu yaklaşımın temel amacı, çatışmalara uzun süreli hatta kalıcı çözümlerin sağlandığı “kazan-kazan” ilişkisini üretmektir (Woodhouse and Duffey, 2000: 34). Ancak uzun süredir şiddetli çatışma halinde olan tarafları işbirliğine ve hatta kalıcı barışa ikna etmek teoride kolayca açıklanabilse de pratikte çok zordur. Yine de çatışma çözümlemenin bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa arzulan durumun gerçekleşmesi için yılların geçmesi de anlayışla karşılanabilir. Nitekim Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu aradan geçen bunca zamana rağmen tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır.

Tablo 1.2: Çatışma Yatıştırma ile Çatışma Çözümünün Tablo Üzerinden Karşılaştırılması:

	Çatışma Yatıştırma	Çatışma Dönüştürme
Odak Noktası	Objektif konular; kısa vadeli çözüm	Objektif konular ve kişisel algılamalar; Orta vadeli çözüm
Amaç	Çatışmayı ortadan kaldırmak	Çatışmanın nedenlerini ortadan kaldırmak
Üçüncü Taraf	Güç ve baskı ile çözüm üretme	Baskı yapmadan taraflar arasındaki iletişimi geliştirme ve kazan-kazan çözümü için taraflara yardımcı olma

Kaynak: Woodhouse and Duffey, 2000: 35.

1.1.6.4. Çatışma Dönüştürme (Conflict Transformation):

Çatışma yatıştırma ve çatışma çözümü aşamalarından sonraki aşama olan çatışma dönüştürme aşaması daha uzun vadeli ve daha kapsamlı ilişkileri ifade etmek için geliştirilmiş bir terimdir. Çatışma çözümlenmeden farklı olarak sorunlara sadece çözüm bulmakla kalmayıp yapısal değişim de amaçlanır. Özerdem çatışma dönüştürmenin uzun vadede amacını “insanların yaklaşımlarını değiştirmesi, uyumsuzluğa yol açan etmenler aza indirilirken yerel kurumların yeteneklerinin artırılması ve kaynakların tüm tarafların faydasına olacak şekilde yönetilmesidir” (Özerdem, 2013: 157) şeklinde açıklamıştır. Bu yaklaşım sayesinde çatışmanın bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi planda meydana getirdiği değişimler de izlenebiliyor. Kapsamının geniş olması sayesinde artık çatışmaların nedenlerini araştırmak yerine çatışmaya giden süreçler incelenerek anlaşmazlıklar çatışmaya dönüşmeden önlenmiş olmaktadır.

1.2. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEMENİN TARİHSEL SÜRECİ

Çatışma insanoğlunun doğasında vardır ve bu nedenle tarih boyunca çatışmasız geçen bir dönem olmamıştır. İnsanoğlu çatışmayı başlatmışsa da bitirmeyi de bilmiştir.

Ancak çatışmanın sona ermesi, çoğu zaman bir tarafın diğerine üstünlük kurması ve onu boyunduruğu altına alması veya yok etmesi ile sonuçlanmıştır. Diğer taraftan taraflar arasında müzakere yoluyla da çatışmaların sonlandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Dolayısıyla çatışmalara çözüm arama çok eskiye dayanan bir olgudur.

Bu çalışmada ilgilenilen konu daha çok çağdaş çatışma çözümleme yöntemleridir. Bu yöntemleri eskilerden ayıran husus amacın sadece çatışmayı sona erdirmek olmayıp çatışmanın nedenlerini irdeleyip yeniden çatışmanın çıkmasını önlemek ayrıca taraflar arasında barış sürecini başlatmak ve bunu korumaktır.

Bir bilim dalı olarak çatışma çözümlemenin doğuşuna kadar ki süreçte dikkat çeken en önemli husus savaşları engelleme ve barışı tesis etme üzerine yapılan çalışmaların bireysel gayrete dayanıyor olmasıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse Immanuel Kant'ın 1795'te yayımladığı "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" adlı eserini, John Stuart Mill'in 1859'da yayımladığı "Özgürlük Üzerine" adlı eseri ve ifade özgürlüğü ile liberalizme yönelik çalışmalarını ve Gandhi'nin sivil itaatsizliğini sıralayabiliriz. Daha pek çok düşünürü ve çalışmalarını sayabileceğimiz gibi daha iyi toplumsal düzene yönelik sunulan siyasal akımların da olduğunu söylemeliyiz.

Çatışma çözümlemenin bir disiplin olarak gelişimini 4 bölüme ayırarak incelemek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. İlk bölümde 1914-1945 yılları arası; ikinci bölümde 'kuruluş' olarak adlandırılan 1950-1960 yılları arası; üçüncü bölümde 'genişleme ve kurumsallaşma aşaması' olarak adlandırılan 1970-1980 yılları arası ve dördüncü bölümde de 'yeniden inşa' dönemi ele alınacaktır.

1.2.1. Öncü Çalışmalar: 1914-1945 Yılları Arası:

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) milyonlarca insanın yaşamını yitirmesi ve ondan çok daha fazla insanın yaralanmasına neden olduğu gibi uluslararası ticari ilişkilere, ülkelerin ekonomik kalkınmasına ve demokrasi çalışmalarına da büyük bir hasar vermiştir. Wilsoncu İdealizm ve onun ürünü olan Milletler Cemiyeti savaş sonrası dönemde barış umutlarının canlanmasını sağlamışsa da bu umut kısa sürmüştür (Kriesberg, 2007: 26). Zira 1930'lardaki Büyük Bunalım, Almanya ve İtalya'da Faşizm'in yükselişe geçmesi ikinci büyük savaş kaçınılmaz kılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışa ve çatışmaların önlenmesine yönelik hiçbir çalışmanın yapılmadığını söylemek yanlış olur. Bilakis birçok dini ve sivil grup organize olup savaş karşıtı birlik oluşturmuşlardır. Örneğin ilk olarak 1914'te İngiltere'de başlayan ve 1919'da uluslararası hale gelen "Uluslararası Uzlaşma Birliği" (International Fellowship of Reconciliation) uzlaşmayı ve şiddetsizliği teşvik etmiştir ayrıca gençleri barışın savunucuları olmaları konusunda cesaretlendirmiştir (Kriesberg, 2009: 18). Aynı zamanda çeşitli düşünürler de fikirleri ile dünya barışına katkı sağlamaya çalışmıştır.

Bu dönemler arası çalışmaları ile alana önemli katkıda bulunan isimler:

Pitrim Sorokin

Amerikan sosyolojisinin önde gelen isimlerinden olan Sorokin 1889 Rusya doğumludur. Bolşevik İhtilali sonrası tutuklanarak hapse girmiş ve ölüm cezasına çarptırılmıştır. Arkadaşlarının müdahalesi ile kurtulan Sorokin, Sovyet Rusya'dan sürgün edilmiştir ve o tarihten sonra ABD'de yaşamıştır (Simpson, 1953: 120). 1930 yılında Harvard Üniversitesi'nin başına geçerek sosyolojinin gelişmesine büyük katkılar sağlayan Sorokin, 25 yaşında ilk kitabı olan "Suç ve Ceza"nın ardından "Devrim Sosyolojisi", "Toplumsal Hareketlilik", "Çağdaş Sosyoloji Teorileri" gibi pek çok esere imza atmıştır. Özellikle "Sosyal ve Kültürel Dinamikler" serisinde MÖ 6.yy.dan itibaren savaşın istatistiksel araştırmalarını içeren bir savaş analizi yaparak kendisinden sonra gelen düşünürlere çok önemli bilgiler sunmuştur (Woodhouse and Duffey, 2000: 4).

Lewis Fry Richardson

1881 yılında İngiltere'de doğan Richardson'ın ilk işi Meteoroloji bürosudur. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile işini kaybetmiştir ve savaşın sonuna kadar Fransa'da Ambulans Servisi'nde çalışmıştır. Fakat O'nu öne çıkararak husus savaş boyunca çok iyi gözlemler yaparak savaşın nedenleri konusunda çalışmalara yönelmiş olmasıdır. Richardson insan davranışının ve özellikle de baskın davranışların klasik matematiksel analiz araçlarına uygulanmasına yönelik çalışmalar yapmıştır (Rapoport,

1957: 294). 1919 yılında kaleme aldığı “Savaşın Matematiksel Psikolojisi” (The Mathematical Psychology of War) eseri başta olmak üzere bu alanda pek çok eser sunmuştur. Çalışmaları 1959 yılında “Richardson Enstitüsü” adıyla Birleşik Krallık’taki en eski barış çalışmaları merkezinin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur.

Philip Quincy Wright

Aralık 1890’da Amerika’da dünyaya gelen Wright, bir ömür boyu sürecektir savaşları durdurmaya yönelik çalışmalarında akademik bir aileden gelmesi de çok etkili olmuştur. Wright, savaş üzerine yapılan araştırmalarda nicel verilerden yararlanan ilk araştırmacılardan biridir (Ballis, 1970: 453). Uzun çalışmalarının meyvesi olan “A Study of War” adlı eseri ile savaşı detaylı bir şekilde incelemiştir. Wright’ın kendi kaleme aldığı “Dünya İstihbarat Merkezi Projesi” (Project for a world intelligence center) eseri ile herkesin savaşları önleme konusunda birlikte hareket etmesi gerektiğini söylemiştir ve kurulacak bir merkezin devletlere de sayısız faydaları olacağını iddia etmiştir (Wright, 1957: 94). Wright, ilk önce Milletler Cemiyeti’nin ve ardından da Birleşmiş Milletlerin çalışmalarını savunmuştur. 1970 yılında ise Amerikan Siyaset Bilimi Derneği tarafından Nobel Barış Ödülü’ne aday gösterilmiştir (www.harvardsquarelibrary.org, 2018).

Mary Parker Follett

Eylül 1868’de Quincy, Massachusetts’te dünyaya gelmiştir. İlk davranış bilimcilerden birisi olarak görülen Follett eserlerinde çatışma, liderlik, katılımcılık gibi kavramlar üzerinde durmuştur. Follett’a göre taraflar aralarındaki çatışmayı 3 şekilde çözerler: otorite kurma, uzlaşma ve bütünleşme (domination, compromise and integration) (Sethi, 1962: 217). Bu terimler biraz daha açılacak olursa, otorite kurma ile kastedilen taraflardan birinin diğeri üzerine hâkimiyet kurması dolayısıyla çatışmadan bir tarafın kazançlı çıkarken diğeri tarafın kaybeden olarak ayrılması durumudur. Uzlaşma ile kastedilen, tarafların belli isteklerinden vazgeçerek çatışmayı durdurmalarıdır. Ancak bu durum da çatışmayı kalıcı olarak çözmez. Son olarak bütünleşme kavramı ise yapıcı çözümlerin üretildiği, ideal durumu ifade eder. Follett, iki tarafında da kazandığı müzakere sürecini desteklerken geleneksel çatışma

yöntemlerine karşı çıkmıştır. Dolayısıyla alana kazandırdığı yapıcı çatışma (constructive conflict) kavramı ve daha pek çok düşüncesi ile kendinden sonra gelenlerce öncü bir role sahip olmuştur.

1.2.2. Kuruluş: 1946-1969 Yılları Arası:

1945 yılından sonra yaşanabilecek savaşların önlenmesi amacıyla devletler ve sivil toplum kuruluşları birçok çalışma ve araştırma yapmıştır. Ekim 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler ve onun nezdinde Kasım 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) bunun en açık örnekleridir. Ayrıca Temmuz 1952'de Batı Avrupa devletlerinin bir araya gelerek kurduğu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu da kaynak temelli yeni çatışmaların önüne geçmek için atılmış önemli adımlardan birisidir.

1947 yılından 1991 yılına kadar sürecek olan döneme Soğuk Savaş dönemi denir. Bu dönem boyunca bir tarafta ABD önderliğinde Batı Bloğu diğer tarafta SSCB önderliğinde Doğu Bloğu arasında ekonomik, siyasi ve askeri gerginlikler yaşanmıştır. Ancak geliştirilen nükleer silahlar sadece savaşın taraflarını etkilemeyeceği için olası çatışmaları önlemek tüm insanlık için kaçınılmaz bir görev olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler karşısında farklı disiplinlerden bir grup düşünür, geleneksel metotlarla çatışmaların önlenemeyeceğini iddia etmişlerdir. Esasında uluslararası ilişkiler dalının çatışma çözümlemeye karşı kendi metotları vardır ancak bu konu başlı başına incelenmesi gereken önemli ve yeni bir alandır. Bu eksikliğin fark edilmesi üzerine kısa süre içerisinde Avrupa'da ve Amerika'da araştırmacılar çalışmalara başlamışlardır. Barış ve çatışma araştırmaları ile ilgili olarak kurulan ilk kuruluş, Hiroşima ve Nagazaki'nin bombalanmasının ardından, 1945 yılında Theodore F. Lentz tarafından Barış Araştırmaları Laboratuvarı (the Peace Research Laboratory) adıyla Amerika'da kurulmuştur (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 42). Bu tarihten sonra ise pek çok düşünür farklı boyutlara odaklanarak alanın gelişimine katkıda bulunmuştur.

Bu isimlerden bazıları şunlardır:

Kenneth Boulding

1910 yılında İngiltere’de dünyaya gelmiştir. Başarılı bir eğitim hayatından sonra barış ve çatışma konuları üzerine çalışmalara başlamıştır. Michigan Üniversitesi’nde Profesör olarak göreve başlamasının ardından 1957 yılında bir grup meslektaşı ile barış ve çatışma çalışmalarında öncü sayılabilecek bir hareket olan Çatışma Çözümleme Dergisi’ni (Journal of Conflict Resolution) çıkarmışlardır. 1959 yılında ise Çatışma Çözümleme Araştırmaları Merkezi’ni (the Center for Research on Conflict Resolution) kurmuşlardır. Boulding’in çalışmalarının odağında savaşın önlenmesi konusu yatmaktadır. O’na göre eğer savaşlar devletlerin yapısal özelliklerinin bir sonucuysa yapılacak bir düzenleme ile bu bilgiler toplanabilir ve bu verilerin işlenmesi ile savaşların önü alınabilir (Woodhouse and Duffey, 2000: 6).

Johan Galtung:

24 Ekim 1930’da Norveç’te doğmuştur. 1959 yılında Oslo Uluslararası Barış Enstitüsü’nü (the International Peace Research Institute Oslo, PRIO) kuran Galtung aynı zamanda 1964’te yayına başlayan Barış Araştırmaları Dergisi’nde (the Journal of Peace Research) de kurucu editörlük yapmıştır. Galtung barış ve çatışma çözümleme konularına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Çatışma çözümleme modelleri kısmında ele alınacak olan “çatışma üçgeni” (conflict triangle), “negatif ve pozitif barış” (negative and positive peace), “arabuluculuk” (peacemaking), “barışı koruma” (peacekeeping) ve “barış inşası” (peacebuilding) konuları ile bu alanda çalışanlara önemli bir bakış açısı sunmuştur. Galtung’a göre şiddet bir dumansa, çatışma ateştir (Galtung, 2007: 18). Galtung’un çalışmaları sadece İskandinav ülkelerindekileri değil tüm dünyadaki düşünürleri etkilemiştir. Galtung’un öncülük ettiği PRIO’dan sonra 1966’da İsveç’te “Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü” (the Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI), 1968’de ise İsviçre’de Swisspeace kurulmuştur.

John Burton:

Mart 1915 Avustralya doğumludur. Avustralyan diplomasisinde etkin rol oynamasının yanında barış ve çatışma çözümü disiplinine de önemli katkılarda bulunmuştur. 1962 yılında Ruckerfeller Vakfı'ndan aldığı burs ile Afrika ve Asya'da çatışma ve çatışmanın çözümü üzerine çalışmalar yapmıştır. University College London'da görev yaptığı sırada Çatışma Analizi Merkezi ve Uluslararası Barış Araştırmaları Derneği'ni (Centre for the Analysis of Conflict and the International Research Association) kurmuş ve iki önemli esere imza atmıştır: “Sistemler, Devletler, Diplomasi ve Kurallar” (Systems, States, Diplomacy and Rules) ile “Çatışma ve İletişim” (Conflict and Communication). 1978 yılında Kent giderek burada da Çatışma Analizi Merkezi'ni (Centre for the Analysis of Conflict) kurmuştur. Burton bu tarihten sonra çalışmalarını sosyal çatışma (social conflict) üzerine yoğunlaştırmıştır. Ayrıca O'na göre çatışmaların çözülmesini sağlayan unsur, problem-çözme yaklaşımıyla (problem-solving approach) insan ihtiyaçları teorisinin (human needs theory) uygulanmasıdır (Woodhouse and Duffey, 2000: 7). Burton, çatışma çözümü çalışmalarını insan davranışları ve ilişkileri üzerine bir çalışma olarak görmektedir ve Ona göre çatışmaları önlemenin tek yolu kişilerin temel insan ihtiyaçlarının tatmin edilmesini sağlamaktır (Wani, 2011: 110).

1.2.3. Genişleme ve Kurumsallaşma Aşaması: 1970-1989

1970'li yılların başlarında soğuk savaşın tarafları arasında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle gelişen teknoloji ve olası nükleer savaş, tarafları bazı önlemler almaya sevk etmiştir. Bu durum ise literatüre détente (yumuşama) olarak geçen ve taraflar arasındaki mevcut gerginliğin giderek azalması anlamına gelmektedir. Ancak 1979'da Sovyet Rusya'nın Afganistan'a müdahale etmesi, ilişkilerin tekrar gerilemesine yol açmıştır. Mikhail Gorbachev yönetiminde ise Sovyetlerin dönüşümü hızlanmış ve soğuk savaş sona ermiştir. Diğer taraftan Amerika ile Çin arasında da normalleşme adımları atılmıştır. İkinci olarak iç politikada Alternatif Uyuşmazlık Çözümü'nde (Alternative Dispute Resolution) önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ailevi sorunlar ve sosyal hayatın ünitelerinde yaşanan uyuşmazlıklar, arabuluculuk ve tahkim gibi

yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Son olarak da John Burton'ın izinden giden Edward Azar'ın geliştirdiği “Müzmin (Kronikleşmiş) Toplumsal Çatışma” (Protracted Social Conflicts ya da Deep-rooted Conflicts) çatışmaların ayırımına önemli katkılar sağlamıştır. Tüm bunların yanında sivil toplum bilinci de gelişmeye başlamış ve kadın hakları, çevre, eğitim, savaş karşıtlığına yönelik çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu gelişmelerden bahsedilmesinin nedeni çatışma çözümleme alanının gelişimini dünyada yaşanan gelişmelerden ayrı düşünülemeyeceğini göstermektir. Çatışma çözümleme alanı ulusal ve bölgesel gelişmelerden etkilenirken kendi ürettiği çözümler ile de bu aktörleri etkilemektedir. 1950 ve 1960'larda çatışma çözümleme alanında istenen ilerlemenin sağlanamamasının nedeni bu alana yeterli fon desteğinin olmamasıdır (Kriesberg, 2009: 48). 1970'lerden itibaren ise daha sistemli ve saha temelli çalışmaların yaygınlık kazanması çatışma çözümleme alanına desteğin ve belki de güvenin arttığının bir göstergesidir. Dolayısıyla belirli bir kurumsal kimlik edinmeye başlayan çatışma çözümleme alanı bu dönemde 3 temel konu üzerine yoğunlaşmıştır: nükleer silah kullanımını önlemek, küresel sistemde var olan eşitsizliği gidermeye çalışmak ve ekolojik dengeyi korumak (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 48).

Bu dönemdeki önemli isimler ve gelişmeler şunlardır:

Edward Azar

1938 Lübnan doğumlu olan Azar, Burton gibi toplumsal çatışma konusunda yaptığı çalışmalarla adını duyurmuştur. Ortaya attığı “Müzmin (Kökleşmiş) Toplumsal Çatışma” (Protracted Social Conflict ya da deep-rooted conflict) ile yeni bir çatışma türünden bahsetmektedir. Buna göre kişiler artık kendilerini etnik, dinsel kimlikler üzerinden tanımlamaktadırlar ve temel ihtiyaçlarının –ki bu durumda temel ihtiyaç kimliksel açıdan tanınmak, siyasal temsiliyet ve sosyal yapıda aidiyet- karşılanmasını talep etmekte bunların karşılanmaması halinde çatışmanın doğacağını iddia etmektedir. Burada kritik nokta bireysel mağduriyetlerin kolektif olarak sahiplenilmesi durumunda bu çatışma durumunun ortaya çıkmasıdır (Göksun, 2014: 746). Azar'a göre temel ihtiyaçlar insana sıkı sıkıya bağlı olduğu için sadece basit bir müzakere ile çözülemez. Dolayısıyla eğer bu asgari şartlar sağlanamazsa çatışmaların yeniden nüksetmesi kuvvetle muhtemeldir (Maudeni, 2011: 3).

Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Alternative Dispute Resolution)

Dava yoluna gitmeden anlaşmazlıkların çözmek için geliştirilmiş bir yöntemdir. Bilindiği üzere uyuşmazlıkların çözümü devletin yargı erkini kullanarak yerine getirdiği bir işlemdir. Alternatif Uyuşmazlık Çözümü'nde ise devletin bu erkinin hukukuna girmeden ek yöntemlerle uyuşmazlık çözülmeye çalışılır (Tanrıver, 2006: 152). Bu yöntemlerden bazılarını “uzlaştırma, teknik bilirkişilik, ön hakemlik, üçüncü kişinin sözleşmeye müdahalesi, arabuluculuk” (Ersen Perçin, 2011: 181) şeklinde sıralayabiliriz. Alternatif uyuşmazlık yöntemlerinde amaç taraflar arasında orta yolu bulmak ve iki tarafında masadan memnun şekilde ayrılmasını sağlamaktır. Bu yöntem hukukta olduğu kadar çatışma çözümleme alanında da kullanılmaya başlanmış ve yeni yöntemlerin geliştirilmesine öncülük etmiştir.

Feminist Teori

Çatışma çözümlemenin gelişiminde Feminist Teori ve buna yönelik araştırmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 1968 sonrası için adlandırılan “ikinci dalga” döneminde kadınlara yönelik araştırmalarda görülen artış çatışma çözümleme dâhil pek çok alandaki çalışmaları etkilemiştir. Birinci feminist dalga 1792 yılında Mary Wollstonecraft'a ait “Kadın Haklarının Savunusu” (A Vindication of the Rights of Human) adlı eserde ortaya attığı talepler üzerine kurulmuştur. İkinci dalga döneminde feministler-ki bu kavram daha çok 1960'ların sonu ve 70'lerin başından itibaren kullanılmaya başlanmıştır öncesinde daha kısıtlı bir kullanım alanına sahipti (Freedman, 2001: 3)- siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama yönelik hakları için mücadelelerinde örgütlenmelere gitmişlerdir.

Problem Çözme Yaklaşımı (Problem Solving Approach): Bu dönemde çatışma çözümleme alanına çok büyük katkı sağlayan bir konu olan Problem Çözme Yaklaşımı'nı iki grubu ele alarak inceleyebiliriz:

1) Herbert C. Kelman- İnteraktif Problem Çözümü (Interactive Problem Solving)

Kelman için John Burton çok önemli bir isimdir. Zira kendisini bu alanla ilk tanıştıran Burton'dır. İnteraktif Problem Çözümü yaklaşımında Burton'ın çalışmalarından esinlendiği görülmektedir. Kelman, İnteraktif Problem Çözümünü, çatışma çözümlemeyi Ortadoğu çatışması ve uluslararası çatışma hakkında gözleme ve öğrenme imkânlarıyla bütünleştiren bir eylem araştırması programı olarak görmektedir (Fisher, 1997: 59). Kelman 2015 yılında kaleme aldığı "İnteraktif Problem Çözümünün Gelişimi: John Burton'ın Ayak İzleri" (The Development of Interactive Problem Solving: In John Burton's Footsteps) adlı makalesinde ortaya koyduğu bu yöntemin aslında kabaca Burton'ın yaklaşımına dayandığını ancak 1971 yılındaki ilk çalışma alanı ile birlikte çalışmalarını karakterize eden özgün temel kurallarını ve gündemindeki konuları geliştirdiğini ifade etmektedir (Keyman, 2015: 245). Burada değinilmesi gereken bir diğer husus ise "gayri resmi veya ikinci yol diplomasi" (second-track diplomacy) kavramıdır. Aslında bu kavram ilk olarak Joseph V. Montville tarafından Foreign Policy dergisinde kullanılmıştır (Homans, www.foreignpolicy.com, 2011). Ancak Kelman ve Burton'ın çalışmaları ile yaygınlık kazandığı görülmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki gayri resmi diplomasi, resmi diplomasi yerine kullanılmak üzere geliştirilmiş bir kavram değildir. İkisi eş zamanlı olarak da kullanılabilir. Ancak sunulan öneriler tarafları zorlayıcı etkiye sahip değildir (Özerdem, 2013: 102). Bu kavram kabaca resmi olmayan kişi ve kurumlarca yürütülen çalışmalar olarak da tanımlanabilir.

2) Harvard Hukuk Fakültesi'nde Müzakere Programı (The Program on Negotiation at Harvard Law School)

1983 yılında Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde özel bir araştırma projesi olarak kurulan Müzakere Programı, müzakere alanında dünya genelinde önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşıma göre müzakere bir sanat olduğu kadar aynı zamanda bir bilimdir ayrıca çatışma olağan bir durumdur ve eğer sorunlar ile nasıl başa çıkılabileceği bilinebilirse ve uzlaşmanın yolları sağlanabilirse çatışma sağlıklı bir şekilde yönetilebilir (Mnookin and Hackley, www.pon.harvard.edu, 2018). Ayrıca Müzakere

Dergisi (Negotiation Journal) ile de müzakere ve arabuluculuk konularının gelişmesi için analizler, uygulamalar ve teoriler geliştirilmekte ve bu alanda çalışanlara büyük katkılar sunulmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren Roger Fisher ve William Ury'nin Harvard Üniversitesi Müzakere Programı'ndaki çalışmalarıyla gündeme gelen kazan-kazan (win-win), problem çözümü ve karşılıklı kazanç (mutual gain) kelimeleri uluslararası müzakere çalışmalarında yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Ramsbotham, Miall, Woodhouse, 2011: 50). Bu kavramlar özellikle de Fisher ve Ury'nin "Getting to Yes" kitabı ile yaygınlık kazanmıştır. Bu program ile birlikte ortaya çıkan önemli bir gelişme de "ilkeli müzakere yaklaşımı"dır (principled negotiation approach). İlkeli müzakere yaklaşımı, tarafların sahip oldukları konular ile temel çıkarları arasında ayırım yapan yaklaşımdır (Woodhouse and Duffey, 2000: 8). Kabaca problemi taraflardan ayırıp iki tarafın da yararına olacak seçenekler geliştirebilme yaklaşımıdır diyebiliriz.

Adam Curle

Temmuz 1916'da Fransa'da dünyaya gelen Curle, 2006'da dünyadan ayrıldığında arakasında çok önemli bir miras bıraktı: Barış Çalışmaları Merkezi. 1973 yılında İngiltere'nin Bradford Üniversitesi'nde Curle başkanlığında kurulan Barış Çalışmaları Merkezi şu an bile alanında en etkili merkezlerden birisidir. Curle'ün çalışmalarının çatışma ve şiddet üzerine yoğunlaşmasında 1967-1970 arası yaşanan Nijerya iç savaşı ve 1971 Hindistan-Pakistan savaşı tecrübeleri yatmaktadır. Belki de onu bu çalışmalara sevk eden alandaki birçok düşünür gibi "çatışmanın nedeni nedir?" sorusu idi. Zira O'nun çalışmalarında yatan çaba, barışçıl olmayan ilişkileri barışçıl hale getirebilmektir (Woodhouse, 2010: 3). Kabaca ifade etmek gerekirse Curle'e göre barış, insanın gelişimi ile alakalıdır. Barışçıl olmayan durumda ilk yapılması gereken iki değişkene bakmaktır: tarafların farkındalığı ve taraflar arasındaki denge düzeyi. Burada farkındalıktan kasıt tarafların kaynaklarının ve olayın olası sonuçlarının bilinip bilinmediğidir. Bununla ilgili hazırladığı model ile de olası çözüm yollarını sunmaktadır. 1971 yılındaki eser "Making Peace" eseri başta olmak üzere sunduğu çalışmalarla hem "Gayriresmi diplomasi" (Track II) ve üçüncü taraf müdahaleleri başta olmak üzere arabuluculuk yaklaşımlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamış hem de

şiddetsiz müdahale ve çatışma çözümü alanlarının gelişimine yardımcı olmuştur.

1.2.4. Yeniden İnşa Aşaması

Eflatun'a atfedilen bir söz vardır: "ihtiyaç, tüm icatların anasıdır", aslında bu söz çatışma çözümlemenin tarihsel gelişim sürecinin de temel dayanağını oluşturmaktadır. Zira tarihsel gelişimin her evresi içinde bulunduğu dönemin gereklerine uygun çözüm yolları üreterek gelişimini sürdürmüştür. Yeniden inşa olarak adlandırdığımız bu aşamada ise dünya yeni bir sürece girmiştir. Soğuk savaş sona ermiş ve Sovyetler Birliği dağılmıştır. Çatışma çözümü için de artık yeni çalışmalar başlamıştır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, demokratik düzenlerin yaygınlaştırılmaya çalışılması, kadın haklarının geliştirilmesi ve kadınların sosyal statülerinin iyileştirilmesi, uluslararası etkileşimin sağlanmasına yönelik çalışmaların artırılması gibi birçok alanda çalışmalar başlatılmıştır.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile tüm dünyada savaşız bir döneme girildiği de söylenemez. El-Kaide'nin Amerika'da gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırısı ve akabinde gerçekleşen Afganistan ve Irak operasyonları, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen dini ve etnik çatışmalar bunun açık bir göstergesidir.

Diğer taraftan soğuk savaşın sona ermesi ile uluslararası güvenlik anlayışında da önemli değişiklikler olmuştur: Her şeyden önce iki kutuplu dünya sistemi terk edilmiştir. İkincisi sivil toplum kuruluşları ülkeler arası ilişkilerde etkin rol almaya başlamıştır. Son olarak ise çatışmaların durdurulması ve sona erdirilmesinde uluslararası müdahalenin gerekliliği anlaşılmıştır (Özerdem, 2013: 68). Yaşanan tüm bu gelişmelerde çatışma çözümü disiplinine büyük bir avantaj sağlamıştır. Şöyle ki dünyanın her bölgesinde geliştirilen çatışma çözümü modeller uygulama alanı bulmuştur.

90'lı yıllardan itibaren çatışma çözümü çalışmaları çok hızlı yayılma göstermiştir. İlk evrelere nazaran artık dünyanın neredeyse her bölgesinde bu alana yönelik çalışmalar ve kuruluşlar faaliyete geçmişti. Özellikle çalışmaların etki sahası da bölgesel olmaktan çıkarak kıtalar arası boyut kazanmıştı. Uluslararası müzakere (international negotiation) olarak adlandırılan dünyanın pek çok bölgesinden

araştırmacı, politikacı ve bürokrat bir araya getirilerek dünyanın genelini ilgilendiren sorunlara yönelik ortak çözümler üretilmeye çalışılmıştır. PIN Programı bunun ile ilgili olarak verilebilecek güzel bir örnektir. Uluslararası Müzakere Süreçleri (Processes of International Negotiation) programı 4000’den fazla araştırmacı ve müzakere uygulayıcı ile uluslararası sorunlara çözümler aramaktadır. Ayrıca düzenlediği çalışmalar ve konferanslarla gündeme getirdiği konuları birçok ülkeden düşünür ile birlikte tartışmakta ve çözümler üretmeye çalışmaktadır. Benzeri programların yanında farklı üniversitelerde de uluslararası müzakereye yönelik eğitimler ve kurslar düzenlenmiştir ve düzenlenmeye de devam edilmektedir.

Teknolojinin gelişmesi de bu dönemde yaşanan değişmede bir diğer unsurdur. Teknoloji ile kalkan sınırlar barış çalışmaları için çok daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamıştır. Örneğin Johan Galtung ve Fumiko Nishimura tarafından 1993 yılında kurulan TRASCENT INTERNATIONAL ve bünyesinde bulunan dünyanın ilk çevrimiçi barış üniversitesi (TRASCEND Peace University) ile barış çalışmaları aynı anda dünyanın her yerinden konuya ilgi duyanları bir araya getirerek eğitim ve yeni fikirler üretme olanağı sunmuştur. Aynı şekilde zamanla pek çok üniversitede çevrimiçi çatışma çözümler ve barış çalışmaları üzerine derece programlarını hizmete sunulmuştur.

Çatışma çözümlerinin sunduğu modeller yalnızca akademik toplumda etki bulmamıştır. Özel işletmelerde ve devlet kurumlarında da başta arabuluculuk olmak üzere diğer teknikler de uygulama alanı bulmuştur. Akademik olarak işletme dalında şirketlerin kendi bünyelerinde ve/veya diğer şirketler ile yaşadıkları sorunların çözümü için çatışma çözümlerinin tekniklerinden istifade edilmiştir. Aynı şekilde ülkeler arası sorunların çözümünde de arabuluculuk çalışmaları etkin olarak kullanılmıştır ve halen de kullanılmaya devam edilmektedir.

Son olarak ise çevre bilincinin artmasına paralel gündeme gelen “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı da devletleri bir araya getiren ve ortak kararlar almaya sevk eden bir hareket olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma: “hem ekonomik, sosyal ve çevresel değişimlerin birbiriyle bağlantısına odaklanarak hem de ekonomik kalkınmayı, sosyal bütünleşmeyi ve çevresel sürdürülebilirliği ortak hedef olarak tanımlayarak dünyaya bakmanın adıdır” (Sachs, 2015: XIII). Bu yaklaşımın uygulanabilirliğini sağlamak

üzere başta Stockholm ve Rio Konferansları olmak üzere pek çok etkinlik düzenlenmiştir.

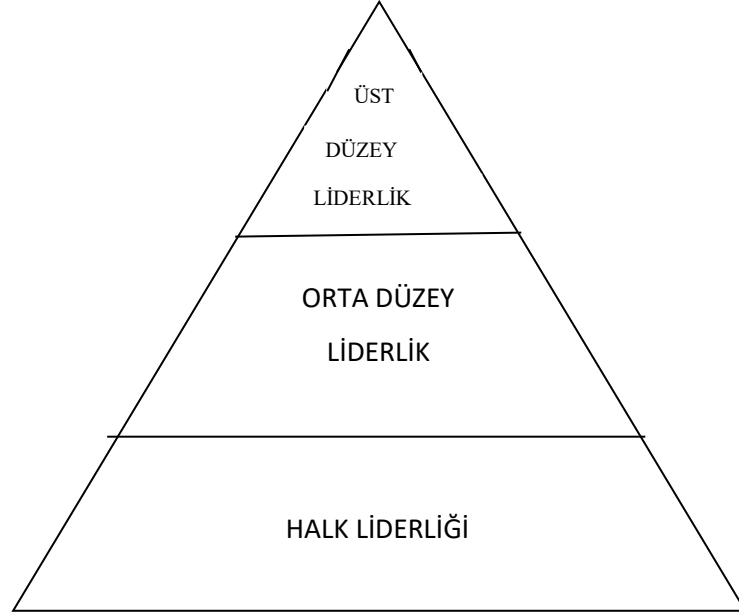
Görüldüğü üzere çatışma çözümleme, yeniden inşa olarak adlandırılan ancak genişleme veya kurumsallaşma olarak da ifade edilebilen son evrede, dünyada yaşanan gelişmelere uygun olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Diğer taraftan sahada uygulama fırsatı bulan çatışma çözümlemeye bu dönemde bazı eleştiriler de beraberinde gelmiştir. Örneğin 1992-1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna savaşı gibi dünyanın bazı coğrafyalarında gerçekleşen iç savaşlara uygun çözümler üretilmemiştir. Bu noktada çatışma çözümleme modellerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bir diğer husus Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrası "teröre karşı küresel mücadele", başta Ortadoğu olmak üzere pek çok bölgede küçük terörist grupların doğmasına, devletlerin iç politikada etkinliklerini kaybetmesine ve önü alınamayan uluslararası silah ticaretinin doğmasına sebep olmuş ve neticede "başarısız devlet", "uluslararası terörizm", "kitle imha silahları" gibi kavramları doğurmuştur (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 6). Tüm bunlar çatışma çözümlemenin etkisiz kaldığının bir göstergesidir. Ancak, tüm dünya genelinde görülen hızlı nüfus artışı, kırsal kesimden kente göçün hızlanması, çevresel sorunların giderek büyümesi ve toplumsal yapıların hızla değişmesi durumları göz önüne alınırsa, çatışma çözümleme modellerinin gerek devlet nezdinde ve gerekse de sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla uygulanmamış olması halinde ilk yaşanan sıkıntıların çok daha fazlasının da kaçınılmaz olacağı aşikârdır. Dolayısıyla çatışma çözümlemeye yönelik çalışmalar göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir etkiye sahiptir.

1.3. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME SÜRECİNDE AKTÖRLER

Çatışmaların çözümünde beklenen, tarafların var olan sorunu/sorunları kendi aralarında çözmeleridir. Ancak çoğu zaman bu durum gerçekleşmemektedir. Bu yüzden çatışmaların türüne, boyutuna göre çeşitli aktörlerin arabuluculuk rolünü üstlenmeleri gerekmektedir. Ancak her bir aktör çatışmanın her bir evresinde etkili olamayabilir. Bu yüzden hangi seviyedeki çatışmaya hangi aktör ile müdahale edilmesi gerektiği doğru tercih edilmelidir.

Çatışmaların çözümünde etkin olan aktörlere yönelik pek çok çalışma ve bu çalışmalarda pek çok sınıflandırma görmek mümkündür. Bununla ilgili olarak öncelikle Lederach piramidi ele alınacaktır. Ardından ise Özerdem'e ait bir sınıflandırma ile çatışma çözümünde görev alan aktörler incelenecektir.

1.3.1. Lederach Piramidi'nden Hareketle Aktörler

Şekil 1.2: Lederach Piramidi

Kaynak: Lederach, 1997: 39

Lederach piramidini anlamak ve daha iyi analiz edebilmek için kavramların açıklanması gerekmektedir:

1.3.1.1. 1.Seviyeye: Üst Düzey Liderlik

Lederach'a göre üst seviyede yer alan aktörler geniş bir vizyona sahip askeri, siyasi ve dini liderlerdir. Bunların görevi taraflar arasında ateşkes ortamının oluşmasını sağlamak ve her iki tarafın da açıkça kabul edeceği bir arabuluculuk görevini üstlenmektir. Müzakerelerin yürütülmesinde görev alacak olan bu aktörler, tarafları bir araya getirebilecek en önemli seçenektir. Dolayısıyla sürecin yürütülmesinde ve tarafların bir araya gelmesinde aktörler, ilişkilerin bir sonraki seviyeye ulaşmasına kadar etkin rol oynayacaklardır.

1.3.1.2. 2.Seviyeye: Orta Düzey Liderlik

Bu seviyedeki aktörler kendi alanlarında saygın liderler, etnik ve dini liderler, akademisyenler, entelektüeller ve sivil toplum kuruluşlarının liderleridir. Bu seviyedeki aktörlerin alacağı önlemleri sıralayacak olursak; sorun çözmeye yönelik çalıştaylar (uygulama, eğitim ve atölye çalışmaları), çatışma çözümleme eğitimleri, barış komisyonları aracılığıyla taraflar arasındaki çatışmayı çözmeye çalışmaktır. Bu seviyedeki aktörler kendi alanlarındaki saygınlıkları sayesinde yine kendi seviyesindeki çatışma ve anlaşmazlıkları giderebilirler. Ayrıca diğer iki seviye arasında bağlantı vazifesi görmektedirler (Maiese, www.beyondintractability.org, 2003)

1.3.1.3. 3.Seviyeye: Halk Liderliği

Piramidin tabanında yer alan aktörler, yerel STK'ların yöneticileri, yerel sağlık görevlileri, mülteci kamplarının liderleri ve toplumun gelişiminde rol alan liderlerdir. Bunlar, yerel düzeyde kuracakları barış komisyonları ile barış fikrinin gelişmesini, eğitim yoluyla toplumun bilinçlenmesini, önyargıların azaltılmasını, psikolojik eğitimler vasıtasıyla çatışma sonrası yaşanan travmaların giderilmesini sağlarlar. Etkisi kısa vadede fazla görülemez de toplumsal bilincin oluşmasında büyük paya sahiptirler.

Orta ve alt düzey liderlik İkinci Yol Diplomasisi'nin (Track-Two Diplomacy) en canlı örneğini temsil ederler. Zira "Vatandaş Diplomasisi" (Citizen's Diplomacy) olarak da adlandırılan bu diplomasi ile tüm kesimler çeşitli çalışmalar ile bir araya getirilmiş olur ve tarafların birbirini anlaması, birbirlerine güven duyması sağlanır. Zaten çatışma çözümlemenin ana gayesi de çatışmaları sadece sonlandırmakla kalmayıp hem çatışmaların altındaki nedenleri anlamak hem de alınacak önlemler ile yenilerinin oluşmasını engellemektir. Sonuç olarak Çelik'in (Çelik, 2009: 176) de ifade ettiği gibi Lederach piramidinden hareketle çatışmanın çözümünde başarıya ulaşmak için aynı seviyedeki aktörlerin birbirleri arasında ve diğer seviyedeki aktörler ile de iletişim kurarak çalışmaları gerekmektedir.

1.3.2. Özerdem'e göre Aktörler

Özerdem çatışma çözümünde yer alan aktörleri 3 gruba ayırır: Ulusüstü örgütler, devletler ve devlet-altı aktörler. Buna göre her bir başlık da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılır. Bir çatışmanın analizinden önce hangi sınıfa ait olduğunun tespit edilmesi gerekir. Böylece hem çözüme daha hızlı ulaşılır hem de zaman ve kaynak israfına girilmemiş olunur. Daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bir tablo halinde gösterilecek ardından tablodaki birimler analiz edilecektir.

Tablo 1.3: Çatışma Çözümünde Yer Alan Aktörlerin Sınıflandırılması:

Ulusüstü Örgütler	Devletler	Devlet-Altı Aktörler
Uluslararası Kuruluşlar	Bölgesel Hegemonlar	STK'lar
Bölgesel Örgütler	Sömürgeci/İdeolojik Güçler	Bireyler
	İlgili Komşular	

Kaynak: Özerdem, 2013: 107.

1.3.2.1. Ulusüstü Örgütler

1) Uluslararası Kuruluşlar

Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar kuruldukları günden itibaren devletler arasındaki çatışmaların önlenmesinde, ilişkilerin geliştirilmesinde etkin rol oynamışlardır. Devletler düzeyinde meydana bir çatışmada, tarafsız ve bağımsız bir dış aktörün arabuluculuk yapması çatışmanın çözümünü kolaylaştıran önemli bir etkidir. Tıpkı küçük ölçekteki çatışmalarda olduğu gibi beklenen durum devletlerin aralarındaki sorunları kendi aralarında çözmeleridir. Ancak çoğu zaman bu düzeydeki çatışmalar da üçüncü tarafın müdahalesini gerekli kılmaktadır. Bu müdahale ise büyük ölçekli uluslararası çatışmalarda çoğu kez barış güçlerinin çatışmanın yaşandığı alanlara girmesi ile gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2012: 407). Birleşmiş Milletler'in müdahale şekilleri dört aşamalıdır: önleyici diplomasi

(preventive diplomacy), barış yapma (peace making), barışı koruma (peace keeping) ve barış inşası (peace building) (Duran, 2001: 134). Ancak ifade etmek gerekir ki bu ölçekte meydana gelen çatışmaların çözümü uzun bir süreç gerektirmektedir.

2) Bölgesel Örgütler

Küresel ölçekte müdahalelerin dışındaki sorunları çözmek ve taraflar arasındaki ilişkileri geliştirebilmek üzere çok sayıda bölgesel örgüt kurulmuştur. Bunlardan Avrupa Birliği (AB), Arap Birliği, Afrika Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ilk akla gelen bölgesel örgütlerdir. Bölgesel örgütler belirli sınırlar içerisinde ve üye devletlerin fon desteği ile faaliyet gösterirler. Bölgesel örgütlerin karşılaştığı en büyük sıkıntı meşruiyettir. Bu nedenle zaman zaman etkileri sorgulansa da bölgesel pek çok çatışmanın önlenmesini ve üyeleri arasında ilişkilerin geliştirilmesini sağlamışlardır.

1.3.2.2. Devletler

1) Bölgesel Hegemonlar:

Özerdem'in sınıflandırmaya bölgesel hegemonları da ilave etmiş olması gerçekten çok önemlidir. Zira soğuk savaş sonrası dönemden sonra özellikle Ortadoğu ve Afrika'da bölgesel hegemonların rolü giderek artmıştır. Bölgesel hegemonlar çatışmaların çözümünde taraflar üzerinde zorlayıcı yöntemler kullanarak veya kullanmayı ima ederek tarafları çatışmayı sonlandırmaya sevk edebilmiştir. Bunun yanında ekonomik ve siyasi yaptırım ya da güvence seçenekleri de olası seçenekler arasında yer almaktadır. Ancak özellikle belirtilen bölgelerde giderek karmaşıklaşan ilişkiler bazı durumlarda çatışmayı çözmek yerine daha da çıkmaz duruma sokabilmektedir. Örnek ülke Lübnan da bu ülkelerden biridir.

2)Sömürgeci/İdeolojik Güçler:

Her ne kadar sömürgecilik bir kavram olarak tarihin tozlu sayfalarına karışmışsa da bugün farklı şekillerde, farklı isimlerle devam ettiği kaçınılmaz bir gerçektir. Diğer yandan zamanın sömürgeci devletlerinin eski sömürgeleri ile aralarındaki siyasi, sosyal ve ekonomik bağları da devam etmektedir. 2015 yılına kadar Fransa'nın Afrika'daki eski sömürgelerinden vergi toplamaya devam ettiği (Koutonin, www.africaevents.com, 2014) göz önünde bulundurulursa eski sömürgeci devletlerin eski sömürgeleri üzerindeki etkisinin halen daha devam ettiği görülecektir. Dolayısıyla gerek zorlayıcı yöntemler vasıtasıyla gerekse de kültürel ve siyasi bağların devreye girmesiyle bu bölgelerde yaşanan/yaşanabilecek çatışmaların önlenmesinde eski güçlerin büyük bir önemi vardır.

3)İlgili Komşular:

Her ne kadar ülkelerin, komşuları ile arasında sınırlar varsa da bir ülkede yaşanan çatışmaların diğerine de sıçraması her zaman muhtemeldir. Göçler, silahlı grupların komşu ülkeye geçmesi, ekonomik ilişkilerin zayıflaması gibi olası sonuçlardan ötürü devletler, komşularında meydana gelen çatışmaların sonlanmasında ve barışın yeniden tesis edilmesinde rol oynamaya gayret ederler.

1.3.2.3. Devlet-Altı Aktörler

1)Sivil Toplum Kuruluşları (STK):

Lederach piramidinin tabanında yer alan aktörlerden olan STK'lar burada devlet-altı aktörler arasında yer almıştır. Çatışmaların önlenmesinde olduğu kadar çatışmanın çözümü ve yeniden inşa sürecinde de çok etkin rol alan STK'lar hem toplumsal tabanın bilinçlenmesi için çalışmalarda bulunurlar hem de devletin üzerinde fazla duramadığı konularda bu boşluğu doldururlar. Her ne kadar iç çatışmalarda barış süreci hükümet ve çatışmanın siyasi taraflarınca yürütülse de bu süreçlerde sivil toplum kuruluşlarının oynadığı rol de göz ardı edilemez niteliktedir (Thompson, 2014: 15).

2)Bireyler:

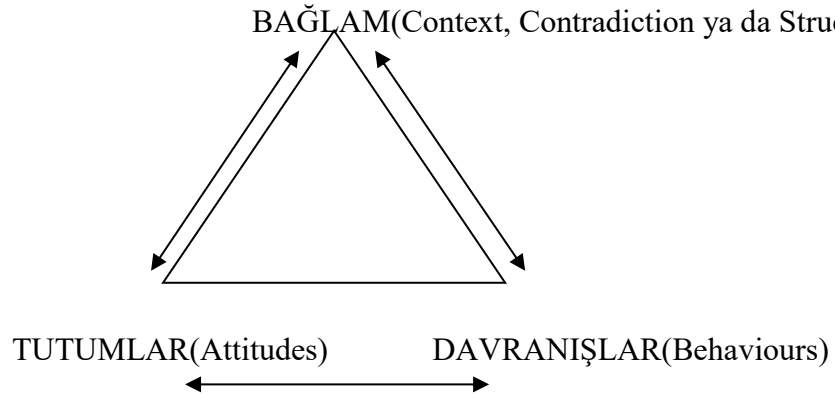
Bu aşamaya kadar ele alınan aktörler esasında bireylerin oluşturduğu yapılardır. Ancak kimi durumlarda bireyler salt olarak da çatışmaların çözümünde kilit role sahip olabilirler. Bunlara örnek olarak alanında saygın akademisyenler, emekli büyükelçiler ve diğer üst düzey devlet görevlileri, politikacılar ve aktivistler verebilir.

1.4. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLEME MODELLERİ:

Kabul edilen bir gerçektir ki çatışma, insan topluluklarının evrensel bir özelliğidir. Bununla ilgili en yaygın çatışma konularına örnek olarak ekonomik ve sosyal yapının eşitsizliği veya bozulması, kıt kaynaklar, çatışan değerler, sosyal değişimler ve birbiri ile bağdaşmayan hedefler verilebilir. Çatışma çözümlemenin hem çatışmaların altında yatan nedenleri anlama hem de uygun çözüm yollarını bulmaya çalışan bir yaklaşım olduğundan hareketle bu bölümde çatışma çözümleme üzerine geliştirilmiş modeller ele alınacaktır. Çatışma çarkına ise değinilmeyip son bölümde Lübnan'daki çatışmaları incelemek üzere kullanılacaktır. Çatışmalar karmaşık süreçlerdir fakat bu alanda çalışan düşünürler tüm çatışma durumlarının ortak bazı temel unsurları olduğunu iddia ederek çeşitli modeller üretmişlerdir. Bu alanda incelenecek ilk model Johan Galtung'un “çatışma, şiddet ve barış” modelidir.

1.4.1. Galtung'un Çatışma, Şiddet ve Barış Modeli

1969 yılında Galtung, simetrik ve asimetrik çatışmaları kapsayan bir model hazırlamıştır. Buna göre modelin köşelerini Tutumlar (Attitudes), Davranışlar (Behaviours) ve Bağlam (Context) -bazı kaynaklarda Contradiction (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 10) ya da Structure (Woodhouse and Duffey, 2000: 22) olarak kullanılmıştır- oluşturmaktadır.

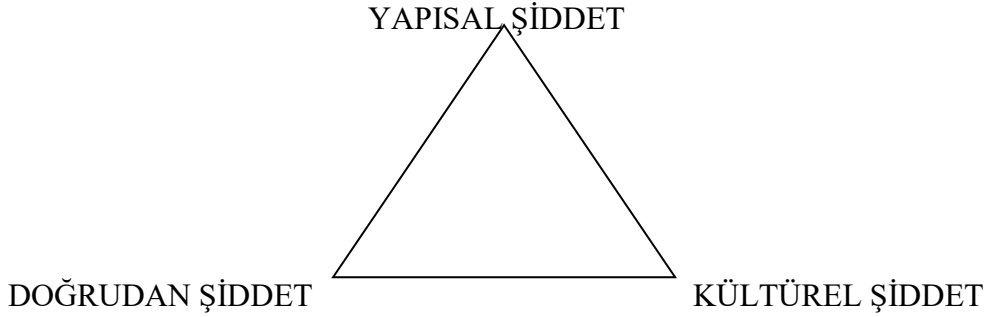
Şekil 1.3: Galtung'un Çatışma Üçgeni Modeli

- Bağlam, simetrik çatışmada taraflar, tarafların çıkarları ve taraflar arasındaki çıkar çatışması olarak tanımlanırken; asimetrik çatışmada ise taraflar, ilişkileri ve ilişkiden doğan çıkar çatışması olarak tanımlanır (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 10). Çatışmanın başladığı aşama olarak kabul edilen bu aşamada taraflar aynı şeylere aynı anda sahip olmak isterler.
- Tutumlar, tarafların birbirlerine ve kendilerine yönelik algılarını ve yanılgılarını içerir. Bunlar pozitif olabileceği gibi negatif de olabilir. Tutumlar aynı zamanda bizim önyargılarımızı ve çatışmanın altında yatan ne oldu, nasıl oldu, kim yaptı gibi sübjektif fikirlerimizi de kapsar (Lyamouri-Bajja vd. 2012: 78). Burada tutumların korku, nefret, kızgınlık vb. duygulardan etkilendiğini belirtmek gerekir.
- Davranışlar, bir tarafın, karşıt olarak gördüğünü hedeflerinden vazgeçirmesine veya onları değiştirmesine yönelik eylemleridir. Buna işbirliği ve zorlama, uzlaşma veya düşmanlığı simgeleyen hareketler de dâhildir.

Tarafların aynı anda aynı şeye sahip olma isteği ile başlayan süreç tutumlara dönüşür ve nihayetinde şiddet zuhur eder. Çatışmayı dinamik bir süreç olarak gören Galtung'a göre üçgenin köşelerini oluşturan bağlam, davranışlar ve tutumlar sürekli bir değişim halindedirler ve birbirlerini de etkilemektedirler. Bu devinim geliştikçe ilişkiler sıklaşacak ve tarafların menfaatleri çatışmaya başlayacaktır. Taraflar çıkarlarını kaybetmemek için bağlam/yapı etrafında daha bir organize olmaya çalışacaklardır. Bu durum düşmanca tutumlara ve ihtilafli davranışlara yol açacak ve böylece çatışma süreci büyümeye başlayacak ve giderek yoğunlaşacaktır. Hatta öyle ki bu durum

genişleyerek diğer taraflara da sıçrayabilir, derinleşip boyut değiştirerek ilk çatışmayı da içinde eritecek nitelikte ikincil çatışmaları meydana getirebilir. Dolayısıyla çatışmanın çözümüne yönelik sunulacak çözümler de dinamik olmalıdır.

Bir diğer taraftan, Galtung şiddeti de 3'e ayırır: doğrudan şiddet (direct violence), yapısal şiddet (structural violence) ve kültürel şiddet (cultural violence) (Ngarm and Miletic, 2006: 33) .

Şekil 1.4: Galtung'un Şiddet Üçgeni Modeli

Bir şiddette görülen şey büyük oranda doğrudan şiddettir. Doğrudan şiddet bir nevi buzdağının görünen yüzüdür (Köse, www.setav.org, 2016a). Dolayısıyla doğrudan şiddetin tespit edilip ona uygun çözümler bulunması kolaydır. Diğer şiddet türleri ile ilişkili olacak örnekler silsilesi vermek gerekirse doğrudan şiddete örnek olarak çocukların öldürülmesini verebiliriz. Bu durumda kesin ve ani çözümler üretilebilir.

Yapısal şiddete gelinecek olunursa, ilk olarak söylenmesi gereken husus, doğrudan şiddet gibi açıkça görülemediğidir. Ancak etkileri itibariyle doğrudan şiddetten daha zararlı sonuçlar doğurabilir. Buna örnek olarak çocukların yoksulluktan dolayı ölmelerini verebiliriz. Ayrıca bazı kişi veya grupların dışlanması, cinsiyet ayrımcılığı da yapısal şiddete örnektir (Özerdem, 2013: 34). Dolayısıyla yapısal şiddeti önlemek için daha kapsamlı önlemler alınması gerekmektedir.

Kültürel şiddet ise esas itibariyle şiddetin en az görünen yüzü olmakla birlikte doğrudan ve yapısal şiddetin temelinde yatan unsurları bulundurur. Kültürel şiddet, yapısal ve doğrudan şiddete meşruluk katar. Çocuklar örneğinden devam edersek kültürel şiddet bizi çocuklara yönelik şiddete karşı kör eden veya onu haklı çıkarmaya çalışan şeylerdir. Din, kültür, dini ve siyasi liderlerin buna ilişkin sözleri, her türlü propaganda kültürel şiddeti doğuran birer etkeni oluşturur.

Galtung'un ortaya attığı negatif barış ve pozitif barış kavramlarını da şiddet türlerinden hareketle daha iyi okuyabiliriz. Galtung'a göre negatif barış bireyler, gruplar

ve devletler arasında doğrudan şiddetin olmayışıdır. Pozitif barış ise eşit fırsatlar, gücün ve kaynakların adil dağılımı, eşit koruma ve hukukun tarafsız bir şekilde uygulanması yoluyla sosyal adaletin varlığıdır, yani bir şiddetsizlik durumunun yokluğundan çok daha fazlasını ifade eder (Ngarm and Miletic, 2006: 33).

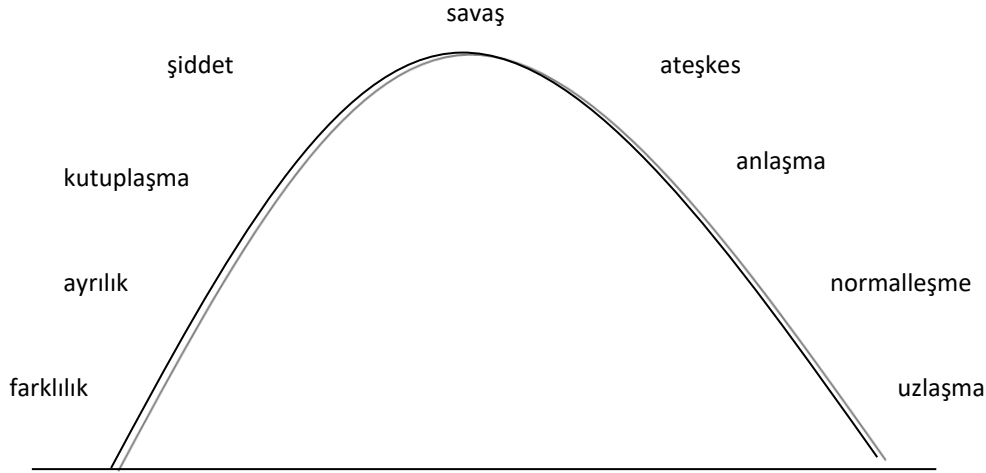
Pozitif barışın anahtar kavramları adalet ve meşruluktur (Ramsbotham, Woodhouse and Miall, 2011: 12). Dolayısıyla pozitif barışın sağlanması için yapılması gereken ilk husus adaletsizliğin giderilmesidir. Adaletsizlik durumları bireysel ilişkiler arasında olabildiği gibi bir devlette bölgeler arası ekonomik konularda da olabilir. Aynı şekilde siyasal partilerin temsili konusunda da yaşanabilir. Adaletsizliğin giderilmesinin bir yolu da farklılıkların kabul edilmesinde gizlidir. Kadın-erkek, siyah-beyaz, zengin-fakir vb. daha pek çok farklılık vardır ve bu insan doğasının bir parçasıdır. Ancak pozitif barışın tesisi için gereken adaletin tesisi de aslında hiçbir zaman tam olarak sağlanamaz. Görünürde sağlanan adalet bazı bireyler nezdinde adaletsizlik olarak görülebilir. Hatta adaletsizlik durumu olmasa bile böyle bir algı oluşabilir veya günümüzde çokça duyduğumuz “adaletin tesisi için savaş/mücadele” durumunda aslında her iki tarafta “adaletin tesisini” arzular ancak her birisi için diğerinin tutumu adaletsizdir. Pozitif barışın bu problemleri kısmı insan psikolojisinin ilgi alanına bırakılacak olursa, yapısal ve kültürel şiddetin giderilmesini esas alan Galtung’un pozitif barış kavramı çatışma çözümüne hem önemli bir yenilik getirmiş hem de kendinden sonra gelenler için aydınlatıcı bir bakış açısı sunmuştur.

1.4.2. Çatışmanın Artması ve Azalması Modeli

“Çatışmayı savaşa dönüşmeden önce çözüme acele edin; zira enerjik timsahlar da bir zamanlar nazik bir yumurtaydı!” (Israelmore Ayivor)

Çatışmanın artmasına (tırmanışına) yönelik de ayrıca farklı modeller üretilmiştir. Örneğin Glasl’ın dokuz aşamalı modeli bunlardan birisidir. Ancak burada “çatışmanın tırmanışı ve inişi” modeli ele alınacaktır. Bu modele göre çatışma, dinamik bir süreçtir ve fark edilmeden önce uzun bir bekleme süresi olabildiği gibi şiddetin büyümesi ve dinmesi de zamansal olarak farklılık gösterebilir. Bir öngörülemezlik vardır zira çatışma süresince yeni amaçlar ve hedefler belirlenebilir, yeni çatışma tarafları ortaya çıkabilir veya çatışma ile mücadele yöntemleri değişebilir. Tüm bu durumların yanında bu model

bu alanda çalışanlara çatışmanın seyri boyunca uğradığı aşamaları tanımlar ve bu sayede daha uygun çözüm yollarının bulunabileceğini gösterir. Bu model daha iyi anlaşılabilmesi için bir şekil yardımıyla açıklanabilir:

Şekil 1.5: Çatışmanın Artması ve Azalması Modeli

Kaynak: Ramsbotham, 2011: 13.

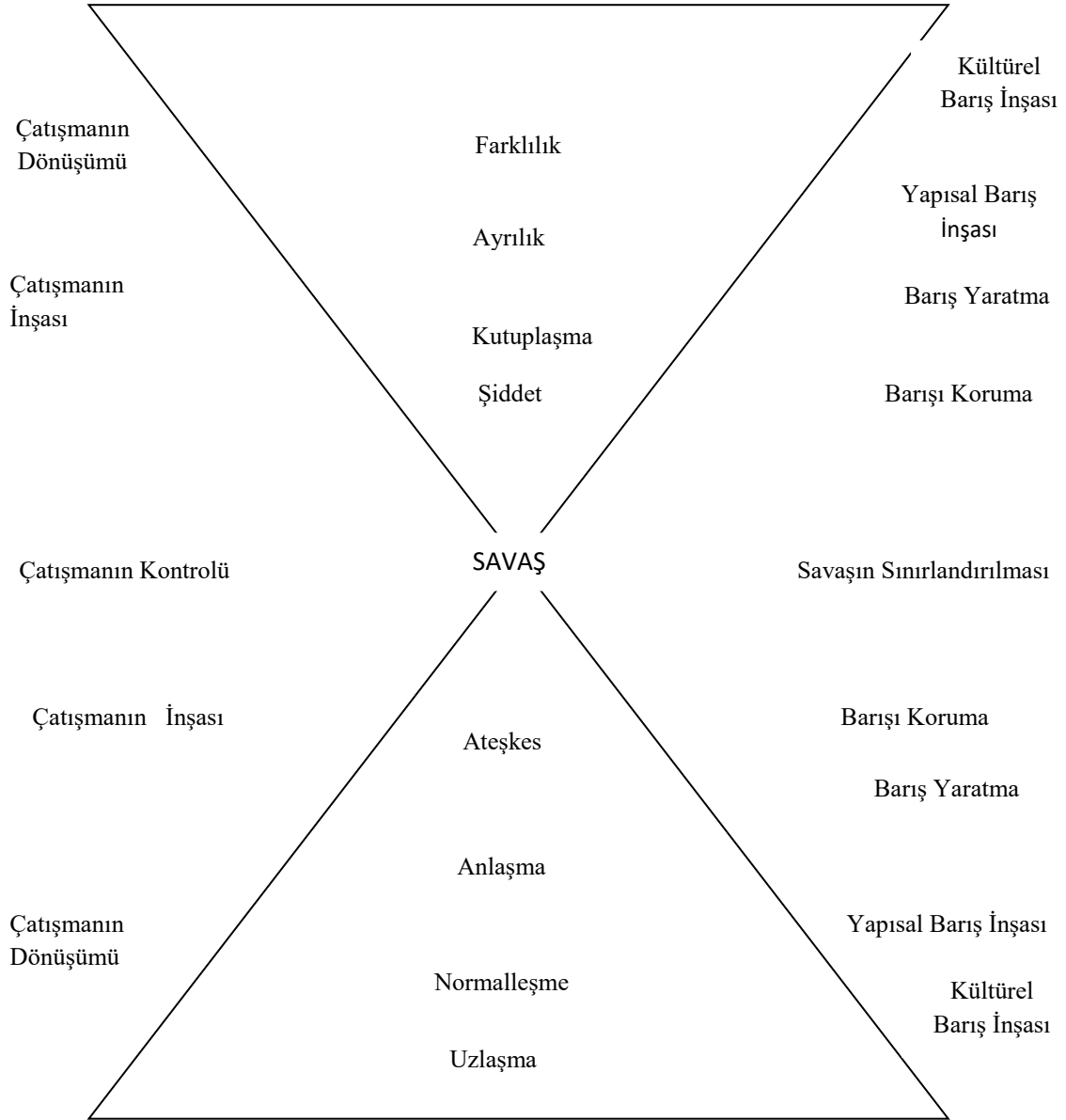
Bu şeklin sol alt tarafından zirveye doğru sıralaması farklılık (difference), ayrılık (contradiction), kutuplaşma (polarization) ve şiddet (violence) şeklindedir. Şeklin tepesinde savaş (war) yer alır. Tepeden aşağıya doğru sıralama ise ateşkes (ceasefire), anlaşma (agreement), normalleşme (normalization) ve uzlaşma (reconciliation) şeklindedir.

Eğrinin sol tarafı tabandan zirveye doğru incelenecek olursa; çatışmanın tarafları öncelikle farklılıkları not ederler ve kendileri için tehdit oluşturabilecek farklılıkları gözlemlerler. Eğer farklılıklar ciddi ayrılıkları meydana getiriyorsa kutuplaşma başlamış demektir ve artık bu farklılıklar çatışma için birer malzeme niteliğindedir. Şiddet durumu önlenemediği takdirde ise çatışma, savaşa dönüşecektir. Eğrinin sağ tarafına odaklanılacak olursa eğer, zirveden tabana doğru yaşanan gelişmeler şu sıralamayı izler: yapılması gereken ilk şey çatışmayı sona erdirecek bir ateşkestir. Ateşkesi, anlaşma ve tarafların geri çekilmesi izler. Çatışma çözümünde arzulanan sadece çatışmanın sona erdirilmesi değil, barışın yeniden inşa edilmesi ve onun korunması olduğu için bir sonraki aşama taraflar arasında iletişimi sağlamaktır. Böylece taraflar birbirlerini tanıma fırsatı bulacaklardır. Son aşama olan uzlaşma ile de arzulanan ortam sağlanmış olur.

Bu modelin çatışma çözümüne katkısı, çatışmanın mevcut durumunu doğru bir şekilde tespit edip ona uygun çözümler sunulmasını sağlar. İfade edildiği gibi her

ilişkide farklılıklar ve hatta fikir ayrılıkları görülebilir. Ancak bu durumların ne zaman bir üst seviyeye yükseleceğini önceden kestirebilmek pek mümkün değildir. Yine de her bir aşama için gerekli önlemler alınabilirse çatışmanın ilerlemesi engellenebilecektir.

1.4.3. Kum Saati Modeli

Şekil 1.6: Kum Saati Modeli

Kaynak: Ramsbotham, 2011: 14.

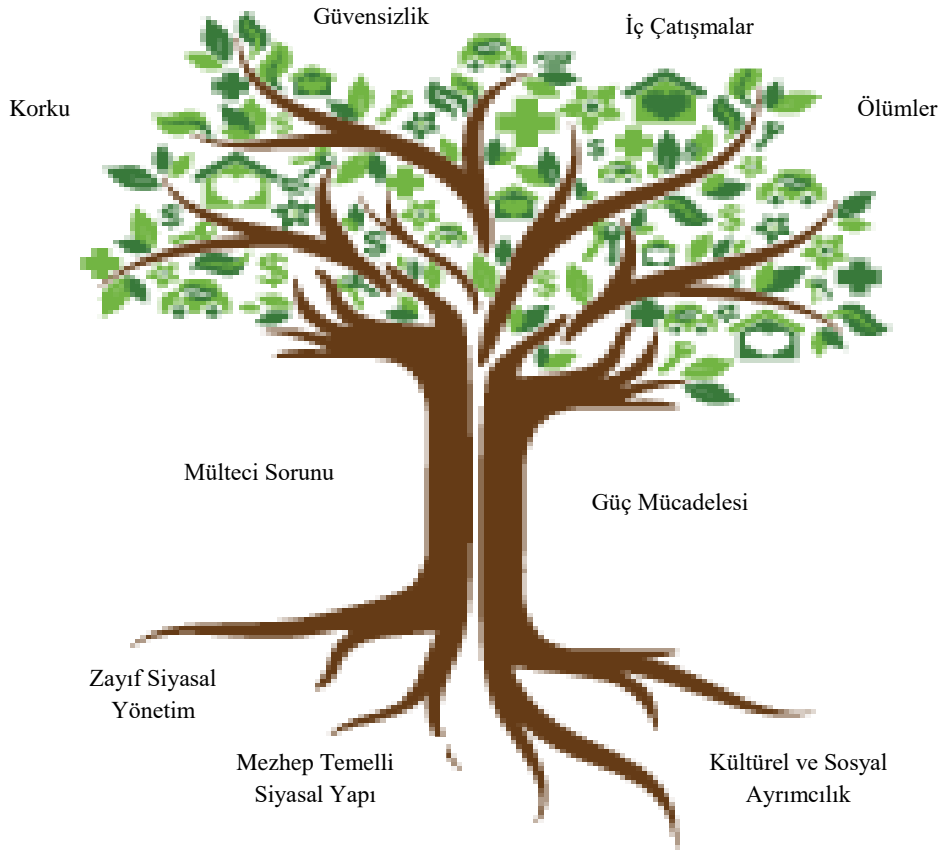
Farklılık ve ayrılık aşamalarında tercih edilen çatışma çözümleme stratejisi “çatışmanın dönüşümüdür” (conflict transformation). Çatışma dönüşümü yaklaşımı çatışmayı normal bir durum hatta bir fırsat olarak görür. Çatışmanın dönüşümü, kültürel barış inşası (cultural peacebuilding) ve yapısal barış inşasını (structural peacebuilding) bünyesinde barındırır.

Kutuplaşma ve şiddet aşamaları için tercih edilen strateji “çatışma inşası”dır. Çatışma inşası aşaması ise barış yaratma ve barışı koruma’yı içerir. Çatışma inşası, müzakere ve pazarlık yoluyla taraflar arasında anlaşmaya varılmasını vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu aşamada üçüncü taraf olarak adlandırılan arabulucular önemli bir görev üstlenirler. Taraflar, bazı isteklerinden vazgeçerek her iki tarafın da kazandığı bir anlaşma sağlayamazlarsa çatışma bir sonraki aşama olan savaş aşamasına geçer. Dolayısıyla tarafları anlaşmaya ikna etmek, barışı yaratma ve barışı korumayı gerektirir.

Tarafların anlaşmaya ikna edilemediği ve çatışmanın fiziksel hale dönüştüğü bu savaş aşamasında “çatışmanın kontrolü” (conflict containment) stratejisi tercih edilir. Bunun için ise ilk olarak “savaşın sınırlandırılması” (war limitation) yöntemi uygulanır. Savaşın sınırlandırılması hem fiziksel olarak sınırlandırmayı kapsar hem de savaşın yoğunluğunun sınırlandırılmasını ifade eder. Bir önceki aşamada savaşı önlemek için devreye giren arabulucular artık savaşın sona erdirilip yeniden barış yollarının sağlanması için devreye girerler.

1.4.4. Çatışma Ağacı Modeli

Çatışma ağacı modeli pek çok alan için kaynak olmuştur. İşletmelerde, okullarda, kurumlarda ve daha pek çok yerde var olan sorunlar bu model ile görsele dökülmüş ve ardından çözümler bulunmaya çalışılmıştır.

Şekil 1.7: Çatışma Ağacı-Lübnan Örneği

Ağacın kökleri, olayların görünmeyen kısmını, çatışmanın altında yatan nedenlerini; ağacın gövdesi, görünen problemin ne olduğunu; ağacın yaprakları ise çatışmanın etkilerini temsil etmektedir. Mason ve Rychard ise bu bölümleri şu şekilde isimlendirmiştir: Yapısal faktörler (structural factors), görünen konular (manifest issues), dinamik faktörler (dynamic factors) (Mason ve Rychard, 2005: 4).

Ağacın kökleri çatışmanın temel sebeplerini gösterir. Zayıf siyasal yönetim, adil olmayan ekonomik ve siyasal yapı, kültürel ve sosyal ayrımcılık bir ülkedeki çatışmanın temel sebeplerine örnek olarak verilebilir. Ağacın kökleri ne kadar derinse sorunun çözümü de o kadar vakit alacaktır. Dolayısıyla çatışmanın yapısal nedenleri tespit edildikten sonra çözüm için işbirliği ve zaman gerekmektedir. Ağacın gövdesi çatışmanın görünen kısmıdır ve genelde çatışma ile ilgili konuşmalar buradaki konular hakkındadır. Bu kısma örnek olarak ülkeye gelen yoğun göçler ve bunun neticesinde sayıları hızla artan mülteci kampları verilebilir. Ağacın yaprakları etkileri temsil etmektedir. Yapısal faktörlere nazaran daha hızlı müdahalenin yapılabildiği alandır. Ülkeler bazında diplomatik girişimler; kişiler bazında ise üçüncü tarafın müdahalesi

veya arabuluculuk ile müdahalede bulunarak etkiler en aza indirilebilir. Bu bölüme örnek olarak korku, ölümler, iletişim sorunu nedeniyle kutuplaşma verilebilir.

Çatışma ağacı modeli, çatışmayı şekle dökmeyi sağlamak ve böylece tarafların çatışmanın altında yatan nedenlere yoğunlaşmasına yardımcı olmaktadır. Böylece hem daha kalıcı çözümler üretilebilmekte hem de zaman ve kaynak israfı önlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN'DA ÇATIŞMANIN KÖKENLERİ

2.1. ÖRNEK ÜLKE LÜBNAN

Başarısız devlet, iç egemenliğini tesis edemeyen devlet olarak nitelendirilir. İç egemenliğini tesis edememesinin nedeni ise toplumsal rızadan yoksun olmasıdır (Güdül, 2011: 777). Başarısız devlet nitelendirmesi çoğunlukla Ortadoğu ve Afrika için kullanılır. İnsanoğlunun ve büyük dinlerin beşiği olan bu coğrafyalar, topraklarında birçok ırkı barındırmışlardır. Zaman içinde birçok sülale hüküm sürmüş, asabiyyeti zayıflayanlar yok olmuş ve yerine başkası geçmiştir. İşte Lübnan da ileride görüleceği üzere topraklarında birçok dini ve aileyi barındırmıştır. Bunun yanında Suriye, İran ve İsrail devletlerinin etkileriyle de Lübnan'da etkin bir yönetim sağlanamamıştır.

Lübnan'da Müslümanlığın yanı sıra Hristiyanlık inancı ve onun çevresinde gelişen farklı inançlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında bölgede diğerlerine göre daha yoğunlukta önce Maruniler ve daha sonra Rumlar (Katolik-Ortodoks), Süryaniler, Ermeniler (Katolik, Protestan, Gregoryen) gibi kendi içlerinde mezheplere bölünmüşlerdir. İleride daha detaylı bahsedileceği üzere bölgede Müslüman ve Hristiyan'ın dışında uzun süredir bölgede yerleşik olarak bulunan Yahudi toplulukları da vardır (Hourani, 1946: 123-125). Bunların dışında Lübnan, tarih boyunca "istenmeyen" dini gruplara da ev sahipliği yapmıştır (Kor, 2016: 7).

Lübnan içinde barındırdığı birçok etnik ve dini yapıdan meydana gelen bir ülkedir. Bu çeşitliliği ve kendine özgü siyasal yapısıyla Ortadoğu'nun "minyatür" ülkesi olarak görülmektedir (Nur ve Ebrem, 2013: 1). Bu çok çeşitliliğin dağılımına bakıldığında, her grup ve mezhep kendine ait bölgelerde faaliyet göstermekte, toplumsal etkileşimin sınırlı olduğu bir toplum yapısı göze çarpmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayattaki bu büyük farklılıklar, Lübnan'ın toplumsal olarak ayrışmasına ve cepheleşmesine de zemin hazırlamıştır.

Lübnan'ın diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında farklı bir konumda analiz edilmesi gerekliliğinin en önemli sebeplerinden birini, 1943 yılında varılan mezhepler

arası uzlaşma ile ülkenin dini cemaat ve etnik temellere dayalı bir “siyasal paylaşım formülünün” benimsenmesi oluşturmaktadır (Atacan, 2004: 285).

2.2. LÜBNAN’DA SOSYAL YAPI

Lübnan’daki çatışmaların anlaşılabilmesi için incelenmesi gereken ilk yer sosyal ve toplumsal yapıdır. Bu başlık altında öncelikle ülke hakkında güncel veriler verilecek ardından nüfus ve kültürel yapı ele alınacaktır.

2.2.1. Genel Bilgiler

Lübnan, kelime olarak Sami dil ailesinde beyaz anlamına gelen “l-b-n” kökeninden türemiştir ve “beyaz dağ” anlamına gelmektedir. İbranice “Lebanon”, Arapça “Lübnan”, Latince “Libanus”, Süryanice “Lebnan” ve Batı kaynaklarında “Lebanon” şeklinde kullanılır. Ülke, Lübnan ismini yılın büyük bir bölümünde karlı olan Lübnan dağlarından almaktadır. Ülkenin bayrağı kırmızı ve beyaz renklerinden oluşur, ortasında ise uzun ömrü simgeleyen sedir ağacı bulunur.

Tablo 2.1: Kimlik Bilgileri:

Başkent	Beyrut
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Nüfus	6.088.889 (31 Ocak 2018)
Yüzölçümü	10,230 km ² karasal
Komşuları	Suriye ve İsrail
Konuşulan Diller	Lübnan Arapçası (resmi), Fransızca, İngilizce, Ermenice ve Kürtçe
Etnik Yapı	Arap (%95), Ermeni (%4) ve diğer (%1)
Din	Müslüman (%54 Sünni, Şii %5.5 Dürzi), Hristiyan (40.5)

Kaynak: <http://www.worldometers.info/world-population/lebanon-population/>, [Erişim: 31.01.2018];

<https://www.livepopulation.com/country/lebanon.html>, [Erişim: 31.01.2018].

2.2.2. Coğrafi Konum

10.230 km²'si kara olmak üzere toplam 10.452 km²'lik bir yüzölçümü ile dünya genelinde 167. sırada (www.cia.gov, 2018a) bulunan Lübnan'ın batısında Akdeniz, doğusunda ve kuzeyinde Suriye ve güneyinde ise İsrail yer almaktadır. Nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 595 kişidir (www.worldometers.info, 2018).

2.2.3. Nüfus Yapısı

2018 yılının Ocak ayı itibariyle Lübnan'ın nüfusu 6.088.889'tir. Ancak bu rakam resmi verilere dayanmamaktadır ve farklı kaynaklarda farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Zira ülkede 1932 yılından bu yana resmi nüfus sayımı yapılamamıştır (www.mfa.gov.tr, 2018a).

Lübnan'ın mezheplere dayanan yapısı yalnızca siyasi mekanizmalarda değil, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısında da belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ülkenin maddi anlamda büyümesi tüm toplumun eşit bir şekilde büyümesini sağlayamamış bilakis dönem itibariyle güçlü olan kesimin daha fazla büyüdüğü gözlemlenmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında Batı ile artan ekonomik ilişkiler ülkedeki Hristiyan nüfusun zenginleşmesini sağlamıştır. Özellikle Hristiyan nüfus içerisindeki Maruniler, kurdukları bağlantılar sayesinde o zamandan itibaren ülkenin ekonomik hayatında etkin roller üstlenmişlerdir. Ayrıca Hristiyan grup içerisinde yer alan Ermeniler ise, dünya genelinde başarılı bir şekilde örgütlenen Ermeni Diasporası sayesinde ülke içerisinde bir diğer etkin ekonomik birimi oluşturmuşlardır. Müslümanlara bakıldığında ise ticaret ve sanayi alanında Sünnilerin etkin olduğu görülürken, eskiden en etkin grup olan Dürziler eski güçlerini kaybederek daha çok ordu içinde yer almaya çalışmışlardır (Kor, 2016: 16). Sayıları zamanla artan ve ülkenin en kalabalık kesimini oluşturan Şiiler ise siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da ikinci planda kalmışlardır.

2.2.4. Kültürel Yapı:

Medeniyetlerin beşiği sayılan Ortadoğu'da yer alması sebebiyle jeopolitik bir öneme sahip olan Lübnan'ın kültürel anlamda da önemli bir yerde olmasının nedeni tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapması ve yapısında pek çok dini ve etnik grubu barındırmış olmasıdır. Ancak sahip olduğu bu çeşitlilik siyasi ve kültürel manada bir bütünlük oluşmasını engellemiş ve Lübnan'ı bitmek bilmeyen ülke içi kısır çatışmalara sevk etmiştir.

Resmi dilin Arapça olduğu Lübnan'da, vatandaşların büyük çoğunluğu Arapçanın yanında bir dil daha bilmektedir, zira öğrencilere eğitim hayatlarının başından itibaren zorunlu yabancı dil eğitimi verilmektedir. Lübnan'da resmi dil gibi günlük konuşma dili de Arapçadır ancak bir süre Fransız mandası altında bulunulduğundan ötürü Fransızca da ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır. Burada en dikkat çeken grup Ermenilerdir. Çünkü Ermeniler ülkede ana dili Arapça olmayan tek gruptur (Cobban, 1985: 29).

Ülkenin Müslüman kesimi, Lübnan'ın Arap dünyasına ait olduğunu iddia ederek Arap milliyetçiliğini savunurken; Hristiyanlar kendilerini Fenikelilerin devamı olarak gördükleri için ülkenin Arap tarihinden öncesine vurgu yaparak Lübnan milliyetçiliğini savunmuşlardır. Tabii savundukları bu iddialar ile de Batı'nın desteğini almaya çalışmışlardır. Dış müdahaleciliğin altında yatan bir neden de budur. Zira Batılılar bu iddiadan ötürü bu topraklarda var olan Hristiyan nüfusa destek olmak istemektedirler. Ancak diğer taraftan gerek Müslüman ve gerekse de Hristiyan kesimin içerisinde de karşı fikirleri savunanlar bulunmaktadır ki zira aynı dinden olanlar arasında da mezhepsel farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıklar ve rekabet söz konusudur. Örneğin Rum Ortodokslar, Katolik olan Marunilere karşı Müslümanlar gibi Arap milliyetçiliğini savunmayı seçmişlerdir (Kor, 2011: 18). Aslında Ortadoğu'ya genel bir çerçeveden bakıldığında ulus-devlet hareketleri tüm Osmanlı coğrafyasını etkilemiş ve neticede Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve bölgede yeni devletlerin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu yeni oluşumlar çok çalkantılı süreçlere maruz kalmış, yeni kimlik meydana oluşturma çabaları emperyalizmin müdahaleleri ile şiddetli çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak farklı şekillerde dile getirildiği üzere

Lübnan sadece Batı'nın emperyalizminden etkilenmemiş ayrıca bünyesinde bulundurduğu farklı din ve etnikten ötürü de siyasi birliğini sağlayamamıştır.

Lübnan'ın eğitim sistemine bakılacak olursa toplumun genelinde hâkim olan yapının buraya da benzer şekilde yansıdığı görülmektedir. Sistem içerisinde özel ve yarı-özel okullar önemli bir yer tutmaktadır. Ülkede cemaatlere kendi okullarını idare etme izni verilmesinden ötürü milli bir müfredatın ve sistemin yürütüldüğünü söylemek güçtür (Kor, 2011: 20). Ayrıca kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanan misyoner okulları, ülkede saygın ve zengin kesimin çocuklarına hitap ettiği için gerek Osmanlı'dan kopuş sürecini hızlandıran Arap milliyetçiliğinin ve gerekse de ileri dönemde batı endeksli bir yönetimin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ülkede bunlara ek olarak Birleşmiş Milletler Yakındoğu Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı (UNRWA) tarafından yönetilen ve ülkedeki Filistinli mültecilerin eğitimine yönelik okullar da bulunmaktadır.

Sahip olduğu çeşitliklerin Lübnan'a siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz tarafları olduğu ifade edilmiştir. Bir de bu çeşitliliğin olumlu taraflarına bakılacak olursa bunun en önemli yansımasının kültürel hayatta gerçekleştiği görülür. Oransal olarak Ortadoğu'da en fazla Hristiyan nüfusa sahip olan Lübnan, bu özelliği sebebiyle Ortadoğu'nun Batıya açılan penceresi olarak da nitelendirilmiştir. Arap dünyasında fikirlerin özgürce ifade edilebildiği bir yer olarak görülen Lübnan, bu sayede pek çok fikir adamı, şair, sanatçı ve bilim insanına ev sahipliği yapmıştır. Maruniler sayesinde matbaa ile 17. yüzyılda tanışılmış, 1858 yılında Hadikatü'l-ahbar adıyla ilk gazetesi çıkarılmış, el-Muktetaf ve el-Hilal gibi dergiler neşredilmiş ve Dairetü'l-Maarif adlı ilk modern Arapça ansiklopedi de yine burada basılmıştır (Tomar, 2003: 247).

2.3. LÜBNAN'DA DİNİ/MEZHEPSEL YAPI

Lübnan, 18 mezhebi resmi olarak tanımaktadır (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2017: 4). Ancak resmi sayım gerçekleştirilemediğinden nüfus sayımında farklılıklar görüldüğü gibi mezheplere yönelik sunulan veriler de birbirinden farklılık göstermektedir. Zira mezhepler de nüfuslarını fazla göstermeye meyillilerdir. Ayrıca daha çok Batı merkezli kaynaklarda Dürziler, Müslüman nüfustan ayrı tutulmuştur (www.cia.gov, 2018b). Bunun yanında bütün mezheplerin siyasal sistemde

temsil hakkı yoktur. Lübnan'da Sünniler, Şiiiler, Dürziler, Grek Katolikler, Grek Protestanlar, Maruniler, Ermeni Katolikler, Ermeni Ortodokslar, Protestanlar ve ancak 1989 yılından itibaren de Nusayriiler siyasal temsil hakkına sahip mezheplerdir (Atlıoğlu, 2014: 30). Ülkedeki siyasal, toplumsal ve ekonomik yapıyı daha iyi anlayabilmek için mezheplerin incelenmesi gerekmektedir. Bunun için Hristiyanlar ve Müslümanlar olmak üzere iki başlık altında detaylı inceleme yapılabilir.

2.3.1. Hristiyanlar

Hz. İsa peygamberden sonra Hristiyanlık havariler ile günümüzde Ortadoğu olarak ifade edilen bölgeden tüm dünyaya yayılmıştır. Dolayısıyla bugünkü Lübnan toprakları da Hristiyanlık dini ile çok erken dönemde tanışmıştır. Hz. İsa'nın tabiatıyla ilgili tartışmalar ayrışmaları da beraberinde getirmiş ve mezheplerin doğmasına yol açmıştır. Bu bölümde konunun dışına çıkılmaması için sadece Lübnan'daki Hristiyan nüfusu incelenecektir.

Lübnan'daki Hristiyan nüfusu 5 başlık altında incelenebilir:

2.3.1.1. Maruniler

Lübnan'ın en kalabalık Hristiyan topluluğu olan Maruniler, Aziz John Maroun'un takipçileridirler. Marunilerin Lübnan topraklarına ne zaman ve nasıl geldiği konusunda farklı bilgiler bulunsa da V.yy'da Bizans'ın baskılarından kaçarak Kuzey Lübnan'a yerleştikleri zaman içerisinde ve özellikle ticaretin gelişmesi ile farklı bölgelere dağıldıkları varsayılmaktadır (Şöhret, 2012: 98). Kuzey Lübnan, Cebel-i Lübnan olarak da bilinir. Bu bölge "Trablusşam hizasından Sayda (Sidon) sınırına kadar Akdeniz kıyıları boyunca uzanan ve dar bir kıyı şeridi bırakarak birden yükselen bir dağ silsilesinin adıdır" (Duman, 2006: 3). Doğu kiliseleri arasında en köklü Katolik kilisesi olduklarını savunan Maruni Kilisesi (Atlıoğlu, 2014: 35) bazı doktrinleri aynı olsa da kendi çizgisini belirlemiş ve günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Lübnanlı Marunilerin günümüz nüfusu, ülkede resmi nüfus sayımının uzun süreden beridir yapılmıyor olması sebebiyle net olarak bilinemesi de 1 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Maruniler, Batı dünyası ile erken dönemde giriştikleri ticari ilişkiler

sayesinde hem Lübnan'ın gelişmesinde öncü rol almışlardır hem de günümüze değin ülke ekonomisinde ve yönetiminde etkin rol oynamışlardır. Son dönemde nüfus içerisindeki payları giderek azalan Maruniler siyasi etkilerini ciddi bir oranda kaybetmişlerse de ekonomik güçlerini halen korumaktadırlar. 1936 yılında Pierre Cemayel tarafından kurulan Falanjist Parti (Phalange (Ketaib) Party) genel olarak Maruniler tarafından desteklenen bir partidir ve iç savaşta da önemli bir rol oynamıştır (Köse, 2006b: 17).

2.3.1.2. Grek Ortodokslar

Diğer bir ismiyle Rum Ortodokslar, Lübnan'daki Hristiyan topluluklar içerisinde en büyük ikinci grubu oluşturmaktadır. Ülkede 1932 yılında gerçekleştirilen resmi sayımda 76 522 olan Grek Ortodoks nüfusu 1970'li yılların sonlarında 300 000'e ulaşmıştır (Atlıoğlu, 2014: 38). 2012 yılı itibariyle ise toplam nüfusun %8'ini oluşturmaktadır (www.britannica.com, 2018). Grek Ortodokslar, Osmanlı'nın politikaları sebebiyle ayrıcalıklı bir statüde idiler. 19. yy'da ise Ruslar koruyucu bir rol üstlendiler. Lübnan'daki Grek Ortodoksların dikkat çeken yanı politik manada Hristiyan toplulukları ile ortak hareket etmeyip Araplar ile yakın ilişki kurmalarındır. Bu durum ise diğer Hristiyan grupların desteklediği Lübnan Milliyetçiliğinin aksine Arap Milliyetçiliği fikrini desteklemelerine yol açmıştır.

Lübnan'da Grek Ortodoks halka bakıldığında iyi bir eğitim aldıkları görülmektedir. Ayrıca Grek Ortodoks olup ülkede önemli mevkilere gelmiş hatta ismi ülke dışına taşmış isimler de vardır. Örneğin Lübnan'ın ilk devlet başkanı olan Charles Debbas bir Grek Ortodoks'tur. Aynı şekilde sesi kıtalar aşmış olan Feyruz da yine bu topluluktandır.

2.3.1.3. Grek Katolikler (Katolik Melkitler)

Bir diğer ifadeyle Rum Katolikler-buradaki Rum Arapça kullanımıdır (Walz, 1973: 6)- 18.yy'da Grek Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmışlardır. Ayinlerinde Bizans ayin usullerini izlemişlerdir. Lübnan'da 1932 yılında gerçekleştirilen resmi sayımda nüfusları 45 999 (Atlıoğlu, 2014: 41) olan Grek Katolikler 2012 yılında toplam nüfusun

%5'ini oluşturmuşlardır (www.britannica.com, 2018). Ülkenin daha çok Zahle, Beyrut ve Sayda (Sidon) kasabalarında yaşamaktadırlar. Grek Ortodokslar gibi eğitime önem veren Grek Katolikler, Batı ile ilişkiler kurup ticari hayatta faaliyetler göstermektedirler. Lübnan'da Katolik kelimesi ile ilk akla gelen topluluk Grek Katoliklerdir.

2.3.1.4. Ermeni Ortodokslar ve Ermeni Katolikler

Lübnan'da bir diğer Hristiyan grubu da Ermenilerdir. Her ne kadar 200 yıldan fazla zaman bekleseler de, Ermeniler Hıristiyanlığı bir ulusal din olarak kabul eden ilk topluluktur (Aydın, 1998: 355). Kilisenin Ermeni kimliği üzerinde etkisi çok büyüktür. Zira Ermeni Kilisesi, dini görevlerinin yanı sıra otoritesini kullanarak toplum hayatının şekillenmesinde büyük rol almıştır. Zira Ermeni Devleti fikri de Ermeni Kilisesi'ne dayanır (İskefiyeli, 2007: 237). Lübnan'daki Ermeniler çoğunlukla Beyrut'un kuzeydoğusunda yer alan Burj Hamud banliyosunda ve nüfusunun neredeyse tamamı Ermenilerden oluşan Bekaa Vadisi'ndeki Anjar kasabasında yaşamaktadırlar. Lübnan'daki Ermeni nüfusunun önemli bir kısmı 1. Dünya Savaşı esnasında başta Ermeni Tehciri ile Türkiye'den olmak üzere, bölgeye göç eden Ermenilerden oluşur. Ancak 1975 yılında başlayan iç savaş sebebiyle zaman içerisinde çok sayıda Ermeni ülkeyi terk etmiştir. 2017 yılı ile Lübnan'daki Ermeniler, toplam nüfusun %4'ünü teşkil etmektedir (www.cia.gov, 2018b).

2.3.1.5. Diğer Hristiyan Gruplar

Lübnan'da sayıca az olsalar da varlıklarını devam ettiren küçük Hristiyan gruplar ise şunlardır: Süryani Ortodoks, Süryani Katolik, Roma (Latin) Katolik, Protestan, Keldani ve Nasturi.

Bunlar arasından, Hristiyanlığın en eski temsilcisi kabul edilen Süryaniler (Sofuoğlu ve Akvarup, 2012: 74), Yakubiler adıyla da bilinirler (Çelik, 2010: 175). Süryaniler, Hz. İsa'nın hem ilahi hem de insani yönü olduğu fikrine karşı çıkarak sadece ilahi tabiata sahip olduğunu iddia ederler. Toplam nüfusun %1'den daha az bir dilimini oluşturan Süryanilerin isminin nereden geldiğine yönelik ise farklı yaklaşımlar vardır.

Roma Katolikler, Latinler şeklinde de adlandırılır. Lübnanlılar, Uniat (hem bağımsız olup kendi kendilerini yönetirler ve kendilerine özgü ayin biçimlerine sahiptirler hem de Papa otoritesini kabul ederler) gruptan ayırmak için onları bu şekilde telaffuz ederler. Günümüzde %1 den daha az bir dilimi temsil ederler.

Lübnan'daki Protestanlara bakılacak olursa daha çok 19. ve 20. yy boyunca ülkeye gelen İngiliz ve Amerikan misyonerlerin çabalarıyla din değiştirmiş Hristiyanlar olduğu görülür. Lübnanlı Protestanlar genel olarak başkent Beyrut'ta yaşarlar ve iyi eğitim almış orta sınıf içerisinde dirler (Collelo, 1989: 70).

Bir diğer grup olan Keldaniler isimlerini yaşadıkları bölge olan Kalde'den almışlardır (Albayrak, 2002: 207). Hristiyanlığı ilk yüz yılında kabul eden Keldaniler varlıklarını çetin mücadelelerle sürdürmüşler ve bugüne kadar da devam ettirebilmişlerdir. Günümüzde Keldani Katolik Kilisesine mensup olanların sayısı 1 milyondan fazlaysa da Lübnan'da bu sayı çok azdır. Resmi sayımın yapıldığı 1932'de Keldani nüfus sadece 528 kişi olarak tespit edilmiştir (Atlıoğlu, 2014: 45).

Son olarak değinilecek topluluk olan Nasturiler (Asuriler olarak da adlandırılırlar), Hz. Meryem'in beşer olduğunu ve bir beşer dünyaya getirdiğini savunmuşlardır ve bu görüşleri nedeniyle de diğer Katoliklerce dışlanmışlardır. Nasturiler kendi görüşlerini koruyan bir kilise ile bağımsız olarak hareket etmişlerdir. Bugün Lübnan'da %1'den daha az bir nüfusta Nasturi vatandaş yaşamaktadır.

2.3.2. Müslümanlar

Hz. Muhammet'in vefatından sonra başlayan halifelik dönemlerinde de İslamiyet yayılmasını sürdürmüştür. Ancak zaman içerisinde biriken ihtilaflar son halife Hz. Ali döneminde Muaviye taraftarları ile Hz. Ali taraftarlarının karşı karşıya gelmesi ile sonuçlanmıştır. Bu çatışmanın en önemli sonucu İslamiyet içindeki bölünmelerin ilk defa ortaya çıkmasıdır. İlk iki mezhep olan Şiilik ve Sünnilikten sonra farklı zaman ve coğrafyalarda yeni mezhepler de ortaya çıkmıştır. Müslüman mezheplerin ortaya çıkmalarının sebebi itikadi ve fihki konulardan kaynaklanan farklılıklardır (Bulut, 2015: 282). Hristiyanlık gibi İslamiyet dini de kısa sürede bugünkü Lübnan topraklarına

ulaşmıştır. Lübnan anayasasında kabul edilen Müslüman mezhepler 5 tanedir. Bunlar Sünnilik, Şiilik, İsmaililik, Alevilik ve Dürzilik.

2.3.2.1. Sünniler

Sünnilik, bir diğer ismiyle Ehl-i Sünnet, “manevi alanda çizilen yolu benimseyenler” (Yavuz, 1994: 525) anlamındadır. İslam toplumunda en büyük mensuba sahip olan Sünnilik mezhebi içerisinden zamanla ameli ve itikadi meselelerdeki farklıların sonucunda yeni ekoller doğmuştur. Bunlardan Hanefi mezhebi, Şafii mezhebi, Maliki mezhebi ve Hanbeli mezhebi fıkhi mezhepler iken; Eşarilik ve Maturidilik mezhepleri itikadi mezheplerdir.

Lübnan’daki Sünnilerin rakamsal ve oransal oranına ilişkin veriler ne yazık ki farklılıklar içermektedir. Bununla ilgili olarak hazırlanan yurt içi kaynaklarda da maalesef yabancı kaynaklardan alıntı verilerin sunulduğu görülmektedir. 2012 yılı tahminlerine göre ülkedeki Sünni nüfus, toplam nüfusun %27’sini (www.cia.gov, 2018b) teşkil etmekte iken; 2016 yılında bu oran %28.52 (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2017: 2) olarak tahmin edilmektedir. Lübnan’daki Sünni Müslümanlar diğerlerine oranla daha fazla şehirleşmiştir. Lübnan’daki Sünnilerin büyük çoğunluğu Trablus, Beyrut, Sayda şehirlerinde yaşamaktadır. Şehirleşmenin yarattığı durum onların siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda da önde olmalarını ve içlerinden güçlü Sünni ailelerin de doğmasını sağlamıştır. Bu aileler ılımlı karakterleriyle ülke siyasetinde dengeleyici rol almışlardır (Atlıoğlu, 2014: 47). Ülke bağımsızlığının elde edilmesinden sonraki süreçte ise Sünni Fetva Kurumu kurularak Sünni yapıda birlik sağlanmaya çalışılmıştır.

2.3.2.2. Şiiler

Şiilik, diğer bir ifade ile Şia, Hz. Muhammed’in vefatından sonra halifeliğin Hz. Ali ve O’nun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesini savunan toplulukların ortak adıdır (Öz, 2010: 111). Şiiliğin ne zaman ortaya çıktığına dair görüşler ihtilafıdır. Kimilerine göre Hz. Muhammed’in vefatından sonra Ehl-i Beyt’ten (Ehl-i beyt kelimesi “ev halkı” anlamındadır ve Hz. Muhammed’in ailesini ifade etmek için kullanılır)

birisinin halifeliği alması gerektiği düşünölmekte iken; kimileri daha Hz. Muhammed döneminde bu düşöncenin olduğu ve Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali'nin başa geçeceğinin beklendiğini iddia etmektedir. Bunun gibi çok daha başka yorumlar da bulunmaktadır.

Sünnilikten sonra Suriye coğrafyasında en yaygın İslami mezhep olan Şiiilik içinde de imamet hakkında görüş farklılıklarından ötürü ayrışmalar vardır. Şiiiliğin üç ana kolu vardır. Bunlar: Zeydiler (Beşçiler), İsmaililer (Yediciler) ve İsnaaşeriyyeciler (On ikiciler ya da İmamiyye). Lübnan'daki Şiiiler ise On iki İmamcılar içerisinde dirler ve inanç olarak İran'a yakındırlar.

2017 yılı verilerine göre Şiiiler öлке nüfusunun %28.4'ünü (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2017: 2) oluştururken resmi rakamların olmaması sebebiyle net bir sayı verilemese de 2018 yılı itibariyle bu oranın daha da büyüdüğü tahmin edilmektedir. Diğer taraftan ölkede göze çarpan en önemli şey uzun bir süre boyunca Şiiilerin bir bütönlük gösteremediğidir. Zira Şiiilik, ilk olarak 1926 Anayasası ile Sünnilikten ayrı yasal bir mezhep olarak tanınmış olmasına rağmen, ölkenin bağımsızlığı kazanmasının ardından yapılan Ulusal Pakt'ta sadece Parlamento başkanlığı gibi sembolik sayılabilecek bir yetki elde edebilmiştir. Dolayısıyla Şiiiler öлке siyasetinde Sünniler ve Maruniler kadar etkin olamamışlardır. Şiiilerin örgütlenip öлке siyasetine girmeleri 1970'li yıllarda Musa es-Sadr'ın çabalarına dayanır. Musa es-Sadr, Emel adıyla da bilinen Lübnan Direniş Müfrezelerini kurmuştur. Bir diğer siyasi yapılanma olan Hizbullah ise İsrail'e karşı mücadele etmek için kurulmuş ve zamanla öлке siyasetinde etkin bir rol üstlenmiştir.

2.3.2.3. Dürziler

Her ne kadar bazı kaynaklarda Müslöman nüfusu içinde sayılmasa da Dürzilik 1920 yılında kurulan siyasal sistemde Müslöman mezhepler içerisinde sayılmıştır. Dürziler de kendilerini 'Muvahhidin' (Allah'ın birliğine inanan) olarak görmüşlerdir (Öz, 1994: 40). Diğer taraftan etnik kökenleri itibariyle de sürekli tartışılmış ve ortaya birçok iddia sürölmüştür. Fatımi halifelerinden Hakim-Biemrillah döneminde Vezir Hamza bin Ali tarafından kurulan ve İsmaililiğin uç kolunu teşkil eden Dürzilik, kapalı yapıyla varlığını günümüze kadar ulaştırmıştır.

Lübnan tarihinde önemli bir yer edinen Dürziler şehirleşmeden kaçınmışlardır. Bu sebeple daha çok Cebel'i Lübnan'ın orta kesimlerinde ve özellikle de Şuf'ta yaşamaktadırlar. Lübnan'daki 1932 nüfus sayımında 53.047 olan Dürzi nüfus (Atlıoğlu, 2014: 54), 1958 yılında 88.000 ve 1983 yılında 250.000 olarak tahmin edilmiştir (Acar, 1989: 2). 2012 yılı itibariyle de ülke nüfusunun %5.6'sını (www.britannica.com, 2018) teşkil etmektedir.

Tarihsel sürece bakıldığında Osmanlı Devleti döneminde Dürzi ailelerin güçlü ve saygın oldukları görülmektedir. Ancak önde gelen aileler (Canbulat, Aslan, Şihab, Talhuk, Abdulmalik ve Abullam) arasında yaşanan güç çekişmesi nüfuzlarının azalmasına yol açmıştır. Ayrıca Batılı ülkelerin Lübnan siyasetine etkileri de Dürzi egemenliğinin daha da zayıflamasına yol açmıştır. Günümüz Lübnan'ında Dürzi Arslan ve Canbulat aileleri saygınlıklarını halen korumaktadırlar.

2.3.2.4. Nusayriler (Aleviler)

Kuzeybatı Suriye'deki Nusayriye Dağları'nda yoğunlaşmaları nedeniyle Nusayriler olarak da bilinen Aleviler (Collelo, 1989: 64), ülke de küçük bir nüfusu kapsasalar da 1989 Taif Antlaşması ile oluşturulan siyasal sistemde söz hakkı elde edebilmişlerdir. Nusayrilik isminin nereden geldiğine yönelik de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (Üzüm, 2007: 270). Nusayriler İmam Sadr'ın ilanıyla kendilerini Şii Müslüman olarak ifade etseler de, muhafazakâr Sünnilerce dışlanmaktadır. 1971 yılında bir Alevi olan Hafız Esad'ın Suriye'de iktidarı ele geçirmesiyle Nusayrilerin siyasal anlamda önemi artmıştır. Günümüzde Lübnan'daki Nusayri nüfusun 500.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir.

2.4. BAĞIMSIZLIĞA KADARKİ TARİHSEL SÜREÇ

Lübnan'ın Ortadoğu'daki yeri ve önemini anlamak için tarihsel geçmişini bilmek gerekir. Bugün Lübnan'ın içinde bulunduğu coğrafya, birçok savaşa ev sahipliği yapmış, zamanın güçlü devletlerinin çarpışmalarına şahit olmuş ve içinde farklı din ve milletten insanlar barındırmıştır. Ancak burada bir hususu belirlemek gerekir. Sosyal Bilimlerde pek çok kavram, bu alanda çalışan düşünürler tarafından farklı

yorumlanmıştır. Ayrıca devletler bakımından da aynı bölgenin farklı şekilde ifade edildiği görülmektedir. Örneğin “Suriye”, 19.yy’ın sonlarında Osmanlılar tarafından “Şam” vilayeti için kullanılacağı zamana kadar yerli halk tarafından kullanılan bir isim değildi (Harris, 2005: 2). Aynı şekilde 20. yy’a kadar sınırları belirli bir Lübnan’dan da bahsetmek mümkün değildir. Bu durumların göz önünde bulundurulması konu hakkında çalışma yapacaklar için çok gerekli bir hatırlatmadır. Lübnan’da tarihsel süreci daha anlaşılabilir kılmak için konu 3 kısma ayrılarak incelenecektir.

2.4.1. Osmanlı Öncesi Lübnan

Başlığı “Fenikelilerden Osmanlı’ya” şeklinde yazmakta mümkündür zira bugünkü Lübnan topraklarının ilk yerleşimcileri, ticari ve kültürel manada zamanın önde gelen ve Kenanlılar olarak da adlandırılan Fenikelilerdir. Fenikeliler kelimesinin Yunanca’da ‘kızıl insanlar’ anlamına gelen Phonikes kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Kenanlılar kelimesi ise kutsal metinlerde de geçer ve Sami dillerinde ‘tüccar’ anlamındadır. Fenikelilerin kökenlerine ilişkin farklı iddialar vardır. Kimi çalışmalara göre Fenikeliler bizzat Kenaniler yerine kullanılmış ve tek bir ırk olarak gösterilmişken; kimi kaynaklarda ise Fenikelilerin, Kenaniler ve göç ile gelen diğer grupların kaynaşması ile oluşan bir ırk olduğu iddia edilmiştir (Şirvan, www.academia.edu, 2012).

Fenikelilerin Akdeniz sahilinde sahip olduğu konum ve zamanla zenginleşmesi bölgedeki diğer medeniyetlerin de ilgisini çekmiştir. Fenikelilerden sonra bölgeye Mısırlıların hakim olduğunu görülmektedir. Ancak 14. yüzyılın sonlarına doğru Mısır İmparatorluğu zayıflama sürecine girmiş ve 12. yüzyılın başından itibaren Lübnan tekrar bağımsızlığını elde etmiştir. İlerleyen dönemlerde ise bölgeye sırasıyla Asur, Babil, Pers, İskender ve Selefki Hanedanlığı, Roma ve Bizans hakim olmuştur (Bilge, 2003: 244). Bizans İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü M.S. 395-636 döneminden sonra bölgenin hakimiyeti Müslümanlara geçmiştir. Yermük Savaşından sonra Hz. Ömer tarafından bugünkü Lübnan topraklarını da kapsayan Suriye’ye vali olarak atanan Muaviye ile birlikte Emeviler Dönemi (660-750) başlamıştır. 750 yılında ise Emevilerin yerini, kurucusu Hz. Muhammed’in amcası Abbas’ın soyundan gelen Ebu’l Abbas olan Abbasiler aldı. 1258 yılına kadar hüküm süren Abbasiler döneminde de İslamiyet daha

geniş coğrafyaya yayılmaya devam etmiştir. Emeviler ve Abbasiler dönemleri, bugünkü Lübnan'ın şekillenmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Zira bu dönemde Lübnan sığınılan bir ülke olması hasebiyle bir çok ırk ve dinden insana kapılarını açmıştır ve bugün Maruniler olarak bildiğimiz grupta bu dönemde Lübnan topraklarına yerleşmiş ayrıca bilimden felsefeye birçok alanda yaşanan gelişmelerle bir nevi Rönesans dönemini yaşamıştır (Collelo, 1989: 8).

1095-1291 yılları, tarihe Haçlı Seferleri olarak geçen, Kutsal Toprakların Müslümanlardan kurtarılmasını amaçlayan sekiz seferi kapsar. İlk sefer 1095 yılında Papa II. Urban tarafından ilan edilmiş ve Lübnan konumu gereği kısa sürede ele geçirilmesi gereken hedef olarak belirlenmiştir. İlk olarak 1109 yılında Tripoli ele geçirilmiş ardından da diğer sahil şehirleri olan Beyrut, Sidon ve Sur. Haçlıların bölge topraklarında hükümleri çok uzun olmasa da arkalarında hem çok sayıda eser bırakmışlardır hem de bugünlere kadar sürecek olan Hristiyan bağlarının kurulmasını sağlamışlardır. Haçlıların bu topraklarda hâkimiyetlerini kaybetmelerinde tarihin 13. yüzyılı gösteriyor olması da etkilidir. Zira 13. yüzyıl tarihe Moğol İstilasası olarak da geçer. 13. yüzyılın başlarında Timuçin tarafından kurulan Moğol İmparatorluğu, Timuçin'in 1206 yılında Cengiz Han ünvanını almasının ardından sınırlarını hızlı bir şekilde genişletmiştir. Öyle ki kendisinin ölümünden sonra da mirasçıları sınırları genişletmeye devam etmiştir (Özgüdenli, 2005: 226). Dolayısıyla bir tarafta Asya'dan gelen Moğol istilasası, diğer tarafta Mısır'dan gelen Memlük akınları Haçlıların bölgedeki hâkimiyetini sarsmış ve nihayetinde bu çatışmadan Memlükler zaferle çıkmıştır (Collelo, 1989: 11).

Eyyübi ordusundaki Türk asıllı azatlı emirler tarafından kurulan, dönemin Mısır, Suriye ve Hicaz bölgelerinde egemenlik süren Memlükler (Yiğit, 2004: 90), Moğol akımlarının durdurulması ve Haçlıların bölgeden atılmasında büyük rol oynamışlardır. Memlükler, 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye savaşlarında Osmanlıya mağlup olana kadar bölgede hâkimiyet sürmüşlerdir. Lübnan ise 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.

2.4.2. Osmanlı Hâkimiyetinde Lübnan

‘Güneşin doğduğu yer’ anlamına gelen Levant kelimesi, 19.yy’a kadar Suriye’nin kıyı bölgeleri, Mısır ve Küçük Asya ile sınırlanırken, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilk önce sadece Suriye için kullanılmış, 1920-1945 yılları arasında ise Suriye ve Lübnan’da Fransız mandası altında bulunan topraklar için kullanılmıştır (Turan, 2003: 145). Ancak genel olarak ‘Bereketli Hilal’in batısını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir (Harris, 2005: 2-3). 1516 Mercidabık Savaşı ile Lübnan’ın Memlük egemenliğine son veren Osmanlı, yaklaşık 400 yıl bölgede hâkimiyetini sürdürmüştür. Osmanlı hâkimiyetinin başladığı dönemlerde bu topraklar çok sessizdi. 14.yy’da bir milyonun üzerinde olduğu tahmin edilen Suriye ve Filistin nüfusu 16. yy’da bir milyonun altına inmiştir (Harris, 2005: 120). Osmanlı, fethettiği ülkelerde uyguladığı hoşgörü politikası ile bölgede var olan unsurların sahip olduğu sosyal, kültürel ve dini yapılarını korumalarını sağlamıştır. Lübnan’da iç barışın sağlanmasına yönelik oluşturulmaya çalışılan uygulamalar, Osmanlı’nın son demlerine değin etkili olabildiyse de Batı’nın bölge üzerindeki etkisinin ve Osmanlı’nın iç işlerinde yaşanan değişimlerin neticesinde etkinliğini yitirmiş yerini günümüze kadar devam eden problemler silsilesine bırakmıştır. Lübnan, Osmanlı hâkimiyeti boyunca 3 farklı sistemle yönetilmiştir. Bunlar: Emirlik (1516-1842), çifte kaymakamlık (1842-1865) ve mutasarrıflık (1865-1920) dönemleridir.

2.4.2.1. Emirler Dönemi

Lübnan bölgesi, ilk sistem olan Emirlik sistemi ile 1516 yılından 1842’ye kadar yönetilmiştir. Osmanlı bölgeye girdiği sırada da bölgede çok unsurlu bir yapı mevcuttur. O dönemde bölgede Maruni ve Dürzi ailelerin daha çok güç sahibi olduğu görülmektedir. Osmanlı ilk iş olarak yerel aileler ile işbirliği arayışına girmiştir. Bu eksende ilk olarak Sünni Asaflar desteklenmiştir. Ancak başta Buhturiler olmak üzere pek çok Dürzi aşiret Asafların egemenliğini tanımayarak ayaklanmalar çıkarmışlardır. Osmanlılar için Dürziler, ilk ayakladıkları yıl olan 1518’den itibaren yüz yıldan uzun sürecek bir zaman diliminde bölgedeki başlıca sorun haline gelmiştir (Harris, 2005: 122). Dürzi isyanlarının bastırılması için Osmanlı 1585’te Mısır valisi İbrahim Paşayı

görevlendirmiştir. İbrahim Paşa'nın seferinin başarı ile sonuçlanmasından sonra kısa bir süreliğine de olsa bölgede olaylar yatışmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında Osmanlı hakimiyetini kabul eden ailelerden olan ve Batı kaynaklarında II.Fahreddin olarak geçen Dürzi Ma'noğulları reisi Fahreddin (Emecen, 1995: 80), 1593 yılında Kesrevan'ı ele geçirerek Asaflar'ın hakimiyetine son vermiştir. Bu olaydan sonra Osmanlı Ma'noğulları'nı Cebel-i Lübnan Emiri olarak görevlendirmiştir. Beyrut-Sayda Sancağı'nın idaresi esnasında Ma'anoğulları'nın bölgedeki etkisi artmıştır. Fahreddin, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu karışıklıklardan ve mali sıkıntılardan yararlanarak bağımsızlığını kazanmak için çeşitli hamlelere girişmiştir. Bunlardan birisi 1605 yılında Kuzey Suriye'de kendi devletini kurmak arzusunda olan Halep Valisi Canpolat Ali Paşa ile birleşmesidir (Harris, 2005: 123). Bir diğeri ise gerek ekonomik gücünü artırmak gerekse de siyasal güç elde etmek için İtalyan dükler ile iletişim kurmasıdır (Emecen, 1995: 80).

Osmanlı, bölgedeki gelişmelerin ve özellikle de Fahreddin'in hamlelerinin farkında idi. Ancak gerek Celali İsyancıları'nın yarattığı iç karışıklıklar ve gerekse savaş ganimetinin azalması sonucu yaşanan mali sıkıntılar sebebiyle gelişmeleri bir süre sadece uzaktan izleyebilmiştir. Canpolat Ali Paşa'nın Halep'te bağımsızlığını ilan edip 1607 yılında Şam valisini devirmesi ve Beyrut'a yönelmesi bölgede gücünü artırmak isteyen Fahreddin'in de işine gelmiştir ve bu durum güçlerini birleştirmeye sevk etmiştir. Bu olay üzerine olayların daha ciddi boyutlara ulaşabileceğini göre Osmanlı, Halep'e Kuyucu Murat Paşa önderliğinde bir ordu sevk etmiştir. Canpolat bu savaşı kaybedip Anadolu'ya kaçarken, Fahreddin ise af talep etmiştir. Her ne kadar af talebi kabul edilip kendisine yeni bir vazife de verilse Fahreddin, nüfuzunu artırma çabalarına bu tarihten sonra da devam etmiştir. Fahreddin'in 1623 yılında Şam valisini görevden alması, ayrıca Osmanlı'da yaşanan taht değişimleri ve neticede 11 yaşında IV. Murat'ın tahta çıkmasını fırsat bilerek sınırlarını daha da genişletme çabalarına bir de 1624'te Safevilerin Irak'ı işgali eklenince, Osmanlı için müdahale yeniden kaçınılmaz olmuştur. Bunun üzerine 1633'te Lübnan seferi ile Fahreddin kontrol altına alınmış ve idam edilmiştir. 1638 yılında ise Bağdat ele geçirilerek Safevi tehlikesi sona ermiştir (Harris, 2005: 124).

Osmanlı için tehlikeler bir nebze olsun son bulmuştur. Fakat bu tarihten başlayarak 18. yy'ı da kapsayan süreçte yeni bir dizi sorunla daha mücadele edilecektir. Osmanlı Canpolat ve Fahreddin'in sebep olduğu türden olaylara benzer olaylarla yeniden karşılaşmamak için yönetsel değişikliğe gitmiştir. Bölgedeki yerel unsurların güçlerini sınırlandırmak için göreve gelecek valilerin dönüşümlü olarak atanması kararlaştırılmıştır. 18. yy'a yaklaştıkça artan iç çekişmeler sonucu Lübnan'daki Dürzi etkinliği azalmaya başlamışsa da bu sefer de Katolik Maruni etkinliği güç kazanmaya başlamıştır (Tütüncü, 2015: 67). Bölgedeki ipek üretimi ve bunun ticaret yoluyla Batı'ya taşınması, Hristiyan olmanın verdiği avantajla en çok Marunilere yaramıştır. 1831 yılından itibaren ülkede Cizvit okulları ve Amerikan Protestan Kilisesine bağlı kolejler faaliyete geçmiştir (Bağlıoğlu, 2008: 14). Ayrıca Hristiyan kolejlerinde yetişen Maruni din adamlarının Lübnan'da açtıkları okullar vasıtasıyla Maruni sınıf diğer gruplara nazaran çok daha iyi eğitim almış ve bu sayede yönetim mekanizmalarında zamanla üstünlük Marunilere geçmiştir.

18.yüzyılın sonlarına doğru Dürziler arasında yaşanan çatışmalara Dürzilerin önde gelen ailelerinden Şihab ve Abullam'ın Hristiyanlığa geçmesi (Acar, 1989: 8) ülkedeki Dürzilerin nüfuzunu iyice kırmıştır. Dürzi kanatta bu gelişmeler yaşanırken 1788 yılında Emirliğe Beşir Şihab'ın atanması ile Maruniler çok daha güçlenmişlerdir. Beşir'in Emir olması, Hristiyan Batı dünyasınca da desteklenmiştir. Bu sayede 1840 yılına kadar sürecek Şihab emirliği başlamıştır. Beşir ilk iş olarak muhaliflerinin gücünü ezmiş güçlü ve zengin Dürzi ailelerin servetlerine de el koymuştur. Şihab Emiri'nin tek dokunmadığı Dürzi aile olan Canpolat'lar zamanla en güçlü Dürzi aile haline gelmiştir (Acar, 1989: 9). Lübnan'da Marunilerin etkisi giderek büyürken Mısır'da yaşanan gelişmeler buraya da yansımıştır. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı'dan bağımsızlığını alıp topraklarına Suriye'yi ve hatta Anadolu'yu da katma arzusu vardır. Bunun için en iyi müttefik adayı, Lübnan'da rakiplerini ezip tek güç olma arzusunda olan Emir Beşir olacaktır. Vali ve Emir'in bu arzuları birbirlerine yakınlaşmalarını sağlamıştır. 1827 yılında Mora seferindeki yardımları karşılığında Suriye'nin kendisine verilmesini talep eden Mehmet Ali Paşa, bu teklifinden olumlu cevap alamamıştır (Kutluoğlu, 2002: 63). İkili arasındaki ilk ittifak Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1831 yılında Suriye'ye girmesi ile başlamıştır. Osmanlının müdahalesi esnasında Beşir, İbrahim Paşa'nın yanında yer alırken İbrahim Paşa'nın ordusu Sur,

Sayda ve Trablusşam da dahil olmak üzere Suriye ve Lübnan'ın tamamını ele geçirmiştir (Acar, 1989: 10). Yenilgi üzerine 1832'de Osmanlı, intikam almak için yeniden sefer düzenlemiştir. Ancak Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Belen'de mağlup olmuş ve İbrahim Paşa komutasındaki Mısır birlikleri Konya'ya doğru harekete geçmiştir. Bunun üzerine Serdar-ı Ekremlik makamına gelen Ekrem Reşit Paşa, Rumeli'den ve Anadolu'dan toplanan 65.000 kişilik ordusuyla birlikte Konya önlerine İbrahim Paşa'nın birliklerini karşılamak için gelmiştir (Kuş, 2010: 149-150). Diğer taraftan İbrahim Paşa'nın bu ilerlemesi İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya'yı da endişeye sevk etmiştir. Bunun üzerine bu ülkeler olaya müdahale ederek İbrahim Paşa'nın ordusunun Anadolu'dan çekilmesini istemişlerdir ve 1833 yılında taraflar Kütahya Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit Valiliklerinin yanı sıra Suriye Valiliği, oğlu İbrahim Paşaya ise Cidde Valiliği'nin yanında Adana'nın vergilerini alması kararlaştırılmıştır (Kocaoğlu, 1995: 202-203).

İki ordu arasındaki mücadele antlaşma ile sonlanmışsa da taraflar hız kaybetmeden ordularını güçlendirme çalışmalarına girişmişlerdir. Bu olay Osmanlı'da yaşanan bir iç meseleden ziyade artık uluslararası bir boyut halini almıştır. İbrahim Paşa, ordusunu güçlendirmek için Dürzileri zorla askere alma girişiminde bulunması üzerine Dürziler Emir Beşir'den destek istemiştir. Ancak Emir Beşir, Lübnan'ın iç meselesinde ciddi yaralar açabilecek bu hadiseye sıcak bakmamışsa da İbrahim Paşa'ya karşı gelemeyeceği için kabul etmek zorunda kalmıştır (Acar, 1989: 11). Neticede böyle bir güç karşısında Dürziler fazla direnememişlerdir. Diğer taraftan olaya müdahil olan devletler İbrahim Paşa üzerindeki baskılarını artırma çabasına giriştiler. Zira gerek Rusya ve Fransa ve gerekse de İngiltere ve bölgede çıkarı olan diğer devletlere göre zayıf bir Osmanlı devleti, İbrahim Paşa'ya nazaran kendi politikaları için daha uygundur.

Batılı devletlerin planlarından çekinen Mehmet Ali Paşa ordusunu daha da büyütmek için bir dizi önlemler almıştır. Bununla ilgili olarak vergileri artırırken, zorunlu askerlik ile de asker sayısını artırmayı amaçlamıştır. Fakat bir de ülkedeki tüm unsurların silahsızlanmasını isteyince büyük bir tepki ile karşılaşmıştır (Acar, 1989: 11). Dürzi ve Maruni grupların öncülük ettiği bu isyan İbrahim Paşa tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Yaşanan gelişmeleri fırsat bilerek saldırıya geçen Osmanlı ise Hafız Mehmet Paşa komutasındaki 40 bin askerden oluşan birliği ile Nizip'e ulaşmıştır.

Ancak Osmanlı birlikleri bu savaşta büyük bir yenilgi almıştır. Yine de büyük devletlerin araya girmesiyle Londra’da bir antlaşma imzalanmıştır. Buna göre Padişah Mısır Valiliği’nin babadan oğula geçmesini kabul edecek ve Paşa ise Mısır’da bulunan Osmanlı donanmasını geri verecektir. Fransa’nın desteğine güvenen Mehmet Ali Paşa kararı tanımayarak karşı gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı tarafından asi ilan edilerek tüm yetkileri alınmıştır (Kocaoğlu, 1995: 206). Bunun üzerine Osmanlı, İngiltere ve Avusturya kuvvetlerinden oluşan müttefik donanması Beyrut’un kıyılarını kuşatmıştır. Kara ordusuyla da içeriden ilerleyen Osmanlı kuvvetlerine daha fazla direnemeyen İbrahim Paşa, çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece bu yenilgi son ana kadar Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa kuvvetlerini destekleyen II. Beşir’in de sonunu getirmiştir.

2.4.2.2. İki Kaymakamlık Dönemi

II. Beşir’in görevinin son bulmasıyla yerine III. Beşir Şihab getirilmiştir. Ancak III. Beşir’in Emir olmasıyla birlikte, İbrahim Paşa’nın yanında durarak kendilerini ağır baskılara maruz bırakan II.Beşir’e karşı birleşmiş olan Maruni ve Dürzi gruplar arasında yeniden çatışmalar baş göstermiştir. Zira Dürziler II.Beşir döneminde el konulan mallarını talep ederlerken Maruniler yine o dönemde elde ettikleri ekonomik ve siyasi kazanımları kaybetmek istemiyorlardı. Ayrıca zayıf bir karaktere sahip olmasında ötürü de Hristiyan tebaaca da çok sahiplenilmemişti. Bölgedeki bu gergin ortamı yumuşatmak için III. Beşir, Müslüman ve Hristiyan grupların yer alacağı bir Konsey kurulmasını ve tartışmalı konuların burada görüşülmesini önerdi. Ancak bu görüş Dürzilerce kabul edilmemiştir (Acar, 1989: 12). Bunun üzerine 1841 yılında bir dizi Dürzi-Maruni çatışması yaşanmıştır. Büyük devletlerden gelen baskılar sonucu bölgeye müdahale etmek üzere Osmanlı tarafından bir ordu gönderilmiştir. Sorunu çözmekle görevlendirilen Mustafa Nuri Paşa ilk önce taraflar arasında anlaşma sağlamaya çalışmışsa da çatışmaların sona ermemesi üzerine Şihab Emir Kasım’ın Emirliğine son verdiğini açıklayarak yerine Mirliva Ömer Paşa’yı atamıştır (Keleş, 2008: 134). Böylece Lübnan’da ki Şihab Emirliği son bulmuştur. Emir Ömer Paşa iki taraf ile de iyi ilişkiler kurmaya çaba sarf etmiştir. İktidarı kaybeden Maruniler ise Batı dünyası ile iletişim kurmaya girişmişlerdir. Ayrıca bu dönem, yaşanan istikrarsızlıklar ve din faktörü öne

sürülerek, Batılı misyonerlerin Lübnan'a çıkarma yaptığı dönemdir. Dış müdahalelerin sorunları daha da karmaşık bir hale sokacağına anlaşılması üzerine bölgede yeni bir düzenin uygulanmasına karar verilmiştir. Çeşitli görüşler arasından Avusturya Prensi Metternich'in önerisi kabul edilmiştir. Buna göre "dağlık Lübnan iki idari bölgeye ayrılacak, kuzeydeki Maruni bölgede Maruni bir kaymakam, güneyde ise Dürzi bir kaymakam idareden sorumlu olacaktı. Bu şekilde bir düzenleme ile Lübnan'da Dürzi ve Maruni toplulukların yetkileri eşit biçimde hukuki bir temele dayandırılıyordu" (Acar, 1989: 14). Bu sistemin amacı öncelikle Dürzi-Maruni çatışmalarını durdurmaktır. Ayrıca arka planda dış müdahalelerin önlenmesi de amaçlanmaktadır. Sistemin kabulü ile 1843 yılının Ocak ayında Dürzi bölgenin kaymakamlığına Ahmet Arslan; Maruni bölgenin kaymakamlığına ise Haydar Ebü'l-Lam (Abüllam) atanmıştır. Böylece iktidara Maruniler de ortak olmuşlardır. Bu durum çok önemlidir zira bu tarihten sonra Marunilerin yönetimdeki nüfuzu Batı'nın da desteğiyle artacaktır.

Kabul edilen yeni sistem bazı noktalarda eksik kalmaktaydı. İlk olarak Kuzey ve Güney diye bölünen bölgede, o bölgelerin içerisinde diğer grupta yer alan bireylerin hukuki durumlarının ne olacağı açığa kavuşturulmamıştı. Kuzeydeki Maruni bölgede yaşayan Dürziler sorunları kendi geleneklerine göre çözmek istemeleri halinde Kuzey'den sorumlu Maruni kaymakamın müdahalesi halinde ne olacaktı? Bir diğer problem ise Dürzi ve Maruni grupların haricinde bölgede yaşayan diğer dini gruplar da hak talep etmekteydiler. Tüm bu sıkıntılar çok geçmeden gruplar arasında çatışmaların doğmasına sebep olmuştur. Aynı mahallede yaşayan farklı gruplar arasında başlayan olaylar kısa sürede bir iç savaşa dönüşmüştür (Buzpınar, 2003: 250). Olayların daha fazla büyümesini önlemek için Osmanlı Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) Şekip Efendi Lübnan'a gelmiştir. Gerekli gözlem ve görüşmeler ardından sistemin güçlendirilmesi kararı alınmıştır. Buna göre Maruni ve Dürzi bölgelerin altına Sünni, Dürzi, Maruni, Grek Ortodoks, Grek Katolikleri temsilen birer temsilci ve hakimden oluşan Konsey oluşturulması kararlaştırılmıştır. Buna göre konsey mali konularda oybirliği ile hukuki konularda ise oy çokluğu ile karar alacaktır (Acar, 1989: 15). Hariciye Nazırı Şekip Efendi tarafından Cebel-i Lübnan'a sunulan bu sistem 1860 yılına kadar bölgede düzeni sağlamıştır. Burada belirtilmesi gereken husus bu kısa süreli düzenin temelinde Batılı devletlerin bölgeye fazla müdahale etmemesi de yatmaktadır. Her ne kadar Fransa Marunilerin haklarının iyileştirilmesine yönelik atılımlarda bulunmuşsa da kendi iç

meselerini ile uğraşan diğer büyük devletlerin konuya ilgi göstermemesi üzerine müdahaleden sakınmıştır. Diğer yandan 1850 yılında bazı aksaklıkların giderilmesine yönelik 5 bölümden oluşan bir Nizamname yayımlanmıştır. 1860 yılına kadar büyük ölçekli bir çatışma yaşanmasa da taraflar arasında rekabetin tamamen sonlandığı da söylenemez. 1860 yılının Mayıs ayında patlak veren olaylar kısa sürede tüm bölgeye yayılmıştır. Batılı devletler Osmanlı'dan duruma müdahale etmesini istemişlerdir. Vali Hurşit Paşa taraflara sükunet çağrısında bulunup barışa davet etmişse de olaylar daha da şiddet kazanarak devam etmiştir. Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu da duruma müdahale de yetersiz kalmıştır. Lübnan'daki gelişmelerin ciddiyetine binaen Padişah tarafından Hariciye Nazırı Keçecizade Fuat Paşa "Fevkalade Memuriyet-i Mahsusa" yetkileriyle donatılarak Beyrut'a gönderilmiştir (Duman, 2006: 9). Fuat Paşa çok sert tedbirler alarak ilgili taraflara adaleti sağlayacağı ve suçluların cezalandırılacağı teminatını vermiştir. Buna rağmen Fransızlar, Marunileri koruyacağını ileri sürerek bölgeye asker çıkarmışlardır (Buzpınar, 2003: 251). Fransa bu hamlesi ile Lübnan'ın bağımsızlığını ilan edeceği 1943 senesine kadar bölgede hakim unsurlardan biri olacaktır. Yaşanan bu gelişmeler bölgede farklı bir sistemin kurulmasını gerektirmiştir.

2.4.2.3. Mutasarrıflık Dönemi

Emirlik sisteminden sonra uygulanan İki Kaymakamlık sistemi de bölgede yaşanan gerilimi dindirmeye yetmemiştir. Bilakis işler daha da karmaşık bir hal almıştır. Zira Maruni ve Dürzilerin dışındaki gruplar İki Kaymakamlık döneminde oluşturulan Konsey ile yönetimde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Elde ettikleri bu kazanıma yeni kazanımlar da ilave etmek istemişlerdir. Diğer yandan ve belki de en önemlisi Fransızlar bölgede Marunilerin yaşadığı sıkıntıları gerekçe göstererek olaylara müdahil olmuşlar ve bundan sonraki süreçte de ülkede alınacak kararlarda etkinliklerini artıracaklarını göstermişlerdir. Gelişmeler bu şekilde ilerlerken büyük devletlerin de baskısıyla Osmanlı, bölgede huzurun sağlanması için çalışmalara başlamıştır. Çözüm için 5 Ekin 1860'te Hariciye Nazırı Fuat Paşa yönetiminde Beyrut'ta bir komisyon kurulmuştur. Komisyona Fuat Paşa başkanlık ederken, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya'dan da temsilciler katılmıştır (Buzpınar, 2003: 251). Komisyon Cebel-i Lübnan'da yaşanan felaketlerin nedenini, ülkenin Dürzi ve Maruniler arasında

paylaştırılması olduğunu ileri sürerek yeni kurulacak sistemin öncelikle bu durumdan kurtulması gerektiğini savunmuştur (Collelo, 1989: 16). Uzun süren çalışmaların ardından hazırlanan taslak üst kurula sunulmuş ve nihayet 9 Haziran 1861’de Cebel-i Lübnan Nizamnamesi adıyla imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre Cebel-i Lübnan, Suriye’den ayrılarak doğrudan merkeze bağlı olacak ve Osmanlı Sultanı tarafından, anlaşmaya taraf ülkelerin rızası alınarak Osmanlı vatandaşları arasından Katolik bir mutasarrıf tarafından yönetilecektir. Mutasarrıfın altında ise din esasına dayalı bir Konsey olacaktır. 12 kişiden oluşan bu Konseyde 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii temsilci bulunacaktır. Ayrıca Lübnan 7 Kaymakamlığa ayrılmış buna ilaveten şehir ve köy sistemleri de oluşturulmuştur (Buzpınar, 2003: 251).

Atanacak mutasarrıfın Katolik olması şartı sebebiyle ilk akla gelen isim Keçecizade Fuat Paşa’ya yakınlığı ile bilinen Garabet Artin Davud olmuştur. Gerek Paşaya yakınlığı ve Babîli’dekilerce de tanınırlığı gerekse de sadakatine olan güvenden ötürü Davud Paşa 20 Temmuz 1861’de Cebel-i Lübnan’ın ilk mutasarrıfı olarak görevlendirilmiştir (Dadyan, 2013: 24). Davut Paşa’nın göreve başlamasının ardından hızlı bir ekonomik ve sosyo-kültürel değişim hareketleri başlamıştır. Ayrıca bölge genelinde gruplar arası ilişkilerde de iyileşmeler görülmüştür.

Yaşanan gelişmelere farklı açıdan bakılacak olursa, antlaşma ile her ferдин kanun önünde eşit olması ve ülkedeki diğer grupların varlığının kabul edilip siyasal sistemde yer edinmesi Cebel-i Lübnan’ı dış müdahaleye daha açık hale getirmiştir. Özellikle 19. yüzyılda Avrupa’da başlayan milliyetçilik akımını da göz önünde bulundurulursa Mutasarrıflık sistemi ile yakalanan olumlu atmosferin uzun süre süremeyeceğini tahmin etmek çok da zor olmayacaktır. Nitekim Avrupalı devletler Hristiyanların haklarının korunması konusunda kendilerine yükledikleri misyon gereği birçok olayda ülkeye müdahil olmaya devam etmişlerdir. Fransızların çok eskiden beri desteklediği Maruni gruba karşılık İngilizler de Dürzi grubu desteklemekle cevap vermişlerdir. Bunun arkasında bölgenin hâkimiyetini tek bir devlete bırakmak istememe yatmaktadır. Dolayısıyla Avrupalı devletlerden gelen bu baskı Osmanlıyı, daha önceki politikalarına ters bir biçimde Hristiyanlar lehine bir politika izlemeye sevk etmiştir (Sofuoğlu, 2012: 355). Ayrıca değinilmesi gereken bir diğer problem de Cezayirli mülteciler meselesidir. Cezayir’in Fransa tarafından işgali sonrasında bir kısım

Cezayirli Osmanlı'ya sığınmış ve Osmanlı'da kendilerini gruplar halinde Suriye ve Cebel-i Lübnan bölgesine yerleştirmiştir (Saylan, 2015: 50). Kayıtları sağlıklı olarak tutulmadığı için tam sayıları bilinmeyen Cezayirli Muhacirlerin nüfusu zamanla artmaya devam ettiği için bunların Fransa ile kuracağı ilişkilerin bölgedeki düzene zarar verme ihtimali ilgilileri endişelendirmiştir.

19.yy'ın sonlarına doğru Batı'nın da desteği ile bölgede Arap Milliyetçiliği fikri gerek Müslüman ve gerekse de Hristiyan cephede önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Hristiyanların 3 temel ideoloji üzerine odaklandıkları görülmektedir: "Lübnan ayrımcılığı Hristiyanların hâkimiyetindeki bir bölge üzerine; Pan Syrianizm Suriye üzerine; Pan Arabizm ise Arapça konuşan tüm insanlara vurgu yapıyordu. Kullanılan taktikler değişse de her üçü de Sünnilerin tarihi hakimiyetini sona erdirmeyi amaçlıyordu" (Gürson, 2010: 19). Osmanlı'da ise Sultan II. Abdülhamit döneminde Pan-İslamizm fikri savunulurken ülkede Türk milliyetçiliği de giderek kuvvet kazanmıştır. Abdülhamit döneminde Arap milliyetçiliği Müslümanlar arasında pek ciddiye alınmamışsa da iktidara İttihat ve Terakki'nin gelmesi ile Arap milliyetçiliği düşüncesi grupları bir araya getirmiştir. Arap milliyetçiliği fikri, özellikle Abdülhamit'in halifeliğini kullanarak dünyadaki tüm Müslümanları bir araya getireceğinden korkan Batı'nın desteklediği ve bizzat yönettiği bir harekettir. "Yönettiği" ifadesi bilerek tercih edilmiştir zira bu hareketin liderliğini İngilizler ile anlaşan Şerif Hüseyin üstlenmiştir. Şerif Hüseyin çok önemli bir isimdir çünkü İslam coğrafyasında halifelikten sonra gelen en önemli makam, Hicaz Emirliği görevi kendisindedir. Bu emirlik görevini sadece Hz. Muhammed'in soyundan gelenler üstlenebilir. Şerif Hüseyin'in siyasi nüfuzunun farkında olan İngilizler kendisi ile iletişime geçmiş ve çeşitli vaatler ile Osmanlı'ya karşı kışkırtmışlardır. Manchester Guardian (1916)'a atfen Şerif Hüseyin'e ait olduğu iddia edilen şu ifadeler İngilizlerin ne kadar isabetli bir tercih yaptıklarını göstermektedir:

Ben, şimdi sadece, Arabistan'ın bu hainlerin boyunduruğundan kurtulabileceği ve bizim eski şanımıza ve kaybolmuş haklarımıza yeniden kavuşacağımız günü bekliyorum. Ben, kendim-eğer Allah bana ömür verirse- İttihatçıların akıl ve hayal edemeyecekleri şeyler hazırlayacağım. Eminim ki, Allah, arzularımın gerçekleşmesinde, yani Arapların varlığının teminat altına alınmasında bana yardım edecektir (Kürkçüoğlu, 1982: 73).

İngilizlerin desteği ile Haziran 1916'da Osmanlı'ya isyan eden Şerif Hüseyin, Filistin ve Suriye'yi de ele geçirerek kendisini Arap ülkeleri Kralı ilan etmiştir.

Başlangıçta Arap milliyetçiliğine destek veren Hristiyan Maruniler için Lübnanlı imajı altında Maruni milliyetçiliği esas arzuydu. Zira kendilerini Avrupalı olarak görüyorlardı. Ancak İslam'ın kendi ülkelerinde de hakim olacağı korkusuna kapılarak bu fikre olan desteklerini çekmişler ve Fransa'dan bu konu ile ilgili olarak destek talep etmişlerdir (Ekinci, 1998: 23). Bunun üzerine Fransa, İngiltere ile görüşerek Şerif Hüseyin'in kuracağı Arap devletine Lübnan'ın dahil edilmemesi konusunda anlaşmıştır (Acar, 1989: 22). Bu anlaşma (Sykes-Picot) bazı konular bakımından Rusya'nın da dâhil olmasıyla İngiliz-Fransız-Rus üçlüsü arasında cereyan eden gizli bir anlaşmadır. Şerif Hüseyin'in başarısı ile itibarını ve iktidarını kaybeden dönemin mutasarrıfı Mümtaz Bey, yetkilerini Lübnanlı bir Müslüman olan Ömer el-Dauk'a devretmiştir. Bu durum daha önce bölgede huzuru tesis etmek için getirilen sisteme karşı bir hareket olduğu ve özellikle Hristiyanların etkisini kırdığı için Lübnanlı Hristiyanların tepkisini çekmiştir. Fırsattan yararlanmak isteyen Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, Beyrut'a bir birlik sevk ederek bu bölgeyi de kendi sınırlarına kattıklarını ilan etmiştir. Esasında gizli anlaşmadan haberi olmayan Şerif Hüseyin bu hamlenin kendisine karşı nasıl bir tepki meydana getireceğini de kestirememiştir. Olayın ardından Fransa, anlaşmanın kendisine verdiği yetkiye dayanarak olaya müdahale etmiştir ve İngilizler de duruma bir tepki göstermemiştir. Son durumda bölge 3 parçaya ayrılmıştır: Filistin İngilizlere, Lübnan ve Suriye'nin sahil şeridi Fransızlara, doğuda kalan topraklar ise Arap bölgesine aittir (Acar, 1989: 23). 1860 yılından itibaren Hristiyan ve Müslüman fikir adamlarınca ileri sürülen Arap Milliyetçiliği, Avrupa etnik milliyetçiliğinin bir yan ürünüdür. Ancak aydınlar arasındaki bu fikir belli bir zümrenin desteğinden fazlasını elde edememiştir (Harris, 2005: 136).

2.4.3. Fransız Manda İdaresinden Bağımsızlığa Giden Süreç

Dünyanın neredeyse her köşesine bilfiil veya tesiren etki eden 1.Dünya Savaşı'nın, sonuçlarından birisi de Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıdır. Bunun bir sonucu olarak da 1918 yılı itibariyle Lübnan coğrafyasında artık hâkimiyet Fransızlara geçmiştir. Paris Barış Konferansı'nda alınan karar ile parçalanmış imparatorlukların idaresi altında olan devletlerin manda rejimine tabi olması kararlaştırılmıştır. Manda rejimi, esasında utanmaz ve eski moda bir emperyalizmdir

(Hirst, 2012: 24). Yeni kurulan devletlerin bağımsızlığa hazır olmadıkları gerekçesiyle belirli bir seviyeye gelene kadar manda rejimine yani büyük devletlerin himayesine tabi olması demektir. Ancak bu durum Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın yönetimindeki Suriye'yi rahatsız etmiştir. Zira onlar bir an önce bağımsızlıklarını alıp devletlerini kurmayı arzuluyorlardı. Tüm bu muhalefete rağmen 24 Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Suriye ve Lübnan, Fransız mandasına verilmiştir (Kuran, 1992: 200). Bu gelişmelerden sonra 1 Eylül 1920'de sınırlarına Bekaa Vadisi, Beyrut, Sayda, Sur ve Trablus'u da katarak, Fransız himayesinde Büyük Lübnan Devleti kurulmuştur. Büyük Lübnan denmesinin sebebi Hirst'e göre (2012: 26): "Lübnan Dağı ve çevresindeki tarihi coğrafyasından genişleyerek büyüyen bir alanı kapsıyor olmasıydı". Evet sınırlar genişlemiştir ancak ülkedeki denge de bozulmuştur. Zira Cebel-i Lübnan olarak ifade edilen bölgede çoğunluğu Maruni Hristiyanlar, Müslümanlarda ise çoğunluğu Dürziler oluşturuyordu ve diğer gruplar oransal olarak bunlardan küçüktüler. Ancak dahil edilen yeni topraklarda sayıca Sünni ve Şii nüfus fazlaydı. Dolayısıyla bu gelişme ileride yaşanacak çatışmaların temel sebeplerinden birisini ve belki de en önemlisini oluşturmaktadır.

Devletin ilanının ardından yönetsel düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre Fransız Yüksek Komiseri'nin altında bir Danışmanlık Konseyi oluşturulmuştur. Bu konsey 17 üyeden oluşmakta olup bünyesinde çeşitli gruplardan temsilciler de bulunmaktadır. 1925 yılında Yüksek Komiserliğe atanan De Jouvenel ülkenin anayasasının hazırlanması emrini vermiştir ve 23 Mayıs 1926 yılında anayasanın da kabulüyle Lübnan'da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Anayasanın en dikkat çeken yanı yönetimde mezheplerin oransal olarak etki yüzdeleri belirlenmemiş olmasıdır. Bu durum ise Hristiyanların kayırılması ve Müslümanların da bu gelişmelere tepkisiyle sonuçlanmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki anayasa Lübnan'a tam manasıyla özgürlük vermemiştir. Çünkü içişlerinde serbest iken dışişlerinde söz Yüksek Komiser'dedir. Ayrıca Fransız Yüksek Komiseri'nin Meclisi feshetme, kanunları veto etme ve anayasayı askıya alma gibi önemli görevleri ve yetkileri de bulunmaktadır (Acar, 1989: 26). Anayasanın kabulünden 3 gün sonra ilk Cumhurbaşkanı olarak Grek-Ortodoks olan Charles Dabbas seçilmiştir. Dabbas her ne kadar bir Maruni Hristiyan olmasada yönetimde çoğunlukla Hristiyanların etkin olması ülkedeki Müslümanlar

arasında çok iyi karşılanmamıştır. Yine de bir bütünlük söz konusu olmadığından bu ilk dönemde büyük çaplı olaylar söz konusu olmamıştır.

Cumhurbaşkanı Dabbas'ın 'ilk' görev süresinin biteceği 1932 yılına kadar yönetsel olarak en dikkat çeken olay Başbakanlar arasındaki mücadeledir. Olay aslında sadece onların kişisel rekabeti değil, fikirleri sebebiyle kendisini destekleyenlerin de mücadelesini temsil etmektedir. İlk Başbakanlık görevini yürüten Bishara Khuri (Huri), ülkenin sosyal ve siyasal dokusunu çok iyi okuduğu görülmektedir. Zira Lübnan'ın coğrafi konumu ve kültürel yapısı itibarıyla bölgedeki Arap ülkelerinden bağımsız düşünülmemeyeceğini anlamış ve ülkedeki diğer gruplar ile yakın ilişkiler kurmuştur. İkinci başbakan Emile Iddi (Edde) ise tamamen Fransız yanlısı bir politikadan yana olmuştur. Dabbas'ın ilk görev süresi dönemi ifadesinin kullanılmasının nedeni 1932 yılında yapılması gereken yeni Cumhurbaşkanlığı seçiminde başlangıçta adaylıklarını açıklayan Edde ve Huri'nin adaylıktan çekilmesi ve Müslüman olan Meclis Başkanı Muhammed el-Cisr'in aday olması üzerine Fransız Yüksek Komiseri yetkisini kullanarak olaya müdahale etmiş ve Dabbas'ın bir süre daha görevi yürütmesini istemiştir. Dabbas'ın bununla da yetinmeyip anayasayı askıya alması ve meclisi feshetmesine ülkedeki birçok kesim tepki göstermiştir. Baskılar karşısında 1933 yılında görevinden istifa eden Dabbas'ın yerine yeni cumhurbaşkanı ancak 1936 yılında yapılabilen seçimle gelen Edde olmuştur. Rakibi Huri ise muhalefette kalmıştır. Uygulaması halen daha devam eden Cumhurbaşkanının Maruni Hristiyan, Başbakanın Sünni Müslüman ve Meclis Başkanının Şii Müslüman olması geleneği ilk defa bu dönemde başladığı görülmektedir (Tütüncü, 2015: 71). Mecliste bir muhalefet grubu oluşturan Huri, ülkenin Fransız mandasından kurtarılıp tam bağımsızlığını kazanması için müzakerelin derhal başlatılması gerektiğini savunmuştur. Bu hareketi Müslümanların yanı sıra Marunilerden de büyük destek görmüştür (Bağlıoğlu, 2008: 16). Aynı yıl Suriye'deki manda rejiminin geleceğini görüşmek üzere başlayan Fransa-Suriye görüşmeleri Lübnanlı grupları bağımsızlık için harekete geçmeye itmiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinde gösteriler düzenlenmiştir. Eylül 1936 yılında görüşmelerin bir anlaşma ile neticelenmesi Lübnan'a bağımsızlığa giden sürecin ilk işaretini vermiştir. Görüşmelerde Lübnan ve Suriye'nin iki ayrı devlet olması gerektiği ve 3 yıl içerisinde de bağımsızlıklarına kavuşmaları hedeflendiği sonucu çıkmıştır (Acar, 1989: 30). Ancak 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine beklentiler

gerçekleşmemiştir. Olaylara karşı etkin mücadele yürütemeyen Cumhurbaşkanı Edde'nin istifası üzerine Aldred Naqqash (Nakkaş) yeni Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Savaşta Almanlar lehine olan durum değişince bölgedeki Vichy¹ kontrolü sona ermiş İngiliz ve Fransız kuvvetleri Lübnan ve Suriye'yi ele geçirmiştir. Bu olaydan sonra Fransız General Charles de Gaulle Lübnan ziyareti esnasında Lübnanlı grupların bağımsızlık taleplerini dinlemiştir. Yüksek Komiser Catroux, gerek içte gerekse dışta yaşanan gelişmeler ve baskılar sonucu 26 Kasım 1941'de Lübnan'a bağımsızlık teminatı vermiştir (Collelo, 1989: 19). Ancak zaman gösterecektir ki bu aslında Fransa'nın bölgede tansiyonu düşürmeye ve zaman kazanmaya yönelik bir harekettir. Lübnan'ın içinde yaşanan gerilimlere dışarıdan da İngilizler destek verince Fransa zor durumda kalmış, baskılar sonucunda seçimlere gidilmesi kararlaştırılmıştır. 21 Eylül 1943'te Huri Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yapılması gereken ilk iş manda rejimini tamamen kaldırmak ve tam bağımsızlığı elde etmektir. Bunun üzerine Lübnan'a tam bağımsızlık statüsünün tasdiki, rejime ait kalıntıların anayasadan kaldırılması ve Fransızca'nın ikinci resmi dil statüsünün sona erdirilmesi oy birliği ile kabul edilmiştir (Acar, 1989: 33). Fransa her ne kadar bu duruma müdahil olmayıp gelişmeleri uzaktan izlemişse de bu durum uzun sürmemiş ve aralarında Cumhurbaşkanı ve Başbakanın da bulunduğu birçok politikacıyı tutuklamıştır. Ancak gerek ülkedeki Müslüman ve Hristiyan grupların tek vücut olması ve gerekse başta ABD ve İngilizler olmak üzere diğer Arap devletlerinin de baskısıyla bu hamlesinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu durumu daha fazla devam ettiremeyeceğini gören Fransa tutukluları serbest bırakmıştır. Bu olayın gerçekleştiği gün olan 22 Kasım 1943'te Lübnan'ın bağımsızlık günü ilan edilmiştir.

Her ne kadar 1943 yılı boyunca anayasadaki Fransız izleri silinmeye çalışılsa da Fransızların ülkeye işlediği kültürel, sosyal ve ekonomik kodlar kolayca yok edilemeyecektir. 1860'ın Mayıs aylarında bölgede patlak veren olaylar ile ilk fiziksel etkileşimi kuran Fransa, bu tarihten Lübnan'ın bağımsızlığını alacağı 1943 yılına kadar ülkede büyük izler bırakmıştır. Bunların bir kısmı bölgenin kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlaması bakımında çok büyük faydalar sağlamışsa da, bugüne kadar gelen sorunların da mimarı Fransa olarak görülmektedir. Marunilerin Büyük Lübnan

---

¹ Vichy, Fransa'da bir kent ismidir. Tarihsel olarak Vichy Fransa'sı, 2. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından Fransa'nın işgali ve ülkenin iyiye ayrılması sonucunda Vichy kentinde kurulan, Almanların boyunduruğunda bir devlettir. Savaş sonunda Müttefik'lerin galip gelmesiyle varlığı son bulmuştur.

arzusuna destek vererek Sünni ve Şii ağırlıklı nüfusu Lübnan'a katması, ayrıca hukuksal anlamda da Marunileri açıkça kayırması bölgedeki Müslüman ve Hristiyan gruplar arasındaki çatışmaların dayanak noktasını oluşturmuştur.

Fransa'nın manda rejiminden kurtulup bağımsızlığın elde edilmesi, ülkedeki grupları bir süreliğine de olsa birlik olmaya sevk etmiştir. Bunun bir örneği de Hristiyan ve Müslüman gruplarca kabul edilen ve desteklenen Ulusal Pakt'tır (al Mithaq al Watani). 'Yazılı olmayan' Ulusal Pakt 4 temel esası şart koşuyordu (Collelo, 1989: 20):

1. Lübnan tam bağımsız bir devlet olacaktır. Hristiyanlar kendilerini Batılı olarak tanımlamaktan vazgeçecekleri gibi Müslümanlar da herhangi bir Arap devleti ile birleşme fikrinden vazgeçeceklerdir.
2. Lübnan bir Arap ülkesidir ve resmi dili de Arapçadır. Ancak bu durum Batı ile kültürel ve manevi bağların kesilmesi olarak algılanmamalıdır.
3. Lübnan Arap ülkeleri ailesinin bir üyesi olarak diğer Arap devletleriyle aralarındaki çatışmaları sonlandıracak ve bu ülkeler arasında olası bir ihtilafta taraf olmayacaktır.
4. Kamusal makamlar ülkede resmi olarak tanınmış dini gruplar arasında orantılı olarak dağıtılacaktır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Maruni, Başbakan Sünni ve Meclis Başkanı Şii olacak ve mecliste dağılım 6/5 Hristiyanların üstünlüğünde olacaktır. Buna göre meclisteki dağılım ise şöyledir: Hristiyanlar: 30 Maruni, 11 Ortodoks Rum, 6 Katolik Rum, 4 Ortodoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni. Müslümanlar: 20 Sünni, 19 Şii, 6 Dürzi. Ayrıca 1 tane de diğer gruplardan gelen temsilci (Ekinci, 1998: 26).

2.5. BAĞIMSIZLIK SONRASI SÜREÇ

2.5.1. 1945-1970 Yılları Arası

Bağımsızlığın elde edilmesi ve ardından Ulusal Pakt ile yakalanan sinerji yalnız iç siyasette iyileşmeyi değil dış siyasette de önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Lübnan ilk önce 22 Mart 1945'te Arap Birliği'ne (League of Arab States) ardından 31 Aralık 1946'da Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. Sadece Arap dünyası ile değil Fransa ile de diyaloguna devam etmiş ama öncelikle ülkesindeki Fransız askerlerinin tamamen

çekilmesini sağlayan bir anlaşma imzalamıştır (Collelo, 1989: 21). Lübnan'ın Arab Birliği ve Birleşmiş Milletler'e üyeliğinin altında esasında bir takım güvenlik endişeleri yatmaktadır. Zira bağımsızlığını alan Lübnan'ın etrafında iki tehlike bulunuyordu: Birincisi, Ürdün Kralı Abdullah'ın Büyük Suriye projesi; ikincisi ise Irak Başbakanı Nuri el-Said'in Bereketli Hilal projesi. Dolayısıyla Arap Ligi'ne girmekle bu iki ülkenin olası müdahalelerine karşı destek bulunabileceği düşünülmüştür. Diğer yandan Lübnan bağımsızlığını elde etmiş olsa da Fransız ve İngiliz kuvvetleri Suriye ve Lübnan topraklarından çıkmakta direnmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda Avrupa'daki ülkeler arası düşmanlıklar sona ermiş ve böylece sıra kapanmayan eski defterlere gelmiştir. Lübnan ve Suriye'ye yönelik asker takviyeleri ile yeni bir kriz başlamıştır. Bu krizde Suriye ön safta mücadele ederken Lübnan geri planda kalmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler, ABD nezdinde olaya müdahale ederek arabuluculuk rolü üstlenmiştir ve 31 Aralık 1946 itibariyle de Fransız ve İngiliz askeri birlikleri Suriye ve Lübnan topraklarından tamamen çekilmiştir (Acar, 1989: 34).

Yıl 1948'i gösterirken bölgede Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Lübnan'ın savaşa etkisi sembolik olmuştur. Zira bir Arap Ligi üyesi olarak savaşa girmesi gerekmektedir ayrıca girmediği takdirde de ülkedeki Müslümanların büyük tepkisiyle karşılaşılabilirdi. Savaştan Arapların yenilgi ile çıkması Lübnan'ı da birçok yönden etkilemiştir. Ekonomik yönden bakılacak olursa, olumlu yanı İsrail'in boykot edilmesi ile artık Avrupa, Asya, Afrika ve hatta Amerika ile ticaretin yeni merkezi Beyrut olmuştur (Traboulsi, 2007: 113). Ancak hammaddelerini Filistin'den tedarik eden komşu ülkeler bu savaş sonrası ekonomik olarak çökmüşler ve ilgili sektörde çalışan insanlar dünyanın değişik yerlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. 120 binden fazla Filistinli Lübnan'a iltica talebinde bulunmuştur (Traboulsi, 2007: 113). Bu ve devamında yaşanacak göçler ileride görüleceği üzere Lübnan'ın iç ve dış politikasında derin etkiler meydana getirecektir.

Savaştan yenik çıkan Arap devletlerinde ekonomik sıkıntıların ötesinde siyasal sorunlar baş göstermiştir. 31 Mart 1949'da Suriye'de Hüsnü Zaim darbe ile ülkenin başına geçmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Lübnan'a da yansımıştır. Lübnan'daki Suriye Sosyal Milliyetçi Parti (SSNP) taraftarları da kendi ülkelerinde böyle bir girişim denemişlerdir. Ancak Cumhurbaşkanı Huri bu girişime engel olmayı başarmıştır. Bu arada ülkedeki muhalefet de giderek güçlenmeye başlamıştır. Kemal Canbulat

tarafından Dürzilere hitap eden İlerici Sosyalist Parti 1949 yılında kurulmuştur. Bu dönemde birbirinden farklı mezhebe ve siyasi ideolojiye bağlı grupları bir araya getiren ortak hedef Huri iktidarını devirmektir (Acar, 1989: 36). Başbakanın bir suikast sonucu öldürülmesi ve Kemal Canbulat, Camille Chamoun (Kamil Şemun), Pierre Edde gibi muhaliflerin de baskısıyla Cumhurbaşkanı Huri 18 Eylül 1952'de istifa etmiştir (Buzpınar, 2003: 252).

Cumhurbaşkanlığı görevine 23 Eylül 1952'de Kamil Şemun gelmiştir. Huri'ye karşı muhalefette önemli isimlerden olan Canbulat ise Şemun ile aralarının kısa sürede bozulmasının ardından artık Şemun'a karşı en sert muhalefeti yapan kişi durumuna gelmiştir. Şemun'un iktidara gelmesi ile ticaret ve bankacılık alanında yapılan düzenlemelerle ekonomik anlamda büyük gelişmeler elde edilmiştir. Yabancı pek çok şirket Lübnan'da acentaları ile boy göstermiştir. Ülkede ekonomik olarak çok güzel gelişmeler yaşanırken, Mısır'da yaşananlar Lübnan'da da etkisini gösterecektir. Mısır'da Kral Faruk'un askeri darbe ile indirilmesi ve yerine Cemal Abdünnasır'ın gelmesiyle Arap Milliyetçiliği fikri yeniden canlanmıştır (Acar, 1989: 36). Özellikle suikast sonucu öldürülen Başbakan Sulh'dan sonra Lübnan'da Müslümanları bir arada tutan etkin bir isim de yoktur. Bu durumda da etkisiyle Nasır'ın faaliyetleri Lübnan tarafından yakından takip edilmiştir. Nasır'ın popülaritesinin zirve yapması ise Süveyş Krizi'nin patlak vermesi ile olmuştur. 1956 yılında Nasır Süveyş Kanalı millileştirmek istemesi üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail askerleri Mısır topraklarına saldırmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Şemun'un bu ülkeler ile diplomatik ilişkisini kesmemesi ülkedeki Müslümanları ayaklandırmış ve ülkenin birçok gölgesinde çatışmalar baş göstermiştir (Buzpınar, 2003: 252). 1957 yılına gelindiğinde muhalefetteki Kemal Canbulat'ın yanına önemli Müslüman figürlerden Selam, Yafi ve Hristiyanlardan ise Huri'nin destekçileri katılmıştır. 1 Şubat 1958'de Suriye ve Mısır'ın bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurlmaları Cumhurbaşkanı Şemun'u ülkede daha sert önlemler almaya itmıştır. Ancak ülkede olayların fitilini ateşleyen gelişme muhalefete yakın bir gazetecinin 8 Mayıs 1958'de öldürülmesidir. Olaydan Hükümet sorumlu tutulurken bir anda tüm ülkeyi saran gösteriler başlamıştır. Lübnan Ordu Komutanı olaylara müdahale etmeyince Cumhurbaşkanı 14 Temmuz sabahı ABD, İngiltere ve Fransa'ya bir yazı göndererek ülkenin durumunun çok ciddi olduğunu, olayların arkasında Mısır'ın olmasından şüphelendiklerini ve eğer yardım edilmezse

iktidarının devrilebileceğini iletmiştir. Bunu yaparken Eisenhower Doktrini'nden de yararlanmışır. Buna göre ABD, Ortadoğu'da bir devlete, gerektiği durumda, komünizm ile yönetilen bir devletin tahakkümünden korumak için askeri güç ile destekte bulunabilecektir (Collelo, 1989: 24). Bunun üzerine Amerikan güçleri 15 Temmuz'da Lübnan'a gelmiştir. Olayları çözmekle görevlendirilen Robert Murphy, ilk iş olarak taraflarla uzlaşma yollarını aramıştır. Meclis yeni Cumhurbaşkanı olarak Ordu Komutanı Fuad Şihab'ı seçmiştir (Acar, 1989: 38)

Fuad Şihab görevi devralmasından sonra Trablus'un Müslüman lideri ve muhalefette önemli bir isim olan Reşit Karami'den yeni hükümeti kurmasını istemiştir. Karami'nin belirlediği 8 kişilik liste ülkede Hristiyanların tepkisini çekmiştir. Bu cephede liderliği üstlenen Falanjist Parti, Hristiyanları genel greve teşvik etmiş ve ülkede bir anda tansiyon yeniden yükselmiştir. Olaylar ancak 4 kişilik bir kabinenin kurulması ve bunların 2'sinin Müslüman 2'sinin ise Hristiyan olması ile yatışmıştır. Şihab yönetiminin ilk 2 senesi taraflar arası gerginliklerin azaltılması ve ulusal birliğin kurulmasına yönelik çabalar ile eşitlik konuları üzerine olmuştur. Bir önceki cumhurbaşkanından farklı olarak dış politikada 'denge' yolunu izleyen Şihab, gerek Arap ülkeleri arasında özellikle Arap milliyetçiliğine yönelik politikalara ve gerekse de aşırı-Avrupa yanlısı politikalara mesafeli olmaya çalışmış ve dikkatini ülkenin bütünlüğüne vermiştir (Acar, 1989: 41). Bunda da çok başarılı olmuştur. Lübnan bu dönemde büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Görev süresinin dolması üzerine 1964 yılında yerine Charles Hilu gelmiştir. Gerek bir gazeteci ve diplomat ve gerekse saygın kişiliği sayesinde görevinin ilk yıllarında toplumsal huzuru korumuş ve ülkede istikrar ortamı sağlamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki ülkedeki ayrıkçı düşünceler tamamen terk edilememiştir. Bilakis Arap milliyetçiliği ve Hristiyan birliği arzusuna sahip gruplar varlık göstermeye devam etmişlerdir. Yine de bu dönemde gruplar arası bir çatışma durumu söz konusu olmamıştır.

1967 yılına gelindiğinde yeni bir İsrail-Arap savaşı patlak vermiştir. Altı gün sürdüğü için 'Altı Gün Savaşı' olarak da adlandırılan (Memiş, 2006: 105) bu savaşa Lübnan her ne kadar uzak kalmayı başarmışsa da belki de bu savaştan en fazla etkilenen ülke olmuştur. Zira Filistinlilerin yoğun göçüne maruz kalmaya devam etmiştir. İlk başlarda mültecilere yönelik tutumların hoşgörölü olduğu gözlemlenirken zamanla artan nüfusları ve gelenler arasında Filistinli gerillaların da olması Lübnan'da çeşitli sıkıntılar

doğurmuştur. Bu sıkıntılardan ilki gelen Filistinli gerillalar mücadelelerine Lübnan toprakları içerisinde devam etmişler ve bu durum Lübnan'ı İsrail ile karşı karşıya getirmiştir. İkincisi ise gelen göçmenler ağırlıklı olarak Sünni mezhebindedir (Hirst, 2012: 104). Bu durum ülkede var olan kırılğan mezhepsel yapının daha ciddi sorunlar doğurmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu durum en çok da Marunîleri rahatsız etmiştir.

Gelen göçmenlerin doğurabileceği sorunlara yönelik endişeler çok geçmeden vücut bulmuştur. 1968 yılında İsrail ve Lübnan arasında ilk sınır çatışmaları yaşanmıştır (Buzpınar, 2003: 253). Yaser Arafat'ın önderliğindeki El-Fetih örgütü Nasır'ın etkisini kaybetmesinin ardından bölgede en güçlü ses olmuştur. Sadece Filistinliler değil farklı Arap ülkelerinden gelenler de El-Fetih'e katılmış ve çok kısa sürede askeri gücü 30 000'lere ulaşmıştır (Hirst, 2012: 111). Örgütün tutunabileceği en uygun ülke Lübnan'dır. Zira diğer ülkelerin aksine Lübnan'da kendilerine karşı koyabilecek etkin bir devlet otoritesi yoktur. Ancak yerel halkın da baskısıyla 1970'li yılların başından itibaren Lübnan ordusu ile Filistinli çeteler arasında silahlı mücadeleler yaşanmıştır. 1970 yılının Eylül ayında Ürdün'de yaşanan olaylar tarihe 'Kara Eylül' olarak geçmiştir (Hudson, 1997: 251). Zira 1967 savaşı öncesi yarım milyondan fazla Filistinli'nin ülkesinde artan etkinliği ve özellikle Arafat'ın İsrail'e karşı operasyonlarda Ürdün'ü üs olarak görmesi Ürdün Kralı Hüseyin'i ağır tedbirler alarak otoritesini korumaya sevk etmiştir. Bu mücadeleler sonucunda çok sayıda Filistinli ölmüş ve kalanlar da başta Lübnan olmak üzere komşu ülkelere sığınmıştır.

2.5.2. Faranjiye Dönemi: 1970-1976

Ağustos 1970'te ülkenin başına Süleyman Franjiyah geçmiştir. Başbakanlık'ta Sünni Saib Selam, Meclis Başkanlığı'nda ise Kamil El-Esat vardır. Önceki Cumhurbaşkanı'dan daha muhafazakâr bir görüntü çizen Franjiyah döneminde gerillalar ile Lübnan ordusu arasındaki çatışmalar daha ciddi bir boyuta ulaşmıştır. İsrail'e karşı mücadelelerini sürdürmek için artık Lübnan'a yerleşen Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)² mensupları bir devlet gibi davranarak ülkenin iç politikasını bozduğu

---

² FKÖ bünyesinde çeşitli yapılanmaları bulunduran ve Filistin için mücadeleyi esas alan bir yapıdır. El-Fetih'in etkin olduğu bir örgüttür. El Fetih'in Filistin mücadelesine karşı yürüttüğü başarılı çalışmalar

gibi dış politikada da komşularla gerginliklerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Gelişmeler üzerine Lübnan ordusu Filistinli gruplara müdahale etmiştir. Gerillaların karşılık vermesiyle büyüyen olaylar ülkenin pek çok yerinde etkisini hissettirmiştir. Olayların daha fazla büyümesini önlemek için Arap devletleri araya gelmişlerdir. Buna göre, tarafların 1969 yılında imzalanan Kahire Antlaşması'na saygı göstermeleri beklenirken kurulacak bir komisyonla sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan ülkedeki iç politikada da işler pek yolunda gitmemektedir. Başbakan Selam ile Franjiyah arasındaki rekabet Selam'ın istifasına kadar uzanmıştır. 1973'te Başbakanlıktan istifa eden Selam'ın yerine Taki El din El-Sulh gelmiştir. Şii kanatta da yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Birbirinden dağınık ve siyasi olarak zayıf durumda olan Şiiler, 1974'te Musa Sadr önderliğinde bir araya gelmişler ve toprakları için gerekirse silahlı mücadele edebilecekleri mesajını vermişlerdir (Acar, 1989: 66). Bu dönemde ayrıca Müslüman cephede oluşan gruplaşmalar da netlik kazanmaya başlamıştır: birincisi örgütlenip silahlanmaya başlayan Şiiler, ikincisi, radikal Müslümanlar ki bunun içine Filistinli gerillalar da koyulabilir, üçüncüsü, Kemal Canbulat önderliğinde Dürzilerin bir araya geldiği 'Ulusal Hareket' ve bir de ılımlılar olarak adlandırabilecek olan daha çok Sünni kesimi kapsayan bir grup (Acar, 1989: 66).

1974 yılı çatışmaların artık ülke genelinde 'sıradan' bir hal almaya başladığı yıl olmuştur. Yalnızca radikal Müslümanlar değil diğer gruplar da silahlanmaya başlamışlardır. Ülkenin kuzeyinde Müslüman ve Hristiyan gruplar arasında iç çekişme ve zaman zaman iç çatışmalar yaşanırken; güneyinde ise Filistinliler ile gerek yerel halk gerekse ordu arasında çatışmalar yaşanmıştır (Buzpınar, 2003: 253). Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleşen silahlı çatışmalar ise kısa sürede ülke geneline yayılmıştır. Cumhurbaşkanı Franjiyah'ın bizzat Arafat ile iletişime geçerek olaylara müdahale etmesi ile olaylar sadece kısa süreliğine bastırılacaktır.

1950'li yıllardan Arap-İsrail savaşlarına kadar ki dönemde Lübnan, Ortadoğu'nun Paris'i, bir nevi dünyaya açılan penceresi olarak görülmektedir. Ekonomik olarak gündün güne zenginleşirken yabancı şirketler de ülke pazarında yer bulabilmek için birbirleriyle yarışmışlardır. Ancak bu durum en fazla 20 yıl sürecektir. Filistinlilerin ülkede sayıca çoğalmaları, gerillaların İsrail ve Lübnan ordusu ile

---

neticesinde 1967'da FKÖ'nün yürütme komitesinin başına Yaser Arafat geçmiştir. FKÖ'nün bünyesindeki Kurtuluş Ordusu ise yapının askeri kanadını oluşturmaktadır. Bkz: (Acar, 1989: 48).

çatışmaları, ekonominin bozulması, sık kabine değişiklikleri, silahlanmanın tüm grup ve mezheplerde yaygınlaşması, yaygınlaşan grevler ve çatışmalar gibi daha pek çok olay aslında ülkenin nelere gebe olduğunu anlatmaya yetmektedir.

2.5.3. Lübnan İç Savaşı

İç savaşa kadar ki dönem incelenirken esasında ülkeyi bu duruma götüren sebeplere de genel olarak değinilmiş olundu. Fakat yeni bölüme başlanmadan önce nedenlerin özetlenmesi faydalı olacaktır.

Birinci neden: Ulusal Pakt'ta düzenlenen yapı, zaman geçtikçe bozulmaya başlamıştır. Maruni Hristiyanların ülkenin en güçlü grubu olduğu bu dönemde, sahip oldukları haklar zamanla diğer grupların sayılarının artmasına ve hatta Marunileri geçmesine rağmen güncelliğini koruyordu. Bu durum ise diğer grupların eşitsizlikten kaynaklanan haklı itirazlarına sebep olmuştur.

İkinci neden: Filistinli göçmenlerin Lübnan'a sığınması ilk başta halk tarafından destek görmüşse de sayılarının zamanla artması sebebiyle başta Maruniler olmak üzere diğer gruplarca tepkilere sebep olmuştur. Belirtildiği üzere Filistinli mültecilerin büyük çoğunluğu Sünni kökenliydi. Ülkede süregelen mezhepsel rekabet bu Sünni akım ile beraber yeni bir boyuta taşınmıştır.

Üçüncü neden: Belki ikinci nedenle bağlantılı olarak kabul edilebilirse de önemine binaen ayrı tutulması gereken silahlanma yarışının giderek hızlanmasıdır. İç savaşın başlamasına yakın neredeyse ülkedeki tüm gruplar silahlanmıştır. Ülkenin güneyinde FKÖ'nün İsrail ile mücadelesi sebebiyle Filistinliler, yine aynı şekilde güneyde Şiiler ile Filistinli milis gruplar arasında yaşanan gerginlikler sebebiyle Şiiler ve üçüncüsü Müslümanlara karşı Hristiyanlar silahlanmışlardır.

Görüldüğü üzere taraflar elleri tetikte bir olayın patlak vermesini bekliyorlardı. İlk gelişme, 13 Nisan 1975'te bir kilisenin açılış töreninde 2 Falañjist asker ile bir de Cemayel'in muhafızının saldırı sonucu öldürülmesidir (Acar, 1989: 71). Olayın faillerinin Filistinliler olduğunu düşünen Falañjistler aynı gün bir Filistin yolcu otobüsünü durdurarak 26 yolcuyu öldürerek karşılık vermişlerdir (Collelo, 1989: 29). Bunun üzerine olaylar kısa sürede büyümüştür. Taraflar olayların sorumluluğunu

birbirlerine yükledikleri için olayları yatıştırmak ve bir çözüme kavuşturmak ilk aşamada mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Raşit el-Sulh Başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine Raşit Karami gelmiştir.

Çatışmaların ülkenin neredeyse her yerine sıçraması üzerine bir ülke içi göç hareketi yaşanmıştır. Nüfusun birlikte yaşadığı yerlerde kişiler, kendi grubunun/mezhebinin ağırlıkta olduğu kesimlere taşınmaya başlamışlardır. Bu da bölünme riskini beraberinde getirmiştir. 24 Ağustos 1975'te Zahle'de çatışmaların yeniden patlak vermesi ile iki aydan daha kısa süren ateşkes de bozulmuştur. Öldürülen Suriyelinin zanlıları serbest bırakılınca, Şiiler saldırıya geçmiş ve olay sadece Zahle ile sınırlı kalmamış diğer bölgelerde de Müslüman-Hristiyan çatışmaları yaşanmıştır. Bu sefer ordu olaylara müdahale etmiş ve 11 Eylül'de ülkenin kuzeyinde ateşkes ilan edilmiştir (Acar, 1989: 74).

Başbakan Karami, hükümeti kurarak çatışmaların yatışması için mücadele etmiştir. Ancak kolluk kuvvetlerinin sayıca yetersiz oluşu ve ayrıca ordu içerisinde farklı gruplara mensup kişilerin bulunuyor olması mücadelenin etkisini azaltmıştır. Yine de yeni hükümetin çalışmaları kısa süreliğine de olsa gruplar arasında ateşkes yapılmasını sağlamıştır. Ancak ateşkestən sadece 4 gün sonra ülkede çatışmalar yeniden baş göstermiştir. Bu kez savaş şehir içlerine kadar gelmiştir. Ülkenin pek çok noktası savaş alanına dönerken başta Arap Birliği üzere uluslararası camia olaylara müdahalede yetersiz kalmıştır (Acar, 1989, 75-76). Kutuplaşmalar iyice artmış ve ekonomik yaşam durma noktasına gelmiştir. Bu durum ise ülkede sağlanamayan istikrar ortamının daha da bozulmasına neden olmuştur.

1976 yılına girilirken ülkenin büyük bir kesimi Lübnan Ulusal Hareketi³ ve Filistinli milislerin hâkimiyetine girmiştir (Bağlıoğlu, 2008: 12). Bunun üzerine Franjiye Hafız Esad'dan arabuluculuk yapmasını istemiştir. 23 Ocak'ta Suriye'nin arabuluculuğuyla ateşkes görüşmeleri yapılmıştır (Traboulsi, 2007: 193). Suriye, olayları yatıştırmak maksadıyla Lübnan'a asker göndermiştir. Bazı gruplar, bu durumun ülkenin istikrarsızlığını daha da artıracakını ve ülkeyi bölünmeye götürebileceğini iddia ederken diğer yandan Lübnan Ulusal Hareketi de memnuniyetsizliğini dile getirmiştir (Bağlıoğlu, 2008: 22). Gerçekten de Suriye'nin bu hamlesiyle Hristiyanlar yenilmekten

---

³ Lübnan Ulusal Hareketi bir oluşumun ismidir. Bünyesinde Irak yanlısı gruplar, Suriye yanlısı gruplar ve bağımsız Lübnan yanlısı gruplar vardır.

kurtulmuşlardır. Muhalif grupların haklılık payı ancak uzun yıllar sonrasında anlaşılacaktır. Zira onların da beklediği gibi Suriye'nin ülkeye girişi geçici olmayacak ve askeri varlığı 2005'e kadar sürecektir (Tütüncü, 2015: 74). Suriye'nin işgali Lübnan Ulusal Hareketi'nin sahip olduğu avantajı almakla kalmamış oluşturulabilecek yeni düzen de engellenmiştir. Bu durum İsrail ve ABD'yi de memnun etmiştir. Zira Filistinli milislerin güçlenmesi ve söz sahibi olması İsrail'in güvenliğine büyük bir tehdittir. Lübnan'da yaşanan gelişmeler sadece Suriye'yi değil Arap dünyasını ve hatta coğrafya ile bağı olan diğer ülkelerin de dikkatini çekmiştir. Riyad Konferansı'nın ardından Ekim 1976'da gerçekleşen Kahire Konferansı ile iç savaş sonlandırılmak istenmiştir. Her ne kadar savaşın temelinde yatan sebepler çözümlenemese de savaş durdurulabilmiştir. 27 bini Suriyeli olmak üzere (Collelo, 1989: 31-32) 30 bin kişiden oluşan Arap Caydırıcı Gücü (Arab Deterrent Force) Lübnan'a yerleştirilmiştir. Böylece savaş başladığından beri çatışmalar 56. ateşkes ile sonlandırılmıştır. Ancak bu ateşkes aslında bir son değil, uzun bir ara anlamındadır (Acar, 1989: 81).

2.5.4. Sarkis Dönemi: 1976-1982

Cumhurbaşkanı Faranjiye'nin görev süresinin dolmasıyla yerine Elias Sarkis gelmiştir. Sarkis ise Aralık ayında Başbakanlığa Selim Hoss'u atamıştır. Teknokratlardan oluşan kabine ilk iş olarak ordunun yeniden düzenlenmesini ve böylece ülkede güvenliğin sağlanmasını hedeflemiştir.

1977 yılına gelindiğinde Suriye ile Hristiyanlar arasındaki dostluk ilişkisi, ülkedeki Hristiyanların Suriye'ye ait askerlerin ülkeden çıkmaları gerektiğini söylemeleri ile soğumaya başlamıştır. Dahası Arap Caydırıcı Gücü ile Hristiyan gruplar arasında meydana gelen silahlı çatışmalar Suriye'nin yeniden Müslüman gruplara yaklaşmasına neden olmuştur. Ülkede sağlanan ateşkes durumu çok geçmeden bozulmuştur. Yıl boyunca ülkenin birçok bölgesinde çatışmalar yaşanmıştır. 1977 yılında yaşanan en önemli olaylardan birisi Lübnan Ulusal Hareketi'nin başkanı Kemal Canbulat'ın Arap Caydırıcı Gücü'ne ait bir kontrol noktasında öldürülmesidir (Acar, 1989: 83). Dürziler olaydan Marunileri sorumlu tutmuş ve kısa sürede iki grup arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Dürzi liderliğe oğul Canbulat'ın geçmesi ile Suriye ile ilişkiler daha da gelişmiştir. Diğer taraftan Suriye ile Hristiyan gruplar arası ilişkiler de

iyice soğumuştur. Şubat 1978'te Arap Caydırıcı gücü ile Lübnan ordusu arasında başlayan çatışmalar da Suriye ve Lübnan'ı karşı karşıya getirmiştir.

Beyrut'ta bu gelişmeler olurken ülkenin güneyinde de İsrail ile Filistinli milisler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Zaman zaman artıp azalan bu çatışmalar Mart 1978'de İsrail'in topyekün bir çıkarma yapması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Ancak İsrail'in saldırısı karşısında Filistinliler fazla direnememiştir. İsrail'in bölgeyi işgal etmesi ile Lübnanlı vatandaşlar kuzeye doğru göç etmişlerdir. Güneyden gelen Lübnanlıların büyük çoğunluğunun da Şii olması Beyrut'un demografik yapısını derinden etkileyecektir.

Çalkantılı geçen 1978 yılında yaşanan bir diğer önemli hadise, Eski Cumhurbaşkanı Franjiye'nin Hristiyanların bir araya geldiği 'Lübnan Cephesi' grubundan ayrılması ve akabinde Franjiye taraftarları ile Franjistler arasında yaşanan çatışmalardır (Bağlıoğlu, 2008: 25). Arap Caydırıcı Gücü'ne karşı aynı cephede yer alan Süleyman Franjiye ve Franjist milisler şimdi birbirleri ile mücadeleye girişmişlerdir. Hristiyan grup içerisinde bir diğer çatışma da Cemayel ailesi ile Chamoun ailesi arasında gerçekleşmiştir. Ancak Cemayel ailesinin ve özellikle Pierre Cemayel'in oğlu Beşir'in yönetimindeki milislerin üstünlüğü karşısında Chamoun ailesi barış yolunu seçmek zorunda kalmıştır (Acar, 1989: 85).

Bu dönemde yaşanan hadiseler Lübnan'ın ne kadar farklı özellikler taşıdığına açık bir göstergesidir. Lübnan'da çatışmalar sadece din ve mezhep temelli değil aynı zamanda yeri geldiğinde aileler arasında da cereyan etmektedir. Dolayısıyla Lübnan'da yaşananları sadece din ve mezhep eksenli görmek eksik bir bakış açısı sunacaktır.

1979 yılının sonları ve 1980 yılı çatışmaların karmaşıklaşarak devam ettiği yıllardır. İsrail, ülkenin güneyindeki Filistin kamplarına bombalar yağdırırken ülkenin kuzeyinde Arap Caydırıcı Gücü ile Hristiyan gruplar arası çatışmalar yaşanmıştır. Müslümanlar içerisinde Şiiiler ile Sünni Müslüman Kardeşler arasında çatışmalar varken Hristiyan cephesinin içinde de yeniden alevlenen Falanjist milisler-Lübnan Cephesi arasında çatışmalar devam etmiştir (Acar, 1989: 88-89). 1981 yılı, olayların daha da derinleştiği bir dönemdir. İsrail saldırıları sıklaşmış, gruplar arası çatışmalar devam etmiştir. 1950-1970 dönemleri arasında bölgenin en ihtişamlı yeri sayılabilen Beyrut, 1982 yılına girilirken dışarıya göç veren ve içeride her gün çatışmaların yaşandığı bir

yer olmuştur. Arap Caydırıcı Gücü'nün etkisiz olduğunu gören Arap devletleri, askerlerini ve maddi desteklerini çekerken, diğer devletler de güvenliğin sağlanamaması sebebiyle elçiliklerini kapatarak ülkeden ayrılmaya başlamışlardır.

2.5.6. İsrail İşgali: 1982

Ülkenin güneyinde FKÖ ile İsrail arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Ancak daha önce değinildiği üzere Suriye'nin pozisyonu değişmiştir. Müslüman gruplardan yana tavır alan Suriye'nin Nisan 1981'de iki helikopterinin İsrail tarafından düşürülmesi üzerine ülkedeki çatışmalara bir yenisi daha eklenmiştir.

İsrail'in ülkenin güneyindeki Filistinli milislerle mücadelesi 1982 yılına gelindiğinde daha da şiddetlenmiştir. Ancak savaşı başlatacak asıl olay 3 Haziran'da gerçekleşecektir. İsrail'in Londra Büyükelçisi Şlomo Argov'a yönelik başarısız bir suikastın Filistinlilerce düzenlendiğini düşünen İsrail, bu olaya ağır bir şekilde karşılık vermiştir. 6 Haziran 1982'de ise "Galile'ye Barış Operasyonu" adı altında bir işgal operasyonunu başlatmıştır (Dursun, 2001: 186). Operasyonun asıl amacı, FKÖ'yü her açıdan yok etmek, Filistinlileri ve Suriye'yi ülkeden çıkarmak, Beyrut'ta kendisiyle iyi geçinen bir yönetim kurmak ve bu sayede hem sınır güvenliğini sağlamak hem de yeni tehlikelerin oluşmasını bertaraf etmektir (Kor, 2011: 56). Bu ekseninde kısa sürede Beyrut'a ulaşmıştır. Zira FKÖ ve ona destek veren Şii milisler dışında karşısına kimse çıkmamıştır. Bir kere Hristiyanlar durumdan memnundular; Arap âlemi ise olaylara sessiz kalmıştır. Suriye'nin ise durumu biraz farklıdır. Zira işgalin başında İsrail uçaklarına karşı kaldırdığı uçaklar ve uçaksavarları ezici bir mağlubiyet yaşamıştır. Ancak Suriye ile Rusya arasında 8 Ekim 1980'de imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması gereği İsrail de Suriye'ye karşı fazla ileri gitmemiştir. Sonuç olarak yalnız mücadele eden FKÖ'ye karşı İsrail, ilerlemekte hiç zorlanmamıştır. Temmuz ayı boyunca yoğun bombardımana maruz kalan Batı Beyrut'ta hayat durmuştur. Ağustos ayına gelindiğinde ise işgalin en şiddetli zaman dilimine girilmiştir. Bir yandan bombardımanlar sonucu ölen yüzlerce insan diğer yandan yiyecek ve içecek kıtlığı yaşanmaktadır. Yaşanan bu süreç ABD'nin de araya girmesiyle imzalanan ateşkes ile son bulacaktır. Buna göre (Acar, 1989: 98):

- Batı Beyrut'taki Filistinli askerler başka ülkelere gönderilecek,
- Ülkede kalacak Filistinliler ise iç hukuka bağlı olmayı kabul edecek,
- Filistinlileri takiben Suriye askerleri de Batı Beyrut'taki birliklerini çekeceklerdir.

7 Ağustos'ta bu ateşkesi kabul eden FKÖ, Batı Beyrut'tan çıkmayı kabul etmiş

Lübnan için sancılı günler ne yazık ki ateşkes ile son bulmayacaktır. Bilakis Müslümanlar için zor günler asıl bundan sonra başlayacaktır. 23 Eylül 1982'de Cumhurbaşkanı Elias Sarkis'in görev süresi dolacağından Meclis, toplanarak yerine gelecek ismi belirlemiştir. Buna göre yeni Cumhurbaşkanı Falanjistlerin komutanı Beşir Cemayel olacaktır. Bu isim Hristiyanlarca olumlu olarak karşılanırken Müslüman cephesini rahatsız etmiştir. Ancak Beşir Cemayel göreve başlayamadan, bir suikast sonucu öldürülecektir. Bu olay üzerine harekete geçen İsrail, 16-17 Eylül tarihleri arasında Sabra ve Şatila kamplarındaki yüzlerce Filistinliyi erkek-kadın, yaşlı-çocuk ayırt etmeden öldürecektir. Dünya kamuoyunun tepkisini çeken bu olay karşısında İsrail bir rapor hazırlayarak sorumluları ilan etmek zorunda kalmıştır (Dursun, 2001: 186). 21 Eylül 1982'de Beşir Cemayel'in kardeşi Emin Cemayel'in Cumhurbaşkanlığına gelmesiyle hızlı bir şekilde ülkede iç güvenliğin sağlanmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca Cemayel, ülkeden tüm yabancı askerlerin çekilmesi, doğu ve batı olarak ayrılan Beyrut'un eski birliğine kavuşması ve ülkede yeniden barış ve huzur ortamının oluşması için azami gayret sarf edeceğini ilan etmiştir (Acar, 1989: 101). Ülkede yaşanan gelişmelere bakıldığında, insanların Cemayel'e güvenip eski düzenlerini sağlamaya çalıştıkları görülecektir. İsrail bombardımanları sebebiyle doğu Beyrut'a giden insanlar tekrar yerleşim yerlerine dönmeye başlayacaklardır. Ancak ülkedeki bu ılımlı hava tüm bölgelerde aynı şekilde hissedilmemektedir. Zaman zaman Müslümanlar ile Hristiyanlar ve Trablusşam'da Müslüman gruplar kendi arasında çatışmalara devam etmektedir. FKÖ milislerinin ülkeden çıkarılması Müslüman cephesini oldukça olumsuz etkilemiştir. Ülkede kalan Filistinliler de hem silahsız hem de kamplarda yardıma muhtaçlardır. Belki FKÖ ülkeden temizlenmiştir ama yerini ileride çok daha büyük etki bırakacak ve dış destek bulacak Şii Hizbullah almıştır.

1967-73 savaşlarından sonraki süreçte başta ABD olmak üzere uluslararası camialarda büyük değer kazanan ve destek bulan İsrail, 1980'li yıllara geldikçe yaptığı

saldırıları nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. 18 Nisan 1983'te Amerikan Büyükelçiliği'ne yapılan saldırı sonucu 17'si Amerikan vatandaşı olmak üzere 63 kişinin hayatını kaybetmesi (www.adst.org, 2013) üzerine ABD devreye girerek süreci hızlandırmak ve sorunları bitirmek için arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Mayıs 1983'te kabul edilen antlaşmaya göre İsrail ve Suriye en kısa sürede ülkeden birliklerini çıkaracaklardır. İsrail, ABD'nin de baskısıyla anlaşmayı imzalamıştır ancak ülkenin %30'luk bir bölümünde hâkimiyeti olan Suriye bu teklife yanaşmamış ve antlaşmayı onaylamamıştır (Acar, 1989: 108-109).

Devlet olmak bir bütünlük sağlamayı gerektirir. Ancak 1983 Lübnan'ı farklı devletler tarafından işgal edilmiş ve bu devletlerin askerlerini içerisinde barındırırken ülkenin insanları bütünlüğü sağlamaktan ziyade mezhep kavgasına girişmişlerdir. Ülkenin demografik yapısının değişmesi sebebiyle Ulusal Pakt'ta sahip olunan haklar da sorgulanmaya başlamıştır. Ülke iç içe geçmiş çıkar çatışmalarına tanıklık etmiştir. Her ne kadar etkisi tartışılacak seviyede olsa da Ekim-Kasım 1983'te liderlerin bir araya gelebilmiş olması dönemin en önemli gelişmesi sayılabilir.

1984 yılının başlarından itibaren İtalyan, Fransız, İngiliz ve Amerikan askeri birlikleri artan intihar saldırıları ve suikastlar sebebiyle ülkeden ayrılmaya başlamışlardır. Mart ayının sonu itibariyle Barış Gücü'ne bağlı son birlik de ülkeden ayrılmış ve Barış Gücü'nün misyonu sona ermiştir. Bu durum karşısında yalnızlaşan Cumhurbaşkanı Cemayel, Suriye ile arayı düzeltmeye yönelmiştir. Bir dizi görüşmelerin ardından Suriye ile arayı yumuşatmak için İsrail ile imzalanan 17 Mayıs Antlaşması'ndan vazgeçilmiştir. İlişkilerin geliştirilmesine yönelik bir diğer önemli hadise ise Nisan ayında Suriye'ye yakınlığı ile bilinen ve radikal Müslümanlarca desteklenen Raşid Karami yeniden Başbakanlık görevine getirilmiştir (Acar, 1989: 123).

İsrail'de Şimon Peres'in Başbakanlığa gelmesi İsrail'in ülkeden çekilme sürecini hızlandıran en önemli gelişmedir. Hükümet 3 aşamada Lübnan'dan ayrılmayı planlamıştır (Acar, 1989: 124). 17 Şubat 1985'te başlayan ilk çekilme ile birlikte kısa sürede Lübnan'ın güneyindeki askeri birlikler de geri çekilmiştir. 1982 yılında başlayan işgalden geriye yaşamını yitiren binlerce Filistinli ve Lübnanlı vatandaş ve asker, harap olmuş şehirler ve çözülememiş sorunlar kalmıştır. İsrail açısından da bu işgal büyük

sıkıntılar doğurmuştur. Bir kere ülke içinde bu işgale yönelik desteğini kaybetmiş ve 500 civarında askerini de bu işgal sürecinde yitirmiştir (Traboulsi, 2007: 225). Belki de en önemlisi -etkisi bugüne kadar uzanan- sınırları yakınında Hizbullah gibi ülke içinde ve dışında destek bulan bir örgütün doğmasına sebep olmuştur. İsrail'in bu hamlesinden sonra Suriye, Bekaa'da bulunan 10 000 askerini geri çekmiştir. Böylece Suriye'nin Lübnan'daki askeri nüfusu 30 000'e inmiştir. Ülkedeki üç önemli grup da aralarındaki çatışmalara son vermek maksadıyla görüşmelere başlamışlardır. Bununla paralel olarak Dürzi İlerici Sosyalist Parti, Şii Emel Hareketi ve Hristiyan Lübnan Güçleri 28 Aralık 1985'te çok önemli bir antlaşmaya imza atmışlardır. Buna göre bütün milis güçler silahlarını bırakacak, meclisteki 6/5 temsil oranı kaldırılacak ve eşit temsil hakkı getirilecektir.

Suriye'nin büyük bir emek harcayarak tarafları bir araya getirdiği ve ardından imzalattığı Üçlü Anlaşma meyvelerini veremedi, 18 günde geçersiz kalacaktır (Gürson, 2010: 124). Zira Lübnan yönetimi bu anlaşmaya karşı çıkacaktır. Konjonktürün müsait olduğu ve tarafların artık iç çatışmaya bir son vermeyi kabul ettiği böyle bir dönemde bu stratejik hata hem barış sürecinin kurulmasını erteleyecek hem de Suriye'nin itibarını zayıflatacaktır.

Bu tarihten Taif Anlaşması'na kadar ki süreç tam bir çatışmalar yumağını andırır. İlk önemli çatışma Emel Hareketi ile Hizbullah arasında yaşanmıştır. İki Şii hareketi karşı karşıya getiren olay bir çıkar çatışmasıdır. Emel hareketi, Suriye'nin desteklediği bir harekettir. Özellikle Lübnan'daki Şiiilerin bir çatı altında toplanmasında öncü olması hasebiyle büyük bir değere sahiptir. Hizbullah ise İsrail'e karşı mücadelede büyük bir itibar kazanmış ve İran'ın desteğiyle her geçen gün büyüyen bir yapıdır. Güney Lübnan'da etkin olabilmek ve Şii bölgeleri kontrol etmek amacıyla Emel Hareketine karşı mücadeleye girişen Hizbullah ile Emel güçleri arasında önemli kayıpların verildiği savaşlar yaşanmıştır. Biraz geniş açıdan bakılacak olursa bu çatışmalar bir nevi Suriye ile İran arasında bir hâkimiyet mücadelesidir. 1987 yılında Başbakan Raşid Karami'nin bir suikast sonucu yaşamını yitirmesi beraberinde yeni bir krizi meydana getirmiştir. Cumhurbaşkanı Emin Cemayil, Ulusal Ant'ı çiğneyerek askeri hükümet kurduğunu ilan etmiş ve Başbakan olarak Mişel Aun'ı (Michel Aoun) görevlendirmiştir (Kayaoğlu, 2016). Raşid Karami'nin yerine geçen Selim el-Hoss ve

Müslüman gruplar ise bu hareketi kabul edilmez bulmuşlar ve direnmişlerdir. Bunun üzerine Lübnan ikiye bölünmüş, iki ayrı hükümet kurulmuştur.

1988 yılından sonra taraflar arasındaki mücadele daha da kızışırken ülkenin diğer bölgelerinde de farklı çatışmalar baş göstermiştir. Trablus'ta yeniden Sünni-Şii çatışması, Şiilerin içinde Emel-Hizbullah çatışması, Hristiyanların içinde de Lübnan Güçleri-Lübnan ordusu ve Falanjistler arasında çatışmalar başlamıştır (Kor, 2011: 62). Mişel Aun ilk önce Hristiyan grupları tek çatı altında toplamak üzere harekete geçmiştir. 1989'da Lübnan Güçleri'nin üzerine yürüyen Aun, Mart 1989'da Suriyeli işgalcilere karşı bir 'Kurtuluş Savaşı' başlattığını duyurmuştur (www.hurriyet.com.tr, 2005). Bu operasyon ile hem Batılı güçlerin hem de ülkedeki Hristiyan grupların desteğini alabileceğini düşünen Aun'un beklentileri gerçekleşmemiştir. Ağustos 1989'da Lübnan Ordusu ile Suriye güçleri arasındaki çatışmalar iyice kızışmıştır. Ancak Baabda'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na yönelik bir Suriye destekli operasyon karşısında Aun, Fransız Büyükelçiliğine sığınmak zorunda kalmıştır ve böylece iç savaş neredeyse son bulmuştur (Kor, 2011: 62-63).

2.5.6. Taif Anlaşması:

Lübnan'ın iç savaş sürecinden Taif Anlaşması'na kadar ki sürecini olabildiğince detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Lübnan, yaklaşık 15 senelik bu zaman diliminde bozulan anlaşmalara, kurulan ve kısa bir süre sonra dağılan ittifaklara, yoğun göçlere ve insan kayıplarına tanık olmuştur. Ancak bünyesindeki bu iç savaşı ve mezhepsel gerilimi kendi iç dinamikleriyle sonlandıramamıştır. Lübnan'ı Taif Anlaşması'na götüren sürece dünya genelinde yaşanan gelişmelerin de büyük etkisi olmuştur. Soğuk Savaş bu dönemlerde sona ermiş ve yine Ortadoğu'da Amerika liderliğinde yeni bir sayfa bu dönemde açılmıştır. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'ye yönelmesi Lübnan'a yönelik politikalarının ikincil plana atılmasına sebep olmuştur. Irak-İran savaşının sona ermesine rağmen Saddam Hüseyin'in yeni politikalarla bölgedeki etkinliğini artırmak istemesi de ilgili devletlerin bölge üzerindeki dikkatlerini arttırmasına sebep olmuştur.

'Ulusal Uzlaşma Belgesi' ya da bilinen adıyla Taif Anlaşması, Arap devletlerinin öncülüğü, Amerika'nın desteği ve Suriye'nin doğrudan denetimi ile 22

Ekim 1989'da Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde görüşülüp kabul edilmiştir (Karam, www.c-r.org, 2012).

Dört bölümden oluşan Taif Anlaşması'nın bölümleri ve bu bölümlerdeki önemli maddeler şunlardır (www.un.int, 2018):

Birinci Bölüm: Genel İlkeler ve Yenilikler. Bu bölüm kendi içerisinde 3 kısma ayrılarak incelenmiştir. İlk Kısım Genel İlkeler kısmıdır. Buna göre Lübnan egemen, özgür ve bağımsız bir ülkedir. Aidiyet ve kimlik bakımından Arap'tır. Demokratik parlamenter cumhuriyettir ve otorite kaynağı halktır. İkinci kısım 'Siyasal Reform'lar kısmıdır. Buna göre Meclisteki koltuk sayısı 108'e çıkarılacaktı ve bu koltuklar;

- a)Hristiyan ve Müslümanlar arasında eşit,
- b)Her bir grubun mezhepleri arasında orantılı olarak,
- c)Bölgeler arasında orantılı olarak dağıtılacaktır (Karam, www.c-r.org, 2018).

Sekteryanizm (mezhepçilik) kaldırılacak ve bunun yerine Hristiyan-Müslüman eşitliğine dayalı bir düzene geçilecektir. Diğer yeniliklerin yer aldığı üçüncü kısım ise adem-i merkezîyetçilik, mahkemeler, seçim kanunu, kalkınma için sosyo-ekonomik konseyin kurulması, eğitim ve medya konularını içermektedir.

İkinci Bölüm: Lübnan sınırları içerisinde Lübnan devletinin egemenliğinin yayılması ile ilgili hükümleri barındırmaktadır. Buna göre ülkedeki tüm milis güçlerinin dağılması ilan edilecek, iç güvenlik mekanizmaları güçlendirilecek, 1975'ten itibaren evlerini terk etmek zorunda kalanlara geri dönebilme imkânı sağlanacaktır.

Üçüncü Bölüm: Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması ile ilgilidir. Buna göre İsrail işgalinin sona erdirilmesi BM Güvenlik Konseyi 425 sayılı karar ve diğer kararlara göre belirlenecektir.

Dördüncü Bölüm: Lübnan-Suriye ilişkileri ile ilgilidir. Buna göre Lübnan, Arap kimliği sebebiyle diğer Arap devletleri ile bir kardeşlik ilişkisine sahiptir. Suriye ile ise gücünü kan bağı, tarihi ve ortak çıkarlardan alan özel bir ilişki vardır .

Taif Anlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte birçok alanda iyileşme görülmüştür. Zaman zaman bazı bölgelerde taşkınlıklar yaşansa da savaş sona ermiş ve hükümet toplum üzerinde otoritesini kurmayı başarmıştır. Orduda birlik sağlanmış ve

kamu kurumları faaliyetlerine başlamıştır. Ancak anlaşmanın etkin kılınabilmesi ve yürütülmesinin güçlü bir liderin eksikliği sebebiyle tam sağlanamadığını da söylemeliyiz. Bir diğer sıkıntılı nokta da nüfus sayımının 1932 yılından beri yapılamaması sebebiyle adil ve orantılı bir temsil sağlamayı iddia etmek düşündürücüdür.

Tablo 2.2: Taif Anlaşması Öncesi ve Sonrası Meclis Dağılımı: Hristiyan Gruplar:

	Maruni	Grek Ortodoks	Grek Katolik	Ermeni Ortodoks	Ermeni Katolik	Protestan	Diğer Gruplar	Toplam
Taif öncesi	30	11	6	4	1	1	1	54
Taif sonrası	34	14	8	5	1	1	1	64

Tablo 2.3: Taif Anlaşması Öncesi ve Sonrası Meclis Dağılımı: Müslüman Gruplar:

	Sünni	Şii	Dürzi	Alevi	Toplam Müslüman
Taif öncesi	20	19	6	0	45
Taif sonrası	27	27	8	2	64

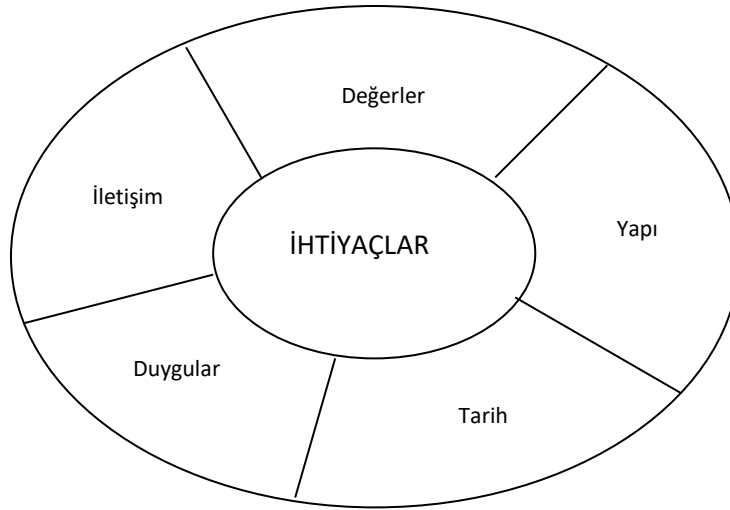
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇARKINDAN HAREKETLE LÜBNAN KRİZİNİN İNCELENMESİ

Çatışma çözümü teorinin gelişiminin ve Lübnan'ın tarihsel sürecinin incelenmesinin ardından bu bölümde Lübnan krizi incelenecektir. Teori kısmında değinilen ve belirli bir sınır çerçevesi içerisinde kalınması gerektiği için değinilemeyen çatışma analizi modellerinin her biri ile Lübnan krizinin incelenmesi mümkündür. Bu çalışmada ise çatışma çarkından hareketle Lübnan krizi ele alınacaktır.

Çatışma çarkı ile Lübnan krizinin aktörleri, çatışmanın nedenleri, sürecin bugüne değin uzamasına sebep olan dinamikleri ve nihayetinde alınan ve alınması gereken önlemler ile geliştirilen stratejiler ele alınacaktır. Diğer modellerde olduğu gibi çatışma çarkı için de farklı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Bernard Mayer ve Christopher Moore'a aittir.

Mayer ve Moore'un tasarladığı çatışma çarkının merkezinde, tüm çatışmaların merkezi olan insan ihtiyaçları yer alırken; çemberin etrafında yapı, değerler, duygular, tarih ve iletişim ise çatışmanın nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak Lübnan krizinin daha ayrıntılı incelenebilmesi için Mason ve Richard'ın modeli kullanılacaktır.

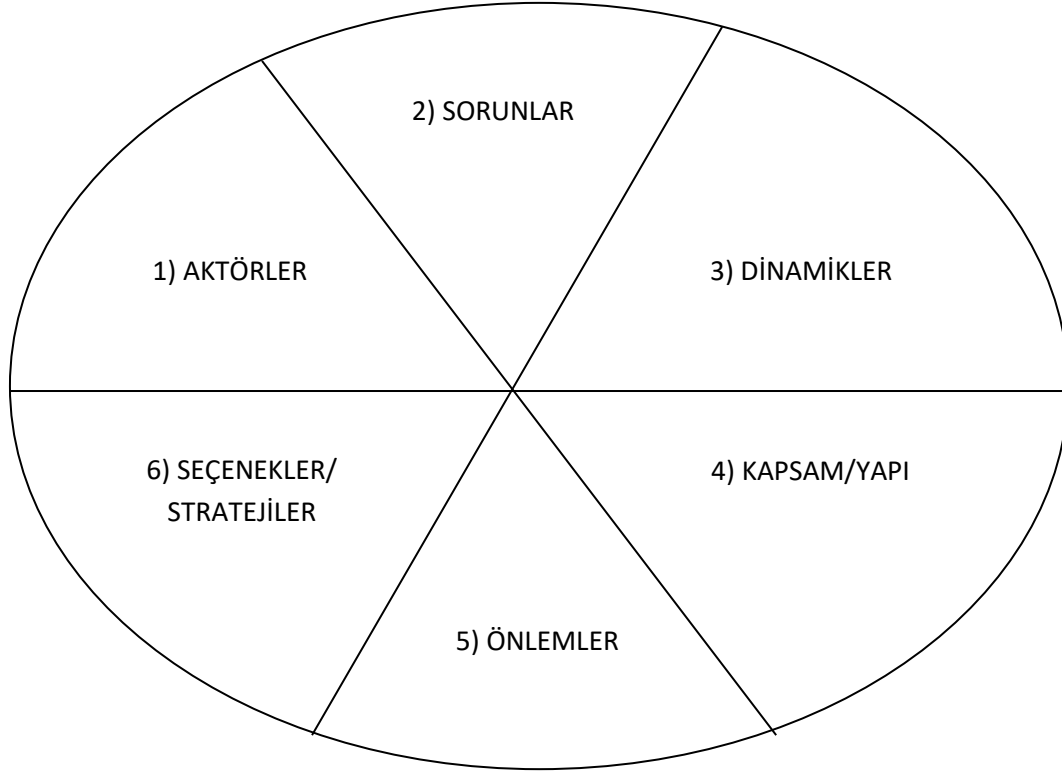

Şekil 3.1: Çatışma Çarkı-Mayer ve Moore

Kaynak: Mayer, 2010: 9

3.1 ÇATIŞMA ÇARKI

Mason ve Rychard'ın hazırladığı modelde çark altı parçaya bölünmüştür: aktörler, sorunlar, dinamikler, kapsam/yapı, önlemler ve seçenekler/stratejiler.

Şekil 3.2: Çatışma Çarkı

Kaynak: Mason& Rychard, 2005: 4.

3.2 AKTÖRLER

Çarkın aktörler bölümü, çatışmanın taraflarını, birbirleri ile olan ilişkilerini ele almaktadır. Burada çatışmanın aktörü insan olabileceği gibi, örgütler, dini veya siyasi gruplar ve devletler de olabilir. Çatışmada birçok aktör bulunabileceğinden daha sağlıklı bir analiz için aktörleri sınıflandırmak gerekir. Çatışmaya doğrudan taraf olan aktörlere “birincil aktör” veya “çatışmanın tarafları” denir. Birincil aktörler kadar olmasa da çatışmadan etkilenen ve çatışmayı etkileyen aktörlere ise “ikincil aktör” denir. En

sonunda ise çatışmanın dönüştürülmesi ve barış sürecinin başlatılması gibi arabuluculuk rollerinde görev alan aktörlere ise “üçüncül aktör” adı verilir

Taraflar arasındaki rekabet bir yere kadar olması istenen bir durumdur. Ancak Lübnan tarihinde taraflar arası rekabet, ülkenin yıllar boyu dengesiz bir politika izlemesine daha doğru bir ifade ile ülkede politika kurulamamasına neden olmuştur. Ayrıca zaman zaman birbirine muhalif gruplar bir araya gelmiş ve ilişkiler daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Lübnan’da birincil aktörler olarak ülke içindeki grupları ele almak daha doğru olacaktır. Her ne kadar bazı gruplar dış destekli olsa da iç siyasetin asıl unsurunu gruplaşmalar teşkil etmektedir. İncelemeye Fransız mandası döneminden başlanılacak olursa, o dönemde Arap milliyetçiliğine yakın duran ve Lübnan’ın Arap devletleriyle yakın ilişkiler kurmasını savunan Bishara Khuri (Huri) ve taraftarları ile Lübnan milliyetçiliğini savunan Emile Iddi (Edde) ve taraftarları arasındaki rekabet ilk gruplaşma olarak ele anılabilir. Bunu sırasıyla 1950’li yıllardan itibaren Kamil Şemun ve ordu komutanı Fuad Şihab arasındaki rekabet, Faranjiye dönemi ile başlayıp iç savaş döneminde de devam eden örgütlü ve silahlı Müslüman ve Hristiyan gruplar arasındaki rekabet, Refik Hariri suikastı sonrası önderliğini Refik Hariri’nin oğlu Saad Hariri’nin yaptığı Suriye karşıtlığı ekseninde toplanan 14 Mart ittifakı ile Şii grupların başını çektiği ve Suriye taraftarlığı ekseninde bir araya gelen 8 Mart ittifakı gibi farklı dönemlerde farklı gruplar arası rekabet takip etmiştir (Kor, 2011: 75).

İkinci bölümde Taif anlaşmasına kadar ki dönem detaylı olarak incelendiği için çatışma çarkı 2005 yılında suikast sonucu öldürülen Refik Hariri sonrası kurulan siyasal ittifaklar ile başlatılacaktır. Hariri suikastı sonrasında oluşan ittifaklar 8 Mart İttifakı ve 14 Mart İttifakı’dır. Bu ittifak altında yer alanları bir tablo halinde gösterebiliriz:

Tablo 3.1: 8 Mart ve 14 Mart İttifaklarında Yer Alan Partiler:

8 MART İTTİFAKI	14 MART İTTİFAKI
Emel Hareketi	El Müstakbel
Hizbullah	İlerici Sosyalist Partisi
Halk Bloğu	Ketaib Partisi(Falanjistler)
El-Marada Hareketi	Lübnan Güçleri
İslami Tevhid Hareketi	Ulusal Liberal Parti

Sünni Zafer Hareketi	Lübnan Ulusal Bloğu
Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi	Bağımsızlık Hareketi
Lübnan Demokratik Partisi	Demokratik Yenilenme
Taşnak Partisi	Ermeni Demokratik Yenilenme Partisi
Dürzi Demokrat Parti	Cemaati İslami
Özgür Vatansever Hareketi	Özgür Şii Hareketi

Kaynak: Kor, 2011: 75-82.

Lübnan’da Hariri suikastı sonucu oluşan tablo Lübnan’ın iç siyasetinin en kısa özetidir. Bu tablo sayesinde tarafların, ülkedeki etnik grupların fikirleri ve düşünceleri hakkında kabaca yorum yapılabilecektir. Ancak tekrar ifade etmek gerekir ki bu tablo sürekli bu şekilde kalmamıştır. Zaman içerisinde yer değiştirilmeler görülebildiği gibi küçük gruplaşmalar da ortaya çıkmıştır.

3.2.1. Hizbullah, İsrail ve Suriye

8 Mart ve 14 Mart İttifakları Lübnan krizinin birincil aktörleridir. Bunun yanında Hizbullah, Suriye ve İsrail’in de Lübnan’daki çatışmaların birincil aktörleri arasında yer aldığını söylemek yanlış olmaz.

Hariri’nin öldürülmesi üzerine Suriye “şüpheli” olarak eleştirilerin merkezi haline gelmiş ve başta başkent Beyrut olmak üzere Suriye aleyhine ülke genelinde gösteriler düzenlenmiştir. Lübnan’daki dengeleri derinden etkileyen Suriye karşıtı hareketler, “Sedir Devrimi” olarak adlandırılmıştır. Sedir Devrimi’nden kısa bir süre sonra 8 Mart’ta yeni bir gösteri düzenlenmiştir. Ancak bu gösteri Sedir Devrimi gösterilerinin aksine Suriye’nin desteklendiği bir gösteridir. Bu gösterilere ve/veya akabinde oluşan birlikteliğe katılanlar 8 Mart Bloku olarak adlandırılmıştır. Bu ittifak, Suriye’ye desteğin yanında İsrail’e karşı direnişi de savunmaktadır. İfade etmek gerekir ki bu grup sadece Müslümanlardan oluşmamakta, Maruni Hristiyanlarca da desteklenmektedir. 8 Mart gösterilerinin akabinde ise 14 Mart’ta 8 Mart gösterilerine karşı bir gösteri düzenlenmiştir. Müstakbel Hareketi’nin başını çektiği bu gösterilerin temelinde ülkeyi Suriye etkisinden kurtarmak yatmaktadır. Ancak bu hareketlenmelerin bir başka amacı ise Hizbullah’ın ve ona destek olan, ülkede on binden fazla askeri bulunan Suriye’nin ülkeden çıkarılmak istenmesidir (Özkoç, 2006: 311).

Ancak Suriye'nin, üzerinde pek çok iç ve dış kamuoyu baskısı varken Lübnan'ın en önemli şahsiyetlerinden birisine suikast düzenlemesi öngörülebilir bir hareket değildir. Zira bu hem uluslararası camiada Suriye'nin aleyhine olacaktır hem de Lübnan'a müdahale için fırsat kollayan İsrail ve ABD'nin ekmeğine yağ sürecektir. Ayrıca bu derece önemli bir saldırıyı üstlenen "Suriye ve Lübnan'da Zafer ve Cihad" (Al Jihad's Partisans for Greater Syria) adlı grubun adının daha önce hiç duyulmaması da ayrı bir şüphe uyandırmaktadır. Son olarak Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri, 2010 yılında bir gazeteye verdiği mülakatta babasının suikastı ile ilgili olarak Suriye'yi suçlamanın hata olduğunu ifade etmiştir (www.bbc.com, 2010). Ancak Şam hükümetinin daha önce gerçekleştirdiği suikastlar, ülkedeki Suriye karşıtı grupların giderek güç kazanması ve özellikle 2004 yılından itibaren Hariri'nin Suriye karşıtı bloğa yakınlaşması suikastın Suriye destekli olduğu görüşünü uyandırmıştır (Cicioğlu, 2006: 137-138).

Hariri suikastı sonucu ülkede gerçekleştirilen seçimleri, oyların büyük kısmını alan ABD ve İsrail destekli 14 Mart İttifakı kazanmıştır. Fakat Hizbullah bu seçimlerde Fuad Sinyora hükümetinde iki bakanlıkla yer almıştır. Diğer taraftan seçimler ülkede istenen istikrar ortamını sağlayamamıştır. Bilakis Suriye birliklerinin çekilmesi ile birlikte diğer ülkeler için Lübnan'a ait bilgiler toplamak, toplumsal olaylara müdahale etmek daha kolay hale gelmiştir. 2005 yılında ülkede yaşanan gelişmeler başta ABD ve İsrail olmak üzere Batılı devletler ve Suudi Arabistan'ın işine gelirken Suriye'nin imajını da oldukça zedelemiştir. Fakat ülkenin her birimine nüfuz eden Suriye etkisinin tamamen yok edilmesi mümkün olamayacaktır (Kor, 2011: 87).

Seçim sonrası Lübnan'da düzen sağlanmaya çalışılırken İsrail, iki askerinin Hizbullah tarafından kaçırılmasını öne sürerek 12 Temmuz 2006'da Lübnan'a karşı saldırıya geçmiştir. Hizbullah, İsrail hapishanelerinde tutuklu olarak bulunan Lübnanlı ve Filistinli esirlerin serbest bırakılması karşılığında esir İsrail askerlerini bırakacağını söylemiştir. İsrail ise bu duruma ağır bir silahlı mücadele ile karşılık vermiştir. 26 Temmuz'da Roma toplantısından bir sonuç elde edilemezken (Cicioğlu, 2008: 158) 11 Ağustos'ta BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çabaları netice vermiş ve çatışmaların sonlandırılması kararı kabul edilmiştir (www.un.org, 2006). Her iki tarafın da kabul etmesiyle beraber 14 Ağustos 2006 itibariyle ateşkes başlamıştır. Sonuç olarak İsrail 33 gün süren kuşatmada başarısız olmuştur. Bu başarısızlık iki noktada ele alınabilir: İlki

Hizbullah'ın Lübnan'dan temizlenmesi, amacına ulaşmamıştır. Zira İsrail, müdahale sonrası Hizbullah'ın suçlanacağını ve Lübnan'da yaşanacak bir iç savaş sonrası Hizbullah'ın ülkeyi terk edeceğini umuyordu. İkincisi ise esir alınan askerlerini kendi çabalarıyla kurtaramamıştır. Savaşa Hizbullah açısından bakılacak olursa, İsrail'e karşı gösterilen başarılı direniş ile sadece Lübnanlılar nezdinde değil diğer Arap halklar nezdinde de popülerlik ve meşruiyet kazanılmıştır. Genel olarak her iki taraf için de kayıp söz konusu olan konular vardır. Bunların ilki her iki taraf da ağır ekonomik kayıplar yaşamıştır. İkincisi ise göçler ve savaşın getirdiği yıkımlar neticesinde Lübnan'ın sosyal ve kültürel yaşamı ağır hasar görmüştür.

İsrail-Hizbullah ilişkisinin bir diğer boyutuna bakılacak olursa, Hizbullah'ın aslında İsrail için nasıl da bir araç olarak kullanıldığı ortaya çıkacaktır. Zira İsrail'in önce 1982 yılında FKÖ ile mücadele için girdiği Lübnan topraklarında, varlığını devam ettirmesinin şartı yeni düşman(lar) yaratmaktan geçmekte idi. Hizbullah ise bu dönemde yeni düşmandır. Bu sebeple her ne kadar İsrail, Hizbullah karşısında imajını zedelese de Lübnan'a müdahale için aradığı yeni "düşmanı" bulmuştur ve 2018 yılında da halen Hizbullah üzerinden Lübnan'a etki etmektedir. 2006 yılından itibaren güçlenmeye devam eden Hizbullah'ın ise 20 bini tam zamanlı ve oldukça iyi yetiştirilmiş ve 25 bin de yedek askeri bulunmakta ve ayrıca sahip olduğu mühimmat ile de Lübnan'da en yetenekli ve etkin devlet dışı askeri aktörü durumundadır (Beaumont, www.theguardian.com, 2017). Her ne kadar dönem dönem İsrail ve Hizbullah cephelelerinden savaş olasılıkları yükselse de bu taraflarca arzulanan bir şey değildir. Zira Hizbullah, İsrail ile İran'ın karşı karşıya gelmeden savaştığı bir araçtır. İran için Hizbullah'a destek, İsrail için ise Hizbullah ile mücadele Lübnan'a müdahil olmanın meşru dayanağıdır.

Lübnan Suriye'den bağımsız düşünülemez. Bir önceki bölümde incelenen Suriye-Lübnan ilişkisinin tarihsel bağlamından hareketle söylenebilir ki Suriye'nin Lübnan'dan ordusunu çekmesi ile Lübnan siyasetindeki etkisi sona ermemiştir. Özellikle İsrail'in Lübnan'a yönelik operasyonları İran gibi Suriye'nin de çeşitli yollardan Lübnan'a müdahale etmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan Suriye'deki çatışmalardan kaçarak Lübnan'a sığınan Suriyeli mülteciler 2014 yılı itibariyle Lübnan nüfusunun neredeyse %25'ini oluşturmuşlardır (www.bbc.com, 2014). Bugün Lübnan nüfusu 6 milyonu aşmışsa da Suriye'deki iç savaşın halen devam ettiği göz önünde

bulundurulursa ülkedeki Suriye varlığı ve dolayısıyla Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisinin halen mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Hizbullah'ın 2018 seçimleri sonucunda elde ettiği başarı da ileriki süreçte de Suriye'nin etkisinin devam edeceğine işaret etmektedir.

3.2.2. ABD ve İran:

Lübnan siyasetinde ikincil aktörler ABD ve İran'dır. Bunun yanında bu süreçte İran'a destek olan Rusya ve Çin de İran'ın içinde bu denkleme dahil edilebilir.

ABD ile başlanılacak olursa, 2001 yılının 11 Eylül'ünde ABD'de gerçekleşen terör saldırısı 21. yüzyılda yaşanacak gelişmelerin başlangıcı niteliğindedir (Toman ve Akman, 2014: 297). Bu saldırıya müteakiben kabul edilen "Küresel Teröre Karşı Savaş" (KTKS) doktrini Ortadoğu'ya gerçekleştirilen müdahalelerin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Lübnan'a gerçekleştirilen müdahalelere de bu perspektiften bakılabilir. Zira ABD, Hizbullah'ı terörist bir grup olarak görmektedir (Bennett-Jones, www.bbc.com, 2011). Ayrıca ABD, İsrail'in güvenliği için Hizbullah'ın ve Lübnan'daki Filistinli direniş gruplarının silahsızlandırılmasını da hedeflemektedir. Geçen süre zarfında ülkede yaşanan çatışmaların ve istikrarsızlığın başta Hizbullah olmak üzere İran, Rusya ve Suriye'ye yaradığını gören ABD için Lübnan'da hükümetin kurulması, istikrarın sağlanması ve ülke içindeki devlet dışı aktörlerin pasifize edilmesi arzulanan durumlardır. Ancak 2018 seçimleri, ABD ve Batı'nın Lübnan üzerindeki etkisinin azaldığı sinyalini vermektedir. Ayrıca İsrail'e olan açık desteği ülkedeki muhalif grupların da birlikte hareket etmesine zemin oluşturmaktadır.

İran, Ortadoğu'da İslam dünyasının liderliği için mücadele eden ve bölgede ABD ve İsrail'e karşı açıkça kafa tutabilen tek ülkedir (Köse, 2006b: 31). Ayrıca kendisini Şiilerin hamisi olarak da görmektedir. İran Hizbullah'ın kuruluşunda, askerlerinin yetiştirilmesinde ve finansal desteğinde etkin bir rol oynadığı için Hizbullah'ın Lübnan siyasetinde giderek güçlenmesi ile İran da dolaylı olarak Lübnan siyasetinde etkin bir aktör konumuna gelmiştir. Terörün finansmanı konularından ötürü ABD'nin ve Batı'nın yaptırımlarına maruz kalan İran, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin hayata geçirilmesinde de en büyük engellerden birisidir. Tüm bu

gelişmelerin farkında olan ve Suriye'den sonra sıranın kendisine geleceğini öngören İran, Lübnan'da ve Suriye'de milis güçleri desteklemeye devam etmektedir. Tabii İran'ın bu coğrafyada bu denli güçlü olmasının arkasında, Ortadoğu'yu ABD'ye bırakmak istemeyen Rusya ve Çin'den gelen destekler de yer almaktadır.

3.2.1. AB ve BM:

Lübnan'ın tarihçesinde değinildiği üzere Osmanlı sonrası Lübnan'da, başta Fransa olmak üzere Batılı devletlerin etkisini görmek mümkündür. Zira Batı dünyası için Lübnan, Hristiyanların Ortadoğu'ya açılan penceresidir ve sahip olduğu Hristiyan nüfusu sebebiyle de Batı için çok değerli bir ülkedir. Batılı devletler de gerek eğitim gerekse de ticaret yoluyla Lübnan'daki varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

Lübnan ile Avrupa Birliği arasında 2002 yılında serbest ticareti düzenleyen bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır ve bu anlaşma 2006 yılında yürürlüğe girmiştir (European Commission, 2018). Ayrıca Lübnan, Avrupa Birliği'nin Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Doğu Avrupa'daki ülkelerle ilişkilerini yürütmek için tasarladığı ve amacın genişlemek değil bağları güçlendirmek olduğu bir araç olan Avrupa Komşuluk Politikası ülkeleri arasındadır (Akçadağ Alagöz, www.bilgesam.org, 2009). Bunlara ek olarak 2004 yılında Lübnan ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Ancak zamanla Lübnan pazarına giren gümrüksüz AB malları ülke ekonomisinin bozulmasına yol açmıştır.

Lübnan'daki çatışmalar ekseninde AB'yi ele almak gerekirse, AB Lübnan siyasetinde Suriye karşıtı grupları desteklemiştir. Zira bölgede güçlenen Suriye, İran ve Rusya varlığı AB ülkelerinin çıkarları ile bağdaşmamaktadır. Diğer taraftan AB ülkeleri, 1701 sayılı BM kararı uyarınca Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü'ne (UNIFIL) asker göndererek Güney Lübnan'da barışın tesisine destek olmaya çalışmıştır. Başta 1701 sayılı karar olmak üzere Lübnan'daki çatışmalara uluslararası ölçekte bir müdahale daha başarılı sonuçların alınmasını sağlayacaktır. Her ne kadar AB'nin 2012'ye kadar Hizbullah'a karşı bakış açısı ABD'den farklı idiyse de 2012 yılında Bulgaristan'da gerçekleşen saldırıdan Hizbullah'ın sorumlu tutulması üzerine, saldırıdan yaklaşık bir yıl sonra 2013 yılında Hizbullah'ın askeri kanadının terör örgütleri listesine alınmasına karar verilmiştir (www.bbc.com, 2013). Fakat İsrail'in,

BM'nin sınırlarını çiğneyerek Lübnan'a saldırılarına ve sivillere yönelik müdahalelere devam etmesi ve yaşananların BM tarafından göz ardı edilmesi, BM'nin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

3.2.1.1. Türkiye:

Türkiye'nin Lübnan ile bağları sadece Cumhuriyet dönemi ile sınırlı kalmamakta; Osmanlı dönemini de aşarak Memlûklülük'e kadar uzanmaktadır. Ancak 1. Dünya Savaşı'na kadar bölgede hâkimiyet sahibi olan Osmanlı'nın parçalanmasından sonra gerek Batı'nın müdahaleleri ve gerekse Şii propagandası sebebiyle Fransız Mandası döneminden itibaren bölge ile sağlıklı iletişim kurulamamıştır. İlerleyen dönemlerde ise Lübnan'da sağlanamayan iç düzen ve ülkede Suriye'nin etkisi Türkiye'nin bölge ile iletişimini Suriye-Türkiye ilişkilerinin arka planında yürütülmesine neden olmuştur (Ayhan ve Tür, 2009: 283). Türkiye'nin yüzünü Ortadoğu'ya geç dönmesi sebebiyle bu iletişim kopukluğunu sadece Lübnan ile sınırlı olarak düşünmemek gerekmektedir.

2004 yılında Refik Hariri'nin Türkiye'ye ziyareti ve 2005 yılında Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi ile iki ülke arasında ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır (www.mfa.gov.tr, 2018b) . Türkiye, Lübnan çatışmalarında üçüncül aktör olarak daha çok BM nezdinde destek olmuştur. Bunun yanında Türkiye, bölgenin kalkınmasına yönelik insani yardımlara önemli katkılarda bulunmuştur ve bulunmaya da devam etmektedir (Ayhan ve Tür, 2009: 289). Türkiye, 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararını destekleyerek UNIFIL bünyesinde Lübnan'a asker göndermiştir (Doğrusözlü, 2014: 104).

Türkiye'nin bağımsız hareket etmek yerine BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar ile birlikte hareket etmeyi tercih etmesi, hem çatışmanın taraflarınca güvenilir bir aktör olmasını hem de Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politika izlemesini sağlamaktadır.

3.3. KONULAR/SORUNLAR:

Lübnan'daki mevcut sorunların sıralanabilmesi için uzunca bir liste gerekmektedir. Zira her ne kadar Taif Anlaşması ve Doha Zirvesi ile ülkedeki gergin atmosfer yumuşatılmaya çalışılmışsa da İsrail'in müdahale söylemleri, Mayıs 2018 seçim sonuçları sonrası siyasi açıdan güçlenen Hizbullah ve sağlanamayan iç huzur, Lübnan için arzulanan istikrar ve huzurun yakın bir zamanda pek mümkün olmadığını göstermektedir.

Lübnan'daki mevcut sorunları sınırlandırarak ele alınacak olursa şu başlıklar sayılabilir: sınır sorunları, ülkedeki siyasi yapı, mülteci sorunu ve Hizbullah.

3.3.1. Sınır Sorunları

Suriye ile başlanılacak olursa, Suriye 1975 yılında Lübnan iç savaşını durdurmak amacıyla ve bizzat Lübnan Hükümeti'nin çağrısı ile Lübnan'a gelmiştir. İsrail'in varlığını öne sürerek uzun yıllar boyunca Lübnan'a müdahale eden Suriye, artan baskılar sonucu zaman içerisinde ülke içerisindeki asker sayısını azaltmıştır. Gerek İsrail'in geri çekilme kararı alması ve gerekse 2005 yılında gerçekleştirilen Hariri suikastından kendisinin sorumlu tutulması üzerine 26 Nisan 2005'te Lübnan'daki tüm askerlerini geri çekmiştir. Suriye, Lübnan siyasetinde çok derin etkiler bırakmıştır. Özellikle Suriye'nin iç savaşı sürecinde Lübnan'a sığınan Suriyeli mülteciler, ülkenin kırılğan siyasi ve sosyal yapısını daha da bozmuştur.

İsrail ile yaşanan sınır sorununa bakılacak olursa, İsrail'in Lübnan'daki varlığı başta yerel milis güçler olmak üzere bunları destekleyen Suriye ve İran'a da Lübnan'a kendi açılarından müdahale meşruiyeti sağlamaktadır. İsrail Hükümetinin aldığı geri çekilme kararının ardından İsrail, 24 Mayıs 2000 tarihinde askerlerini Güney Lübnan'dan geri çekmiştir. Fakat bu çekilme iki ülke arasındaki sınır sorunlarını çözememiştir. Zira ilk olarak İsrail, 1967 yılında işgal ettiği Golan Tepeleri'nin bir uzantısı olan Şeba Çiftlikleri'nden çekilmemiştir. İsrail'in iddiasına göre Şeba Çiftlikleri Lübnan'a değil Suriye'ye aittir. İsrail'in bu kararından geri adım atmaması Lübnan topraklarında İsrail işgalinin sürdüğü sürece direnişe devam edeceğini bildiren Hizbullah'a ve diğer milis güçlere dayanak olmuştur.

Şekil 3.3: Şebaa Çiftlikleri Bölgesi

Kaynak: Köse, 2007: 60

İkinci olarak ise İsrail, Temmuz 2006'da iki askerinin Hizbullah tarafından kaçırıldığını ileri sürerek yeniden Lübnan'a müdahale etmiştir. Her ne kadar müdahale ile amacına ulaşamamışsa da Lübnan'da Hizbullah'ın varlığı İsrail'in ilerleyen dönemlerde yeniden Lübnan'a müdahalede bulunabileceğini göstermektedir. Nitekim ABD Başkanı Trump'ın göreve başlamasının ardından başta İran ve Hizbullah olmak üzere bölgedeki radikal gruplarla mücadeleye kararlı olması ve İsrail tarafından da bu yönde açıklamaların gündeme gelmesi, yeni bir müdahalenin uzak olmadığını göstermektedir.

3.3.2. Siyasi Yapı

Lübnan, sosyal yapısındaki farklılıklar gibi siyasal yapısı itibariyle de bir birliğin sağlanamadığı, gücün farklı din ve mezhepler arasında paylaşımına dayalı olduğu parlamenter bir cumhuriyettir. Fransız mandasından kurtulup 1943'te ilan edilen Milli Misak, 1975'te başlayan ve 1989'a kadar devam eden iç savaş sonrası imzalanan Taif

Anlaşması ve 2005 yılında Suriye ordusunun Lübnan'dan çekilmesinden sonra yaşanan meşruiyet sorunu ve bunu aşmaya yönelik imzalanan Doha Anlaşması ülkede arzu edilen siyasal bütünlüğü sağlayamamıştır. Lübnan'da önce Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yaşanan rekabet daha sonra yerini mezhepler arası rekabete bırakmıştır. Ancak gerek ülkeye gelen göçler ile nüfus bakımından gerekse de Suriye ve İran'ın sağladığı siyasal ve ekonomik destek bakımından ülkedeki Şii nüfusun etkisi artmıştır. Diğer taraftan ise uzun süren iç savaşlar neticesinde ülkedeki Hristiyan nüfus dışarıya göç etmiştir. Tüm bu yaşanan değişikliklere karşılık ülkede var olan siyasal yapının değişime uyum sağlayamaması yeni çatışmaları da beraberinde getirmiştir.

Ülke içerisinde birliğin sağlanamaması Lübnan'ı dış müdahalelere karşı savunmasız bırakmıştır. Başta İsrail ve Suriye'nin, arka planda ise ABD ve İran'ın askeri ve siyasi müdahalelerine maruz kalan Lübnan, kendisine yönelik bu girişimlere tepki gösterememiştir. Ordunun yeterli ve etkin olmaması ise Hizbullah'ın ülke içinde destek görmesine neden olmuştur. Hizbullah'ın özellikle 2006 yılında İsrail'e karşı gösterdiği askeri savunma ve akabinde başta 2009 seçimleri olmak üzere ülkede siyasi açıdan da tutunmak istemesi Doha Anlaşması ile meyvelerini vermeye başlamış Mayıs 2018 seçimleri ile de Lübnan için "iç siyasette bir taraf" konumuna gelmesine yol açmıştır. 2009 seçimlerinden 9 yıl sonra gerçekleştirilen Mayıs 2018 seçimlerinde Hizbullah'ı doğrudan temsil eden milletvekili sayısı 13 iken; 128 sandalyeli mecliste Hizbullah ve destekçileri yasaları veto edebilecek çoğunluğa ulaşmışlardır (www.dw.com, 2018). Bu durum iki senaryoyu gündeme getirmektedir: İlki, başta ABD, AB ve İsrail, Hizbullah'ı Lübnan siyasetinde "meşru" bir aktör olarak görecekler ve Lübnan'a yönelik siyasetlerinde değişime gideceklerdir. İkincisi ise Trump'ın İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan çekilme kararı alması (Sabur, www.telegraph.co.uk, 2018) ve İran'a yönelik yaptırımları gündeme getirmesi, İsrail'in ise Lübnan'daki Hizbullah tehlikesine karşı müdahale hazırlıklarını sıkılaştırması Lübnan'a yönelik yeni bir operasyonun meydana geleceğine işaret etmektedir. Atlıoğlu'nun da belirttiği gibi Hizbullah'ın güçlenip, Başbakan Hariri liderliğindeki el-Müstakbel Partisi'nin zayıflaması hem iç politikada yeni krizleri doğurabilir hem de başta ABD, Suudi Arabistan ve İsrail'in Lübnan'a yönelik siyasi ve ekonomik baskılarının artmasına yol açabilir (Karan, www.sputniknews.com, 2018).

3.3.3. Mülteci Sorunu

Lübnan'daki mülteci sorununun daha iyi incelenebilmesi için Filistinli mülteciler ile Suriyeli mültecilerin ayrı olarak ele alınacaktır.

Osmanlı'nın yönetimi esnasında Filistin'in kuzeyi ile Lübnan'ın güneyi arasında bugünkü gibi siyasi sınırlar mevcut değildi. 1. Dünya Savaşı sonrası çizilen sınırlar her ne kadar toprakları birbirinden ayırmışsa da bölge insanı arasındaki sosyal ve kültürel birliktelik devam etmiştir. İsrail'in 1948 yılında Filistin topraklarında bağımsızlığını ilan etmesi üzerine topraklarını terk ederek Lübnan'a sığınan Filistinli mülteciler, tarihsel bağların etkisiyle Lübnan devleti ve Lübnan halkı tarafından sıcak karşılanmıştır. Fakat bu atmosfer, İsrail'in genişlemesine devam etmesi ve ülkedeki Filistinli mültecilerin halk nezdinde kısa süreli kalmayacaklarının anlaşılması üzerine kısa sürede değişmiştir. Lübnan siyasetini derinden etkileyecek önemli bir gelişme ise Filistinlilerin İsrail'e karşı direnişlerini Lübnan'a da taşımalarıdır. 1975'te başlayan Lübnan iç savaşına da taraf olan Filistin direnişine tepkiler ise giderek artmıştır. Zira Filistin direnişi, hem ülkenin kırılğan yapısının daha da zarar görmesine neden olmuş hem de İsrail'e karşı giriştiği çatışmalar, İsrail'in Lübnan'a yönelik bir saldırıya geçmesine zemin hazırlamıştır.

İsrail'in Lübnan'ın güneyindeki Filistinli direnişçilerle mücadelesi 1982 yılına geldiğinde daha da sertleşmiştir. 6 Haziran 1982'de İsrail tarafından başlatılan "Galile'ye Barış Operasyonu" ile Filistin Kurtuluş Örgütü'nü temizlemek ve sınır güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır. Bu operasyon ile FKÖ ülkeden temizlenmiştir ancak operasyonun ardından Lübnan'a sosyal ve ekonomik açıdan bir enkaz bırakılmıştır. Bu tarihten sonra da ülkedeki Filistinli mülteciler için daha zor günler başlamıştır. 2001 yılından itibaren Filistinli mültecilerin mülk edinmelerine ve sahip oldukları mülkü miras olarak bırakmalarına izin verilmemektedir (Kor, 2011: 222). Ülkedeki Filistinli mülteci sayısı farklı kaynaklarda farklı oranlarda sunulmaktadır. Bununla ilgili olarak UNRWA'nın 2017 yılı raporunda Lübnan'da yaşayan Filistinli mülteci sayısı 521 bin 592 iken (www.unrwa.org, 2017); Lübnan Başbakanı Saad Hariri bu sayının 174 bin 422 olduğunu açıklamıştır (Akman, 2017). Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası Lübnan'a sığınan Suriyeli mülteciler de Filistinli mültecilerin hayatlarını daha da zorlaştırmıştır. 14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail Devleti'ni temsilen 15 Mayıs

tarihi Filistinlilerce “Nekbe” (Büyük Felaket) olarak ilan edilmiştir. Nekbe'nin 70. yılında (2018) halen farklı ülkelerde sürgün hayatı yaşayan Filistinli mülteciler hayata tutunma mücadelesi vermektedirler.

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş komşu ülkeleri başta sınır güvenliği ve ekonomi olmak üzere daha pek çok yönden derinden etkilemiştir. Fakat bu süreçte karşılaşılan en önemli sorun Suriye’den göç etmek zorunda kalan mültecilerdir. Zorunlu göçler ilk olarak komşu ülkelere gerçekleşirken zamanla Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok kıtasına yayılmıştır. Örnek ülke Lübnan, bu göçlerden en çok etkilenen ülke olmuştur. Mart 2013’te 145 bin’i aşan Suriyeli mülteciler, 31 Mart 2014’te 993 bin 689’a, 30 Mart 2015’te 1 milyon 191 bin 942’ye ulaşmıştır. UNHCR’nin 31 Mart 2018 güncellemesinde ise bu sayı 991 bin 165 olarak belirtilmiştir (www.unhcr.org, 2018). Ancak bu rakamların kayıtlı Suriyeli mültecileri gösterdiği göz önünde bulundurulursa, ülkedeki gerçek sayının çok daha fazla olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bununla ilgili olarak 2014 yılı sonunda toplam Suriyeli mülteci sayısının 1.5 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir (www.timesofisrael.com, 2014). 6 milyonu biraz aşkın Lübnan’da, kayıtlı olmayan Suriyeli mülteciler de dahil edilirse ülkede neredeyse her dört kişiden birisinin Suriye’den gelen bir mülteci olduğu görülmektedir.

Tıpkı Filistinli mülteciler gibi, Lübnan’a gelen Suriyeli mülteciler de başlangıçta ülke genelinde hoşgörü ile karşılanmıştır. Zira daha önce de Lübnan’a yatırım ve ticaret için gelen pek çok Suriyeli gelmiştir. Fakat Suriye’de iç savaşın giderek uzaması sebebiyle hem Suriyeli mültecilerin durumları kötüleşmiş hem de yerel halka ağır bir ekonomik yük teşkil etmişlerdir. Filistinli mülteciler ile deneyim kazanan Lübnan hükümeti, uzun vadede kazanılabilecek hakları engellemek amacıyla Suriye’den gelenlere “mülteci” (refugee) terimini kullanmak yerine “yerinden edilmiş kişiler” (displaced persons) terimini kullanmayı tercih etmiştir (Tinas, 2007: 6-7). Bunun yanında Suriye’nin diğer komşuları -Türkiye, Ürdün ve Irak- Suriyeli mülteciler için 40’tan fazla kamp kurarken, Lübnan UNHCR’in yürüttüğü mülteci kamplarını kurmayı reddetmiştir. Lübnan Hükümeti, açık sınır politikasını terk ederek önce vize ve ikamete yönelik sert önlemler almıştır ardından ise ülkede izinsiz çalışanlara ve izinsiz Suriyeli çalıştıranlara karşı yaptırımlar getirmiştir.

Lübnan'a göç eden Suriyeli mültecilere bir de siyasal açıdan bakılması gerekmektedir. 2005 yılında gerçekleşen Hariri suikastının faili olarak Suriye'nin görülmesi, Lübnan siyasetini derinden etkilemiştir. Nitekim kurulan 8 Mart ve 14 Mart gruplarının oluşmasında da Suriye'ye yönelik bakış açısı yatmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere ülkedeki siyasal yapı dini ve mezhepsel dengelere dayanmaktadır. Dolayısıyla dışarıdan gelebilecek bir mülteci akımı ülkede kurulamayan düzeni daha da kötü hale getirecektir. Ülkeye gelen Suriyeli mültecilerin çoğunluğu Sünni mezhebindedir. Eğer bu mülteciler ülkede vatandaşlık elde edebilecek düzeye gelirlerse hem Müslüman cephesindeki Sünni-Şii rekabeti yükselecektir hem de ülke genelinde Sünni blok büyük bir güce ulaşacaktır. Dolayısıyla ülkede Suriyeli mültecilere yönelik yapılacak iyileştirmelere birçok kesim karşı çıkmaktadır. Olaya Hizbullah açısından bakılacak olursa, Lübnan'da siyasal gücü giderek yükselen Hizbullah, kendisine rakip olan Sünni bloğun güçlenmesini istemeyecektir. Ancak bugüne kadar bu kesime yönelik olumsuz hareketlerden ve açıklamalardan da kaçınmıştır. 2018 seçimleri ile elde edilen başarı sonrası ülkede Hizbullah'ın etkisinin artması beklenirken, bu duruma razı olmayacak başta ABD ve İsrail yönetimlerinin yapacağı hamleler ülkedeki mültecilerin durumunu da belirleyecektir. Fakat belirtmek gerekir ki Esat liderliğindeki Suriye'nin iktidarda olması ve Hizbullah'ın da Lübnan'da giderek güç kazanması Suriyeli mülteciler için çok da iyi günlere işaret etmemektedir. 2014 yılında sayıları bir milyonu aşan Suriyeli mültecilerin zamanla azalmasının nedenini UNHCR Sözcüsü Lisa Ebu Halid, farklı ülkelere göç, ölümler ve Suriye'ye geri dönüşler olarak açıklamıştır (www.dw.com, 2017).

3.4. DİNAMİKLER:

Çarkın 'dinamikler' kısmı, çatışmanın süreç içerisinde sahip olduğu enerjisini, taraflar arasındaki etkileşimin yoğunluğunu ve şeklini göstermektedir.

Taif Anlaşması sonrası 1992 yılında yapılan ilk seçimlerden itibaren ülkede siyasal değişim de yavaştan etkisini göstermeye başlamıştır. İleride ülkede önemli bir aktör olacak olan Hizbullah, askeri gücü ile beraber siyasal gücünü de artırma çabasına girişmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise sadece Lübnan'ı değil bütün Ortadoğu'yu etkileyecek nitelikte gelişmeler baş göstermiştir. ABD ile Suriye'nin ilişkilerinin

bozulması yeni denklemde Suriye'yi ABD nezdinde hedef ülke haline getirmiştir. İlk önce İsrail birliklerinin ardından Hariri suikastı sonucu artan baskılar neticesiyle Suriye birliklerinin Lübnan topraklarından çekilme kararı alması Hizbullah'ın konumunu güçlendirmiştir. İsrail'in Lübnan'dan çekilmesine rağmen Şebaa çiftliklerini elinde bulundurması Hizbullah'ın silahlı mücadelesini (kendi açısından) meşrulaştırmıştır. Ülkedeki çatışmaları tetikleyen dinamiklerden birisi 2006 yılındaki Hizbullah-İsrail savaşıdır. Zira Suriye'nin ülkeden çekilmesi sonrası Hizbullah'ın etkinliği merak konusu olmuştur. 2006 yılında meydana gelen savaşın sonucu hep tartışıla gelen bir konudur. Zira her iki tarafın da kazanımları ve kayıpları olmuştur. Hizbullah, İsrail'e karşı mücadele etmesi ve yenilmemesi ile hem ülke içinde hem de Arap dünyasında bir saygınlık elde etmişken aynı zamanda büyük bir savaş enkazı bırakması ve ülkeyi tehlikeli duruma sokması sebebiyle de eleştirileri üzerine çekmiştir. Netice itibariyle 2006 Lübnan savaşı, 2005 yılında oluşan 8 Mart ve 14 Mart gruplaşmalarını daha da derinleştirmiş ve siyasal ve ekonomik yapıyı bozmuştur.

Ele alınması gereken bir diğer dinamik, kota ve seçim bölgeleri sorunudur. Kota sorunu ülkede, değişimin önündeki en büyük engellerden birisidir. Ülkede mevcut taraflar oylarını ne kadar artırmaya çalışsalar da karşılarında onları engelleyen bir kota bulunmaktadır. Seçim bölgeleri konusu ise bir diğer sorundur. 2005 seçimlerinde Beyrut kendi başına bir seçim bölgesi iken 2009 seçimlerinde 3 ayrı seçim bölgesine dönüştürülmesi ve böylece Şii ve Hristiyan grupların da temsilcisi çıkarması önemli bir gelişmedir (Ayhan, 2009: 41). Lübnan'ın seçim sisteminin bir sonucu olarak 2009 seçimlerine bakılacak olursa 14 Mart ittifakı oyların yaklaşık %45'ini almasına rağmen 128 sandalyeli mecliste 71 milletvekili kazanabilmiştir.

Dinamikler bölümünde son olarak ele alınacak konu Hizbullah'ın güçlenmesine karşılık ABD'nin Lübnan Ordusu'na yönelik yardımlarıdır. ABD'nin Lübnan'a yönelik ekonomik, diplomatik ve askeri yardımları Suriye'nin ülkeden çekilmesi ile artmaya başlamıştır (Hansen and Heurlin, 2011: 40). Hizbullah 2009 seçimlerinde 11 milletvekili çıkararak en güçlü Şii partisi olduğunu göstermiştir. Ancak bu seçimler aynı zamanda Hizbullah'ın ülke siyasetini belirleyecek kadar etkin olmadığını da göstermektedir. 2009 sonrası süreçte ise başta Suriye olmak üzere Ortadoğu'da gerçekleşen olaylar Hizbullah'ın siyasal gücünü artırmasını sağlamıştır. Hizbullah'ın Suriye iç savaşında Beşar Esad'a destek vermesi, İran ile Rusya'nın da bölgede Esad

yönetimini desteklemesi ve Esad'ın halen ülkeyi yönetmesi bu süreçte Hizbullah'ın ülke içinde de imajını artırmıştır. 2018 seçimleri ele alındığında Hizbullah milletvekili sayısını 13'e çıkartmış iken; Hizbullah-Emel-Özgür Yurtseverler Partisi bloğu 70'ten fazla sandalye alarak mecliste çoğunluğu elde etmiştir (Karataş, www.aa.com.tr, 2018). Tüm bunlara karşılık ABD cephesinde yaşanan gelişmelere bakılacak olursa, 2009 seçimleri öncesi ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden Lübnan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. ABD yönetimi için Lübnan çok önemlidir. Zira Lübnan hem İsrail-Suriye arasında bir tampon görevi görmektedir hem de Ortadoğu dengeleri açısından kilit ülkelerden birisidir. ABD'nin ülkede yükselen Hizbullah gücüne karşılık Lübnan Ordusu'na 2006-2009 yılları arasında 410 milyon dolarlık bir yardımda bulunması ülkede dengeyi sağlamaya çalışmasına yönelik bir örnektir (Atlıoğlu, www.bilgesam.org, 2009).

3.5. ŞARTLAR/YAPILAR

Çatışmanın şartları ve yapısal faktörlerden anlaşılması gereken, çatışmanın dışında kalan ve fakat çatışmayı etkileyen durumlardır (Akpınar, 2012: 228). Galtung'un şiddet türlerini açıklarken ifade edildiği üzere yapısal şiddet, doğrudan insanlar tarafından meydana getirilmeyen ekonomik, sosyal ve siyasal sistemden kaynaklanan şiddet türüdür. Bundan hareketle Lübnan çatışmasına bakıldığında ilk ele alınması gereken husus siyasal sistemdir. Lübnan, eski dönemlerden beri sahip olduğu çok kültürlü ve mezhepli yapısıyla bölgede dikkatleri üzerine çekmiştir. Ancak bu renkli yapısı yönetim açısından sorunları da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar Taif Anlaşması ile bir sistem kurulmaya çalışılmışsa da değişen nüfus yapısı daha büyük sorunlar yaratmıştır. Şiilerin yönetimden daha fazla pay istemeleri buna karşılık bölgede artan İran etkisinden çekinen ABD ve İsrail cephesinin karşılık vermesi Lübnan'da siyasal ve toplumsal gerilimi üst düzeyde tutmuştur. Diğer taraftan Lübnan, İsrail ile Suriye'nin arasında kalması sebebiyle de bölgede yaşananlardan uzak kalamamıştır. Üçüncü olarak Lübnan, Batılı devletlerin gözünde Ortadoğu'ya açılan bir pencere olarak görüldüğü için ülke içindeki gelişmeleri her zaman yakından takip edilen ülke konumunda olmuştur. Bu durum ayrıca dış müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. Son olarak ise enerji konusu ele alınabilir. Lübnan'da doğalgaz arama çalışmaları için Rusya

ile yapılan görüşmeler hem enerji ihtiyacı çeken İsrail için hem de Ortadoğu'da hâkimiyeti Rusya'ya kaptırmak istemeyen ABD için kritik önem arz etmektedir. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde enerji güvenliği Lübnan için önemli bir sorun olabilecek niteliktedir.

3.6. ÖNLEMLER:

Lübnan'da yaşanan iç çatışmalara karşı alınan bir takım önlemler olmuştur. Bunlardan en önemlisi Taif Anlaşması'dır. Her ne kadar çatışma çarkı Hariri sonrası süreç için başlatılmış olsa da Taif Anlaşması halen geçerliliğini koruması sebebiyle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Taif Anlaşması 1989 yılında iç savaşı sona erdiren bir anlaşma olduğu kadar getirdiği şartlar itibari ile ileride meydana gelebilecek bir iç savaşın da başlangıcı sayılabilecek niteliktedir. Ülkedeki iç çatışmaların sebeplerinden birisi mevcut siyasal sistemdir. Sistemin mezhep esaslı olması ve bunların bir kotaya göre düzenlenmesi geçen zaman içerisinde sistemden daha az yararlanan grupların tepkisine yol açmıştır. Taif Anlaşması ile ilk olarak mecliste Müslüman-Hristiyan grupların eşit sayıda temsilciye sahip olmaları kararlaştırılmıştır. Bunun yanında Başbakan'ın da yetkileri artırılmıştır. Yeni sistem Sünni grubu, yönetimde daha etkin kılarken; milletvekili sayısı 19'dan 27'ye çıkan Şii'leri çok tatmin etmemiştir. Diğer taraftan başta eski imtiyazını kaybeden Maruniler olmak üzere Hristiyan gruplar da bu durumdan rahatsız olmuştur (Kor, 2011: 73).

Taif Anlaşması'nın meydan getirdiği bir diğer olay ise Şii grubu temsil eden Hizbullah'ı, yeni sistemden tamamen dışlanmamak için siyasallaşma sürecini başlatmaya teşvik etmiştir. Silahlı gücünü tamamen sona erdirmeden ülkedeki siyasal sürece katılmaya girişen Hizbullah, Taif Anlaşması sonrası gerçekleşen ilk seçimde (1992) 8 milletvekili ile Meclis'te yerini almıştır. Zamanla koltuk sayısını artıran Hizbullah'ın buna uygun olarak ideolojisinde ve politikalarında da değişimler yaşanmıştır.

Ülkede yaşanan çatışmaların sonlandırılabilmesi için alınan bir diğer önlem ise Doha Anlaşması'dır. 2006 yılında gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşı her ne kadar iki

taraf için de ağır sonuçlar doğurmuşsa da Hizbullah'ın direnebilmesi gerek ülke içinde ve gerekse Arap toplumlarınca bir başarı olarak yorumlanmıştır. Savaş sonrasında ise Hizbullah, elde ettiği bu askeri başarıyı siyasal anlamda da sürdürebilmeyi arzulamıştır. Zira silahsızlandırılmasına yönelik çabaların artması ve özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kanunu, siyasal anlamda alınacak başarıların sadece bir arzu değil zorunluluk olduğunu da göstermektedir (Kor, 2011: 92). Bununla ilgili olarak Hizbullah hükümetten, daha fazla bakanlık, veto yetkisi ve seçim kanununun değiştirilmesini istemiştir. Taraflar arasındaki görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine önce Hizbullah ve Emel yanlısı 5 bakan, ardından ise Hristiyan Çevre Bakanı istifa etmiştir. Şii toplumu temsil eden bakanların görevden ayrılması ile Fuad Sinyora hükümeti 'meşruiyetini' yitirmiştir. Kasım ayında yaşanan bu gelişmeler Aralık ayı itibariyle toplumsal tabanda da bir dizi hareketlenmeler yaratmıştır. Hizbullah ve Emel taraftarlarınca düzenlenen protestolar Başbakanlık ofisinin önünde çadır kurarak başlatılan oturma eylemi ile devam etmiş ve 2007 yılında başlayan devlet başkanlığı seçim süreci ile de zirveye ulaşmıştır (Karan, www.sputniknews.com, 2018). Kasım 2007'de Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un görev süresinin dolmasına rağmen tarafların bir araya gelememesi ülkedeki siyasal sistemin bir kez daha tıkanmasına sebep olmuştur. Ancak çatışmaları asıl doğuran olay Mayıs 2008'de gerçekleşecektir.

Lübnan hükümeti, Hizbullah'ın özel telekomünikasyon ağını yasadışı ilan etmesi ve Hizbullah'a yakınlığı ile bilinen Beyrut Havaalanı güvenlik şefi Vefik Şukeyr'i görevden alması, 2006 yılından beri biriken gerilimin çatışmaya dönmesine yol almıştır. 8 Mayıs'ta Hizbullah lideri Nasrallah'ın hükümete meydan okuması fakat hükümet tarafından geri adım atılmaması üzerine silahlı çatışmalar başlamıştır. Sünni nüfusun ağırlıkta olduğu Batı Beyrut'ta karşı saldırıya geçen Hizbullah ve Emel taraftarları kısa sürede bölgeyi kontrol altına almıştır. Başbakan Fuad Sinyora ve 14 Mart koalisyonu, Hizbullah'ın bu hareketini 'devlete karşı askeri darbe' olarak görürken (Abdallah, 2008); Hizbullah lideri Nasrallah ise hükümetin kararlarını bir 'savaş ilanı' olarak nitelmiştir (www.dw.com, 2008). Batı Beyrut'ta yaşanan çatışmalar ülkede yeni bir Sünni-Şii çatışmasının başlaması olarak yorumlanmıştır. Çatışmalar kısa sürede Beyrut'u da aşarak Sünni yoğunluklu Trablus'a ve hatta Dürzilerin ağırlıkta olduğu Cebel-i Lübnan'a da ulaşmıştır (Ayhan ve Tür, 2009: 254). Çatışmalar her ne kadar yoğun bir şekilde yaşanıyor olsa da bunun geniş çaplı bir Sünni-Şii savaşına dönüşmesi

beklenmemiştir. Zira Hizbullah'ın ülkede meşruiyet kazanmasının temelinde İsrail'e karşı olan mücadelesi yatmaktadır. Dolayısıyla Hizbullah, bu çatışmalarla her ne kadar bir Sünni-Şii savaşını tetiklemişse de bunu devam ettirmesi bir nevi kendi varlık sebebine aykırı olacaktır. Burada dikkat çeken gelişmelerden birisi de Lübnan Ordusu'nun çatışmalara bizzat taraf olmamasıdır. Bilakis Hükümet ile mücadelecü güçler arasında arabuluculuk rolü oynayarak tarafları yatıştırmaya çalışmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler başta bölge ülkeleri olmak üzere büyük devletlerce de yakından takip edilmiştir. Zira olası bir Sünni-Şii savaşı kısa sürede bölge ülkelere de yayılabilir ve bu durum hiçbir bölge devletinin yararına olmazdı. Diğer taraftan Batı için büyük bir öneme sahip olan ve sınırları içerisinde pek çok uluslararası kuruluşu barındıran Batı Beyrut'un Şii kontrolüne geçmesi ABD ve Batı ülkelerince istenmeyen bir durumdur. Çatışmaların yayılması ve ölümlerim giderek artması üzerine Arap Birliği, Katar'ın arabuluculuğunda tarafları görüşmek üzere bir araya gelmeye ikna etmiştir. Tarafların çıkarlarını savunmak üzere geniş yetkilerle görüşmelere katılan temsilciler 16 Mayıs 2008'de Katar'ın başkenti Doha'da bir araya gelerek mevcut kriz üzerinde müzakereye başladılar. 5 gün süren müzakerelerin ardında 21 Mayıs'ta taraflar 18 ay süren siyasi krizin sonlanması konusunda mutabakata vardılar (Bakri and Cowell, www.nytimes.com, 2008).

Buna göre taraflar (www.un.org, 2008):

- Meclisin, meclis başkanının daveti üzerine cumhurbaşkanını seçmek üzere toplanması
- 30 bakandan oluşacak bir milli mutabakat hükümetinin kurulması (bunların 16'sı hükümetin, 11'i muhaliflerin ve 3'ü de cumhurbaşkanının seçeceği adaylar olacak)
- Liderlerin ayrıştırıcı ve tahrik edici söylemlerden derhal vazgeçmesi
- Şiddete ve silaha başvurulmaması, konularında anlaşılmaya varıldı.

Önlemler konusunda son bir husus ise yeni seçim yasasıdır. Lübnan'da 2013 yılında yapılması gereken genel seçimler çeşitli nedenlerden ötürü gerçekleşmemiştir. Bunun yanında görev süresi 2014 yılında dolan cumhurbaşkanının yenisini seçmek bile 2 yıl rötarlı olarak gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla bu siyasal krizin aşılması tarafların bir araya gelip yeni bir seçim yasası yapmasını zorunlu kılmıştır. Tarafların bu konuda

aynı düşünceleri ve bir an önce bu kriz ortamının aşılması gerekliliğine olan inançları ile 16 Haziran 2017’de yeni seçim yasası hazırlanmıştır.

Yeni seçim yasasının getirdikleri: (www.dailystar.com, 2018)

- 11 bölümden oluşan yeni yasa birçok konuda mevcut düzeni korumuştur. Özellikle meclisin 128 milletvekilinden oluşması ve 4 yıl için seçilme devam etmektedir. Yasa öncesi seçme yaşının 21’den 18’e düşürülmesine yönelik beklentiler ise bu yeni yasada da gerçekleşmemiştir.
- Her şeyden önce ilk dikkat çeken unsur, eski kazanının tüm sisteme hâkim olduğu bir yapının yerine nispi temsil sisteminin getirilmiş olmasıdır.
- 2005 seçimlerinde Lübnan 7 seçim bölgesine ayrılmışken 2009 seçimlerinde seçim bölgelerinin sayısı 26’ya çıkarılmıştı. Yeni seçim yasası ile Lübnan, 27 alt-bölgeden oluşan 15 ana seçim bölgesine ayrılmıştır.
- Yeni sistemle yurtdışında yaşayan Lübnan vatandaşlarına oy kullanma imkânı sağlanmıştır.

Tablo 3.2: Yeni sisteme göre oluşturulan seçim bölgeleri ve kontenjan durumları:

BÖLGELER	Sünni	Şii	Dürzi	Alevi	Maruni	Katolik	Ortodoks	Katolik	Ermeni	Ortodoks	Ermeni	Protestan	Diğer	Toplam
Beyrut-1					1	1	1	1	3				1	8
Beyrut-2	6	2	1				1					1		11
Ba'albek-Hermel	2	6			1	1								10
Akkar	3			1	1		2							7
Minniyeh-Danniyeh-Tripoli	8			1	1		1							11
Bsarri-Zgharta-Batroun					7		3							10
Jbeil-Kesrouan		1			7									8
Nabatieh-Marjayoun-BintJbeil-Hasbaya	1	8	1				1							11
BatıBekaa-Rashaya	2	1	1		1		1							6
Zahle	1	1			1	2	1		1					7
Aley-Şuf	2		4		5	1	1							13
Metn					4	1	2		1					8
Sayda-Jezzine	2				2	1								5

Zahrani-Sur		6				1					7
Baabda		2	1		3						6

Yeni sistemin uygulamalı bir örneği:

Seçim Bölgesi: Beyrut-1

Toplam Seçmen Sayısı: 80.000

Toplam Milletvekili Kotası: 10 (3 Ermeni Ortodoks, 1 Ermeni Katolik, 1 Maruni, 1 Katolik, 1 Ortodoks ve 1 Azınlık)

Tablo 3.3: Örnek Seçim Çalışması-Oy Dağılımı:

Mezhepler	Liste-1	37000	Liste-2	23000	Liste-3	20000
	İsim	Oy Sayısı	İsim	Oy Sayısı	İsim	Oy Sayısı
Maruni	A1	8000	A2	4500	A3	3000
Katolik	B1	7000	B2	5500	B3	1500
Ortodoks	C1	2000	C2	4000	C3	5500
Ermeni Katolik	D1	6500	D2	2500	D3	4500
Ermeni Ortodoks	E1	5500	E2	1500	E3	2000
	F1	2000	F2	3500		
	G1	1000				
Azınlık	H1	3000	H2	1500	H3	3500

Kaynak: Mitri, 2017.

Verilerden hareketle Beyrut-1 seçim bölgesi için kimlerin milletvekili olacağını tespitinde ilk yapılması gereken işlem her bir listenin ne kadar milletvekili sandalyesine sahip olacağını bulmasıdır. Bunun için toplam seçmen sayısını toplam milletvekili kotasına bölünür: $80000/8=10000$. Buna göre her 10000 oy 1 sandalyeye tekabül etmektedir. Buna göre:

Liste-1: $37000/10000= 3$ sandalye ve 7000 arta kalan 7000 oy

Liste-2: $23000/10000= 2$ sandalye ve arta kalan 3000 oy

Liste-3: $20000/10000= 2$ sandalye

Bu durumda arta kalan 1 sandalye ise en fazla oy kalanına sahip Liste-1'e gitmektedir.

Son sonuçlara göre sandalye sayıları:

Liste-1: 4 sandalye

Liste-2: 2 sandalye

Liste-3: 2 sandalye

Her bir listeye düşen sandalye sayısını bulunduktan sonra kimlerin milletvekili olmaya hak kazandığı bulunabilir:

Tablo 3.4: Örnek Seçim Çalışması-Kazananlar:

A1 (Maruni)	8000	Liste-1'in 1. kazananı
B1 (Katolik)	7000	Liste-1'in 2. kazananı
D1 (Ermeni Katolik)	6500	Liste-1'in 3. kazananı
E1 (Ermeni Ortodoks)	5500	Liste-1'in 4. kazananı
B2 (Katolik)	5500	Kaybetti. Çünkü Katolik kontenjanı dolu.
C3 (Ortodoks)	5500	Liste-3'ün 1. kazananı
A2 (Maruni)	4500	Kaybetti. Çünkü Maruni kontenjanı dolu.
D3 (Ermeni Katolik)	4500	Kaybetti. Çünkü Ermeni Katolik kontenjanı dolu.
C2 (Ortodoks)	4000	Kaybetti. Çünkü Ortodoks kontenjanı dolu.
F2 (Ermeni Ortodoks)	3500	Liste-2'nin 1. kazananı
F3 (Azınlık)	3500	Liste-3'ün 2. kazananı
H1 (Azınlık)	3000	Kaybetti. Çünkü sandalye kalmadı.
A3 (Maruni)	3000	Kaybetti. Çünkü sandalye kalmadı.
D2 (Ermeni Katolik)	2500	Kaybetti. Çünkü sandalye kalmadı.
C1 (Ortodoks)	2000	Kaybetti. Çünkü sandalye kalmadı.
F1 (Ermeni Ortodoks)	2000	Kaybetti. Çünkü Liste-1'de tüm sandalyeler doldu.

E3(Ermeni Ortodoks)	2000	Kaybetti. Çünkü Liste-3'de tüm sandalyeler doldu.
E2 (Ermeni Ortodoks)	1500	Liste-2'nin 2. kazananı.
G2 (Azınlık)	1500	Kaybetti.
B3 (Katolik)	1500	Kaybetti.
G1 (Ermeni Ortodoks)	1000	Kaybetti

Kaynak: Mitri, 2017.

Bu örnek ile yeni seçim kanunu sonrası Beyrut-1 bölgesinde olası bir seçimde vekil dağılımlarının nasıl olabileceğine yönelik bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu sistemin en büyük getirilerinden birisi, seçmenler büyük partilerin ve bilinen adayların hegemonyasından kurtulmuştur. Ayrıca yeni yasanın getirdiği nispi temsil sistemi ile sivil toplum hareketi adayları ve genç adaylar da az oy almalarına rağmen meclise girmeye hak kazanabilirler (Atlıoğlu, 2018: 12-13). Tabloda en dikkat çeken nokta, B2'nin (Katolik) 5500 ve hatta Ermeni Ortodoks olan F1 ve E3'ün 2000 oy almalarına rağmen meclise girememekte iken; E2'nin (Ermeni Ortodoks) 1500 oy ile meclise girmeye hak kazanmasıdır. Ortaya çıkan bu durum aslında yeni seçim sisteminin bir mozaik andıran Lübnan'a ne kadar benzediğini göstermektedir. Sistemin bu açıdan adaletsizliğe sebep olduğu iddia edilebilirse de asıl eleştiri ülkede var olan mezhepsel yapıya olmalıdır. Zira asıl sorun sistemin kendisi iken yapılacak her yeni düzenleme sorunun sadece ötelenmesini sağlayacaktır.

3.7. SEÇENEKLER/STRATEJİLER:

Çarkın son dişlisi mevcut sorunun çözümü için uygulanan ve uygulanabilir seçenekleri ve stratejileri ele almaktadır. Bunun için daha önce imzalanan anlaşmalar, yapılan müzakereler, çatışma taraflarının ve üçüncü tarafın çatışmanın azaltılması için sarf ettiği çabalar incelenir.

Birinci bölümde çatışmaların sona erdirilmesi için yapılan anlaşmalar ve üçüncü taraf müdahaleleri konularından bahsedilmiştir. Dolayısıyla tekrara girmemek için yeniden ele alınmayacaktır. Ancak genel olarak anlaşmaların Lübnan için önemli bir tutkal vazifesi gördüğü söylenebilir. Bilindiği üzere tutkal, kırılmalar bölünmeler için hızlı bir çözüm sağlar ancak ne kadar sağlam yani uzun ömürlü olursa olsun bir süre

sonra fonksiyonunu yitirecektir. Bir mozaiki andıran örnek ülke Lübnan'da, yaşanan krizleri ve çatışmaları aşmak için ilk aşamada yapılan müzakereler ve anlaşmalar devleti ayakta tutmak için etkin rol oynamışlardır. Sadece Ortadoğu'da değil belki dünyada Lübnan'a benzer ikinci bir ülke bulmak zordur. Mezhepsel ve kültürel çeşitliliğin siyasal mekanizmaya da yansıdığı, nüfusun dörtte birinin mültecilerden oluştuğu, komşu ülkelerin çoğunda savaşın ve çatışmanın günlük yaşamın bir rutini haline geldiği bir ülkenin varlığını devam ettirebilmesi zaten çok büyük bir başarıdır. Bu yüzden Taif Anlaşması ve Doha Anlaşması da ülkede yapılan seçimler de ülkedeki çatışmaların azaltılması ve sonlandırılması için atılmış çok önemli adımlardır. 2017 yılında kabul edilen yeni seçim yasası, siyasal sistemin devamı için gerektiğinde tarafların bir araya gelebileceklerinin en somut göstergesidir. Bir araya gelerek bir karar alma her ne kadar beraberinde belirli tavizler vermeye veya isteklerden vazgeçmeye neden olsa da Lübnan'daki her bir aktör siyasal mekanizmayı tek başına yönetemeyeceğinin farkındadır. Zira ne 2005 ve 2009 seçimlerinde parlamentoda çoğunluğu elde eden 14 Mart İttifakı bu fırsatı Hizbullah aleyhine kullanabilmeyi başarabilmiştir ne de Hizbullah karşı tarafı etkisiz kılmada amacına ulaşabilmiştir. Neticede Hariri kendi aleyhine sonuçlanacağı aşikâr olan yeni seçim yasasını onaylarken; Hizbullah da ülkedeki mezhepsel dengeleri kabul ederek Hariri ile anlaşmanın kaçınılmaz olduğunu anlamıştır (Kuteyş, 2018).

Son olarak bu bölümde ülkedeki çatışmaların çözümüne yönelik bir seçenek/strateji olarak siyaset psikolojisinin bir örneğinden yararlanılacaktır.

Muzaffer Şerif Başoğlu (Muzafer Sherif) modern sosyal psikolojinin kurucularından birisidir. Ayrıca bu alanda yaptığı deneysel çalışmalar farklı bilim dallarınca yapılan çalışmalara bir dayanak teşkil etmiştir. Şerif'e göre gruplar arası çatışma, sınırlı kaynaklar arasındaki rekabet sonucu ortaya çıkmaktadır (McLeod, 2008). Çalışmanın bu bölümünde Şerif ve arkadaşları tarafından yapılan 'Robbers Mağarası Deneyi'nden (Robbers Cave Experiment) hareketle Lübnan'daki mevcut çatışmalar için bir çözüm önerisi sunulacaktır. Şerif'in 'gerçekçi çatışma teorisi'ni (realistic conflict theory) destekleyen en önemli çalışmalardan birisi olan Robbers Mağarası Deneyi ile çatışmanın nasıl oluştuğu ve geliştiği, çatışan tarafların davranışları ve birbirleri ile ilişkileri incelenmektedir.

Genel olarak 12 yaşlarında ve birçok yönden benzer özelliklere sahip 24 erkek öğrenci Oklahoma'da bulunan Robbers Mağarası Milli Parkı'na yaz kampı için seçilmiştir (Sherif, 1988: 11). Öğrenciler bunun bir deney olduğunu bilmeksizin kampa katılırken, Şerif ve arkadaşları çalışmayı her yönden hazır hale getirmişlerdir. Ayrıca Şerif ve ekibi bizzat çocukların başında bulunarak gelişmeleri yakından izlemişlerdir.

Deney 3 aşamadan oluşmaktadır:

1. Grup içerisindekiler arasında bir bağ kurulması aşaması
2. Gruplar arası rekabetin oluşturulması aşaması
3. Çatışmayı azaltılıp/yok edip grupları yeniden bir araya getirebilme aşaması

Kamp alanına gelen çocuklar birbirlerini tanıma fırsatı bulamadan bizzat yönetici ekip tarafından eşit iki gruba ayrılmışlardır. Ancak bu gruplar kendilerinden başka birilerinin de kamp alanında olduğunu bilmiyorlardır. Deneyin birinci aşaması gereği grup içerisindekilerin birbirlerini tanımaları ve birbirlerine kaynaşmaları için çeşitli aktiviteler tertip edilmiştir. Bu etkinlikler sayesinde kısa süre içerisinde grup içerisinde bir hiyerarşik düzen oluşmaya başlamıştır. Liderler, kurallar, görev paylaşımları gibi temel yapı da kısa sürede kurulmuştur (Sherif, 1988: 89). Bu Sherif ve arkadaşlarının oluşmasını bekledikleri ilk gelişmedir. Bunun üzerine birbirlerinin varlığından habersiz olan bu iki grup bir araya getirilmiştir. Yeni durumda ise her iki grubun üyelerinin de birbirlerini tanımalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Sürecin hızlanması için gruplar arası müsabakalar düzenlenmiştir.

İkinci aşama, çatışmanın başladığı aşama olarak da adlandırılmaktadır (Sherif, 1988: 24). Zira çok kısa bir süre içerisinde gruplar diğerini "öteki" olarak ilan etmiş ve aralarında sürtüşmeler yaşanmaya başlamıştır. Gruplar kendilerini diğerlerinden ayırmak için gruplarına isim de belirlemişlerdir: "Çingiraklı yılanlar" ve "Kartallar". Her ne kadar ufak çapta sürtüşmeler yaşanmışsa da bu iki tarafın karşı kaşıya gelebileceği büyüklükte olmamıştır. Bunun üzerine kamp liderleri ucunda büyük ödüllerin olduğu beyzbol, futbol, halat çekme yarışmaları düzenlediler (Sherif, 1988: 99). Kazananın ödül alması kaybedenin bundan mahrum kalması çatışmanın çok hızlı bir şekilde büyümesini sağlamıştır. Burada "sağlamıştır" kelimesinin kullanılmasının nedeni bu durumun deney için amaçlanan bir gelişme olmasıdır. Taraflar arası meydana gelen çatışmalar sadece yarışma zamanı ile sınırlı kalmamış ve gün içerisinde de karşı

karşıya gelmeye başlanmıştır. Olayların kavga boyutuna ulaştığını gören kamp liderleri artık üçüncü aşamaya geçilmesini kararlaştırmışlardır.

Birbirleri ile bu kadar rekabet halinde olan ve hatta kavga seviyesine gelen iki grubun kaynaştırılması üçüncü aşamada ulaşılması gereken hedeftir (Sherif, 1988: 41). Bunu gerçekleştirmek için düzenlenen rekabete dayalı olmayan aktiviteler tertip edilmiştir. Ancak tarafları sadece bir arada tutmak ve aralarında çıkabilecek çatışmaları önlemek tek başına yeterli bir gelişme değildir. Bunun üzerine Sherif ve ekibi grupları birbirlerine kaynaştırmak ve aralarındaki çatışmayı tamamen giderebilmek için “ortak amaç” etrafında buluşabilecekleri bir plan kurguladılar. Ekip tarafından, çocukların haberi olmadan kampa su sağlayan tanker bozulmuştur. Kamp liderleri gruplara, ‘eğer bu sorun giderilemezse kampta su sıkıntısı meydana gelecek ve herkes susuz kalacak’ uyarısında bulunmuştur. Yapılacak tek şey grupların bir araya gelerek sorunu birlikte çözmeleridir. Bu “ortak amaç” etrafında hareket eden grup üyeleri kısa sürede aralarındaki ihtilafı bırakarak yeni bir ilişki kurmayı başarmışlardır (Sherif, 1988: 198).

Şerif ve ekibince hazırlanan Robbers Mağarası Deneyi’nin Lübnan’daki çatışmalar üzerine uygulanmasından önce deneyin başarıya ulaşması için sağlanması gereken şartlara değinilmelidir:

1. Taraflar ortak bir amaç/hedef etrafında bir araya gelebilmelidir.
2. Taraflar bu amaca/hedefe ulaşmak için diğerine de ihtiyacı olduğunu kabul etmelidir.
3. Bir tarafın diğer taraf üzerinde üstünlük kurmaması gereklidir.
4. Kaynaşmanın bir bütün olarak sağlanmaya çalışılması gereklidir.
5. Bu birlikteliğin korunması için iki taraf da çaba göstermelidir.

Lübnan’da mevcut tarafların siyasal sistemde tek başına söz sahibi olma arzuları ve çıkarlarından taviz vermek istememeleri her şeyden önce ilk temel sorunu teşkil etmektedir. Sherif’in deneyinde olduğu gibi çatışmanın sonlandırılması için gereken ilk şart tarafların bir araya gelebilmeleridir. Bunun için gereken ilk şart ise bir ortak amacın/hedefin belirlenmesidir. Peki bugüne kadar defalarca denenen bu bir araya gelme çabası ne zaman gerçek anlamda somut bir sonuca ulaşabilir? Bunun için net bir şey söylemek zordur. Ancak öncelikle bunun gerçekleşebilme durumuna bakmak gerekmektedir. Lübnan’daki çatışmaların temelinde bahsedildiği üzere iç rekabet

yatmaktadır. Taif Anlaşması ile kurulan düzen bir noktaya kadar ülkeyi taşıyabilmiştir. Ancak Taif Anlaşması, ülkenin değişen nüfus yapısının ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Diğer taraftan Taif Anlaşması'nın meşruiyetinin gündeme getirilmesi ve gerekirse değiştirilmesine yönelik çabalar ülkede yeni bir krizi de beraberinde getirebilir. Bunun farkında olan taraflar gerek Doha Anlaşması ile gerek Yeni Seçim Sistemi ile düzenin varlığını bir şekilde devam ettirmeye çalışmışlardır.

Deneyde tarafların bir araya getirilmesi ve çatışmaların kısmen de olsa yatıştırılması sağlanabilmiştir. Lübnan'da da gerek Doha Anlaşması ve gerekse de 2017'de kabul edilen Yeni Seçim Sistemi ile taraflar bir araya getirilebilmiş ve çatışmalar yatıştırılmıştır. Ancak arzulanan, tarafların tamamen kaynaşması ve çatışmaların kökleriyle birlikte yok edilmesidir. Bu işin iki büyük engeli vardır: Birincisi, Taif sonrası nüfus yapısının büyük ölçüde değişmesi ve pastadan daha büyük pay alanların bunu kaybetmek istememeleri; ikincisi ise dış güçlerin müdahaleleri. Başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı güçleri ülkede Hizbullah'ın güçlenmesini hem Lübnan hem de Ortadoğu için bir tehlike olarak görmektedir. Ayrıca Hizbullah'ın İran tarafından desteklendiğine yönelik iddialar, bölgede İran hâkimiyetini istemeyen diğer devletleri de bu gruba destek olmaya sevk etmektedir. Diğer taraftan Lübnan'ın bir tampon devlet olduğunu ve oranın kaybedilip Suriye'nin de etkisiz hale getirilmesinden sonra sıranın kendisine geleceğini düşünen İran, ülkedeki gelişmeleri yakından izlemektedir. Bir yandan İsrail'in 2017 yılının sonlarında tarihinin en büyük hava tatbikatını yapması ve bazı yetkililerin Lübnan'a müdahalenin söz konusu olduğunu dile getirmesi diğer yandan İran'ın Hizbullah üzerinden Lübnan iç siyasetine müdahalesinin devam etmesi ülkedeki grupları birbirinden daha da ayırmaktadır. Eğer taraflar şu an için bir ortak amaç/hedef etrafında bir araya gelemezlerse bunu gerçekleştirebilecekleri son durak ülkenin dış güçlerce işgal girişimi esnasıdır. Taraflar bu son aşamada da bağımsız bir Lübnan için bir araya gelemezlerse ülkenin parçalanması ile karşı karşıya kalınması kaçınılmazdır. Her ne kadar yapı olarak farklı olsalar da komşu ülke Suriye'nin durumu en canlı örnektir.

Birçok çalışmada İbn Haldun'a isnat edilen “coğrafya kaderdir” sözü her ne kadar O'nun doğrudan kullandığı bir söz olmasa da eseri Mukaddime genel olarak incelendiğinde okuyucuya bu mesajı vermektedir. Bu söz, örnek ülke Lübnan için de yerinde bir sözdür. Bugün yapısal olarak kendisine birçok yönden benzeyen Bosna-

Hersek, Batı coğrafyasında yer aldığı için demokratik bir düzende, belirli bir sistemde, refah içerisinde varlığına devam ederken; Lübnan, bulunduğu coğrafyanın da etkisi ile belini hiç doğrultamamıştır. Belki bugün bir şekilde Lübnan Batı'ya, Bosna-Hersek Ortadoğu'ya taşınsa kısa bir süre içerisinde rolleri değiştikleri görülecektir.

SONUÇ

Bir bilim dalı olarak çatışma çözümlenme, savaş ve çatışma üzerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Buna göre savaşlar ve çatışmalar her konuda ve her ülkede birbirinden farklı şekilde görülebilirse de hepsinin birbirine benzer yanları bulunmaktadır. Eğer çatışmaların temelindeki sebepler tam olarak ortaya çıkarılabilirse çözüm için daha sağlıklı adımlar atılabilir. Zira hiçbir antlaşma uzun süredir devam eden bir çatışmayı tamamen sona erdiremez. Antlaşmalar barışın sağlanabilmesi için, tarafların belirli fedarlıklarda bulunarak bir araya geldiği bir fırsat durumudur. Bu aşamada yapıcı çözümler üretilmezse çatışmaların yeniden meydana çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Çatışma çözümlenmeyi asıl önemli kılan unsur, amacının sadece çatışmaları çözümlenmek değil kalıcı barışı da tesis etmek olmasıdır. Bu sebeple bazı çalışmalarda çatışma çözümlenme yerine barış çalışmaları kullanılmaktadır. Esasında bu değişim bir algı yaratmayı da amaçlamaktadır. Zira çatışma ve savaş üzerine çalışmalar milattan öncesine kadar dayanırken barışa yönelik çalışmalar son döneme kadar neredeyse hiç bulunmamaktadır. Barış kavramı “çatışmanın yokluğu” kalıbından çıkarılıp toplumsal ve siyasal hayatın içine yerleştirilebilirse ve çatışma kadar çalışmalara konu olabilirse arzulanan daha yaşanılabilir bir dünya kurulabilir.

Çatışma çözümlenme bir süreç olarak düşünülecek olursa, çatışmayı analiz etme ve problem çözme yaklaşımlarını kullanarak savaş halinden soğuk barış (negative peace) durumuna getirme ilk aşamayı; çatışmayı dönüştürüp sorunların temelini inilerek bir daha oluşmasını engellemeye yönelik yapısal müdahaleler ile soğuk barıştan sıcak barış (positive peace) durumuna getirme de ikinci aşamayı teşkil etmektedir. Bu süreç, günlerle ifade edilebileceği gibi yıllara da yayılabilir. Dolayısıyla çatışma çözümlenme süre ve sabır isteyen bir çalışmayı gerektirmektedir.

Çatışma çözümlenme modelleri kullanılarak dünya genelinde mevcut çatışmalara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Örnek ülke Lübnan ile yapılan bu çalışma özgün olduğu kadar güncel verilerle bir yol gösterici niteliktedir.

Lübnan, nüfusun % 93'ünün Arap ve ortak dilin Arapça olmasına rağmen bir ulus kimliğinin tam olarak oluşmadığı bir ülkedir. Ülkede bir “Lübnanlı” üst kimliğinin oluşmamış olması kişileri kendilerini ait oldukları mezhebe göre

adlandırmaya, onlara bağılı olmaya sevketmiştir. Bu durum ise ülkede gruplaşmaları meydana getirmiştir. Gruplaşmaların olduğu bir toplumda da güç mücadeleleri kaçınılmaz olacaktır. Gruplaşmalar ve çatışmalar neredeyse bütün ülkelerde yaşanmış veya yaşanan hadiseler olmakla birlikte Lübnan'ı özgün kılan husus, bunların artık hayatın olağan akışına dönüşmesidir. Taif Anlaşması'nın imzalandığı dönemdeki Lübnan ile bugünkü Lübnan arasında demografik açıdan çok büyük farklılıklar bulunmasına rağmen mevcut siyasi kota korunmaya devam edilmektedir. Bu durum ise mevcut sistemden yararlanamayan grupların tepkisine yol açmaktadır. Siyasal açıdan zayıf yönetimlerin olduğu ve toplumsal birlikteliğin de bulunmadığı bir ülkenin ayakta kalabilmesinin en temel gerekçesi mevcut konumudur. Lübnan hem bünyesinde barındırdığı Hristiyan nüfus ile Ortadoğu'nun Batıya açılan bir penceresi gibidir hem de İsrail ile Suriye ve İran arasında tampon vazifesi görmektedir. Dolayısıyla Lübnan'da istikrarlı bir siyasi yapı kurulamamasının en temel iki nedeni toplumsal bütünlükten uzak ve dış müdahalelere açık olunmasıdır.

Lübnan'ı anlamının Ortadoğu'yu anlamaya eş tutulması Lübnan'ın mozaik yapısına işaret etmektedir. Ancak bu mozaığın parçaları bir bütün oluşturmamaktadır. Esasında etnik ve dil açısından bir bütünlüğün olması ve azınlığın da bu bütünlük içerisinde kaynaşmasına mukabil, dini ve mezhepsel ayrışmalar birlik oluşturmayı engellemektedir. Son dönemde komşu devletlerde yaşanan gelişmeler de Lübnan'ı önemli derece etkilemektedir. Örneğin Lübnan, sadece Suriye iç savaşı sonrasında bir milyonu aşkın Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Gelenlerin büyük çoğunluğunun Müslüman olması ve neredeyse ülkenin dörtte birine tekabül etmesi, mevcut düzenin bozulmamasını isteyenler ile yeni bir düzen kurulmasını isteyenleri karşı karşıya getirmektedir. Tarfların birlikte hareket etmeleri bir yana bir araya gelmelerinin bile çok zor olduğu ülkede mevcut düzenin değiştirilmesi veya iyileştirilmesine yönelik istekler bile çok sert tepkiler almaktadır.

Çatışma çarkının Lübnan'a uygulanması ülkede krizlerin giderilmesinde bir yol gösterici niteliktedir. İlk olarak çatışmanın aktörleri birincil, ikincil ve üçüncül seviye şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Çatışmanın aktörlerin belirlenmesi çatışmanın çözümünde izlenmesi gereken yollar hakkında fikir yürütülmesini sağlamaktadır. İkinci olarak Lübnan krizinde üç temel sorun tespit edilmektedir. Bunlar sınır sorunları, mevcut siyasi yapı ve mülteci sorunudur. Bir çatışmada ilk yapılması

gereken, mevcut sorunların neler olduğunun tespitidir. Zira bunlar tespit edilemediği takdirde etkin adımlar atılamayacak ve sunulan çözümler yetersiz kalacaktır. Üçüncü olarak aktör ve sorunlar belirlendikten sonra sorunun çözümüne yönelik daha önce hangi adımların atıldığı, ülkede çözümün önünde engel olabilecek temel sorunların olup olmadığı ve alınabilecek önlemlerin neler olduğu tespit edilmektedir. Çatışma çarkının son dişlisi ile de çözüme yönelik atılabilecek adımlar ve uygulanabilecek seçenekler masaya yatırılmaktadır.

Lübnan anayasası eşit yurttaşlık ve seçme seçilme hakkının varlığına işaret etmişse de mevcut düzende bir Müslüman cumhurbaşkanı olamadığı gibi bir Hristiyan da başbakan veya meclis başkanı olamaktadır. Ayrıca ülkede mevcut seçim kotalarının bulunması da siyasal yönetimden eşit yararlanılamamasına sebep olmaktadır. Lübnan'ın iç çatışmalarına genel olarak bakıldığında dış müdahalelerin etkisi önemsenmeyecek niteliktedir. Ancak sorunun temelinde de ülkedeki bu mevcut siyasi yapı yatmaktadır. Bunun iyileştirilmesine yönelik yapılan Taif ve Doha Anlaşmaları ve yeni seçim kanunu soruna geçici bir çözüm sağlamışsa da sorunun tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmadıkça yeni çatışmalar da kaçınılmaz olacaktır.

Son bölümde değinilen siyaset psikolojisi örneği Lübnan için son derece önemli bir örnektir. Örnekte birbiri ile çatışma halinde olan iki grubun ortak bir sorunla karşılaşmaları ve tarafların bu sorunu çözmek için birlikte hareket etmek zorunda olmaları tarafların birbirini tanımalarını sağlamış ve mevcut sorun ile birlikte gruplar arası çatışma da son bulmuştur. Lübnan'da da tarafların bu güne kadar bir Lübnanlı kimliği altında bir araya gelememiş olması ve aralarındaki çatışmaların da devam etmesi ülkeyi istikrarsız yapıda bırakmaktadır. Esasında tarafların bir araya gelebilecekleri birçok gelişme yaşanmışsa da ülkedeki güç mücadelesinde etkin bir konuma sahip olma arzusu olası bir birlikteliğin oluşmasını engellemiştir. Ancak Lübnan bugünlerde bir birliğin teşkil edilmesine her zamanki dönemden daha çok muhtaçtır. Zira komşu ülkelerdeki iç karışıkların devam ediyor olması, Hizbullah'a yönelik dünya kamuoyunda tepkilerin artması ve ABD ve İsrail'in, Suriye ve İran'a yönelik olası müdahalelerinin daha sık gündeme gelmesi ülkede birliğin bir an önce sağlanmasını gerektirmektedir.

Çalışma bir bütün halinde ele alındığında çatışma çözümleme ve Lübnan konularının detaylı bir analizi yapıldığı görülmektedir. Özellikle Lübnan bölümünde tarihçeye büyük yer verilmektedir. Bunun sebebi, Lübnan'da görülen sorunların temelini hem ülkenin tarihsel süreç içerisindeki yönetimi ile hem de yakın geçmişte yapılan anlaşmalara ve düzenlemelere dayanıyor olmasıdır. Çatışmalar, bir ağacın meyvesi olarak görülürse, meyvede meydana gelen bir hastalığın tedavisi için ağacın köküne ve gövdesine bakılması gerekir. Zira sorunların kaynağı kökte bulunur, meyveler ancak bir sonuçtur. Dolayısıyla bu çalışmada da bugünkü sorunların temeli sayılabilecek gelişmelere dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdallah, Hussein (10 Mayıs 2008), “Day 3: Hizbullah, Amal take West Beirut”, [Erişim: 17 Mayıs 2018, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2008/May-10/48912-day-3-hizbullah-amal-take-west-beirut.ashx>].
- Acar, İrfan (1989), *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Akçadağ Alagöz, Emine (26 Aralık 2009), “Avrupa Komşuluk Politikası”, [Erişim: 2 Haziran 2018, <http://www.bilgesam.org/incele/800/-avrupa-komsuluk-politikasi/#.WxJXtlUzbiU>].
- Akman, Muhammed Ali (21 Aralık 2017), “Lübnan’da yaşayan Filistinli mültecilerin sayısı açıklandı”, [Erişim: 10 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-lubnanda-yasayan-filistinli-multecilerin-sayisi-aciklandi/1011815>].
- Akyeşilmen, Nezir (2014), “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, Nezir Akyeşilmen (Ed), *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, 2. Baskı, ODTÜ Yayıncılık: Ankara, ss. 18-44.
- Albayrak, Kadir (2002), “Keldaniler”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:25, ss.207-210), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Association for Diplomatic Studies&Training (2013), “The Bombing of U.S. Embassy Beirut-18 Nisan 1983”, [Erişim: 12 Mart 2018, <https://adst.org/2013/04/the-bombing-of-u-s-embassy-beirut-april-18-1983/>].
- ATACAN, Fulya (2004), *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset*, Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Atlıoğlu, Yasin (12 Nisan 2018), “Lübnan’da Seçim Heyecanı: Siyasi Çekişmeler, Dış Müdahaleler ve Yeni Seçim Yasası”, *Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği (ORDAF) Durum Değerlendirmesi*, [Erişim: 2 Haziran 2018, <http://ordaf.org/lubnanda-secim-heyecani-siyasi-cekismeler-dis-mudahaleler-ve-yeni-secim-yasasi>].
- Atlıoğlu, Yasin (2014), *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunileri Aziz Marun’dan İç Savaş’a Maruni Kimliği ve Çatışma*, 1. Basım, Kaktüs Yayınları: İstanbul.
- Atlıoğlu, Yasin (26 Mayıs 2009), “Ortadoğu’da Seçimler(3): Lübnan Parlamento Seçimleri”, [Erişim: 15 Mayıs 2018, <http://www.bilgesam.org/incele/1318/-ortadoğu%E2%80%99da-secimler--3----lubnan-parlamento-secimleri/#.Wvnl3qSFPIX>].
- Aydın, Mehmet (1998), Hıristiyanlık-Kutsal Metinler ve Dini Literatür, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:17, ss.340-345), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

- Ayhan, Veysel (2009), “2009 Lübnan Seçimleri ve Etkileri: Kazananlar ve Kaybedenler”, *Ortaoğu Analiz*, C: 1(7-8), ss.40-51.
- Ayhan, Veysel ve Tür, Özlem (2009), “Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler”, 1. Basım, Dora Yayınları: Bursa.
- Bağcı, Hüseyin (2014), “Önsöz Yerine: Çatışma Analizi”, Nezir Akyeşilmen (Ed); *Barışı Konuşmak: Teoride ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, 2. Basım, ODTÜ Yayıncılık: Ankara, ss.3-17.
- Bağlıoğlu, Ahmet (2008), “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 13/1, ss.13-36.
- Bakri, Nada ve Cowell, Alan (21 Mayıs 2008), “Lebanese reach agreement to resolve 18-month political crisis”, [Erişim: 17 Mayıs 2018, <https://www.nytimes.com/2008/05/21/world/africa/21iht-lebanon.4.13105564.html>].
- Ballis, William B. (1970), “Quincy Wright: an appreciation”, *Journal of Conflict Resolution*, Volume: 14, Issue: 4, pp. 453-455.
- Bartos, Otomar J. ve Wehr, Paul (2002), “*Using Conflict Theory*”, First Edition, Cambridge University Press: New York.
- BBC (14 Şubat 2014), “Lebanon dances into the abyss as Syrian conflict crosses border”, [Erişim: 8 Mayıs 2018, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26239778>].
- BBC (22 Temmuz 2013), “EU ministers agree to blacklist Hezbollah’s armed wing” [Erişim: 9 Mayıs 2018, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23397003>].
- BBC (6 Eylül 2010), “Lübnan lideri: Hariri suikastı için Suriye’yi suçlamak hataydı”, [Erişim: 21 Nisan 2018, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100906_hariri_lebanon].
- Beaumont, Peter (11 Kasım 2017), “Israel’s leadership talks up another war with Hezbollah in Lebanon”, [Erişim: 1 Mayıs 2018, <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/11/israel-leadership-talks-up-another-war-with-hezbollah-lebanon>].
- Bennett-Jones, Owen (12 Ekim 2011), “Hizbullah: Terör örgütü mü, kurtuluş hareketi mi?”, [Erişim: 8 Mayıs 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111012_hizbullah_israel_feature].
- Bilge, Mustafa L. (2003), Lübnan (Tarih), Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C:27, ss.244-246), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul
- Birdişli, Fikret (2014), “*Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*”, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

- Brahm, Eric (Eylül 2003a), Latend Conflict Stages, [Erişim: 19 Mart 2018, <https://www.beyondintractability.org/essay/latent-conflict>].
- Brahm, Eric (Eylül 2003b), Conflict Stages, [Erişim: 19 Mart 2018, https://www.beyondintractability.org/essay/conflict_stages].
- Bulut, Zübeyir (2015), “Mezheplerin Ayrışma Konusu Haline Getirilmesi”, *AIBU Journal of Sciences*, Vol.15: 3, ss.274-294.
- Buzpınar, Ş. Tufan (2003), “Lübnan”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C:27, ss.248-254), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Cambridge Dictionary, “conflict”, [Erişim: 16 Ocak 2018, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/conflict>].
- Ceylan, A., Ergün, E., Alpkan, L. (2000), “Çatışmanın Sebepleri ve Yönetimi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C: 1, S: 2, ss. 39-51.
- CIA-The World Factbook,a [Erişim: 31 Ocak 2018, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2147rank.html>].
- CIA-The World Factbook,b [Erişim: 6 Şubat 2018, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/le.html>].
- Cicioğlu, Filiz (2006), “Lübnan 2005”, Kemal İnat, Ali Balcı (Ed.); *Ortadoğu Yıllığı 2005*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Cicioğlu, Filiz (2008), “Lübnan 2006”, Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.); *Ortadoğu Yıllığı 2006*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Cobban, Helena (1985), *The Making of Modern Lebanon*, Westview Press: Boulder, CO.
- Collelo, Thomas (1989), *Lebanon: A Country Study* [Elektronik Sürüm], Federal Research Division, Library of Congress: Washington.
- Çelik, Ayşe Betül (2009), “Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”, Nimet Beriker (Ed.); *İç Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, ss. 163-188.
- Çelik, Mehmet (2010), “Süryaniler”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.38, ss.175-178), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Dadyan, Saro (2013), “Garabed Artin Davud Paşa”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S: 239, ss.22-26.

- Dirilen Gümüş, Özlem (2014), “Çatışma ve Çatışma Yönetiminin Sosyal Psikolojik Temelleri”, Nezir Akyeşilmen (Ed), *Barişi Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, 2. Baskı, ODTÜ Yayıncılık: Ankara, ss. 61-86.
- Doğrusözlü, Cüneyt (2014), “Lübnan 2013”, Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.); *Ortadoğu Yıllığı 2013*, Açılım Kitap: İstanbul.
- Duman, Olcay Özkaya (2006), “Bir Ortadoğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), [Erişim: 6 Şubat 2018, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/183230>].
- Duran, Hasan (2001), “Birleşmiş Milletler ve Müdahale”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 6(2), ss. 131-142.
- Dursun, Davut (2001), “İsrail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:23, ss.184-188), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- DW (27 Aralık 2017), “Lübnan’daki Suriyeli mültecilerin sayısı azaldı” [Erişim: 10 Mayıs 2018, <http://www.dw.com/tr/lübnandaki-suriyeli-mültecilerin-sayısı-azaldı/a-41938202>].
- DW (7 Mayıs 2018), “Lübnan seçimlerinde Hizbullah zaferi”, [Erişim: 9 Mayıs 2018, <http://www.dw.com/tr/lübnan-seçimlerinde-hizbullahın-zaferi/a-43689436>].
- DW (9 Mayıs 2008), “Lübnan’da kriz büyüyor”, [Erişim: 17 Mayıs 2018, <http://www.dw.com/tr/1%C3%BCbnanda-siyasi-kriz-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-3325561>].
- Ekinci, Ekrem Buğra (1998), “Lübnan’ın Esas Teşkilat Tarihçesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C: 31(3), ss.17-35.
- Emecen, Feridun (1995), “Fahreddin Ma’noğlu”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C:12, ss.80-82), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Encyclopædia Britannica, “Lebanon”, [Erişim: 6 Şubat 2018, <https://www.britannica.com/place/Lebanon#ref23393>].
- Ersen Perçin, Gizem (2011), “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinden Arabuluculuğun Hukuksal Düzenlemelerdeki Yeri”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C:31(2), ss. 177-201.
- European Commission, “Lebanon”, [Erişim: 9 Mayıs 2018, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/lebanon/>].
- Ferris, Kerry and Stelin, Jill (2010), *The Real World an Introduction to Sociology*, 2nd. Printing, Norton & Company: New York.
- Fisher, Roger, Ury, William and Patton, Bruce (1991), *Getting to Yes: Negotiating Agreement without Giving in*, Second Edition, Houghton Mifflin Company: New York.

- Fisher, Ronald J. (1997), *Interactive Conflict Resolution*, Syracuse University Press: Syracuse, New York.
- Freedman, Jane (2001), *Feminism*, Open University Press: Buckingham.
- Galtung, Johan (2007), "Introduction: Peace by peaceful conflict transformation-the TRANSCEND approach", Charles Webel and Johan Galtung (Ed.), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, Routledge: Oxon, pp. 14-32.
- Göksun, Yenal (2014), "Müzmin Toplumsal Çatışma ve Lübnan Medyası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:7(31), ss.745-750.
- Güdül, Serpil (2011), "Bir Başarısız Devlet Örneği Olarak Lübnan", [Bildiri], Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın (Ed.); 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı: Ankara, ss. 777-787.
- Gürcan, Metin (2012), "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", Atilla Sandıklı (Ed), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, BİLGESAM Yayınları: İstanbul, ss. 71-129.
- Gürson, Poyraz (2010), *Suriye*, Atılım Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Hansen, Birthe ve Heurlin, Bertel (2011), *Lebanon Strategic and Military Dimensions*, First Edition, Royal Danish Defence College: Copenhagen.
- Harris, William (2005), *Levant: Bir Kültürler Mozaïği* (Çev. Ercan Ertürk), 1. Baskı, Literatür Yayınları: Ankara.
- Harvard Square Library, "Wright, Quincy (1890-1970)", [Erişim: 23 Mart 2018, <http://www.harvardsquarelibrary.org/biographies/quincy-wright/>].
- Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK), "Conflict Barometer 2009", [Erişim: 3 Haziran 2018, <https://hiik.de/conflict-barometer/bisherige-ausgaben/?lang=en>].
- Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK), "Conflict Barometer 2017", [Erişim: 4 Haziran 2018, <https://hiik.de/conflict-barometer/bisherige-ausgaben/?lang=en>].
- Hirst, David (2012), *Küçük Devletlerden Sakının. Lübnan: Ortadoğu'nun Savaş Alanı*, İyidüşün Yayınları: İstanbul.
- Homans, Charles (June 20, 2011), Track II Diplomacy: A Short History, [Erişim: 29 Mayıs 2018, <http://foreignpolicy.com/2011/06/20/track-ii-diplomacy-a-short-history/>].
- Hourani, Albert Habib (1946), *Syria and Lebanon: A Political Essay*, Oxford University Press: London.

- Hudson, Michael C. (1997), "Palestians and Lebanon: The Common Story", *Journal of Refugee Studies*, Vol:10(3), ss.243-260.
- Hürriyet Gazetesi (26 Nisan 2005), "Lübnan'daki Suriye askeri varlığı sona erdi", [Erişim: 13 Mart 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/lubnandaki-suriye-askeri-varligi-sona-erdi-314708>].
- İskefiyeli, Zeynep (2007), "Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hristiyanlık, Kilise ve Misyonerler", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi*, C: 2(1), ss.231-255.
- Jehn, K.A., Greer, L., Levine, S.S. and Szulanski, G.(2008), "The Effects of Conflict Types, Dimensions, and Emergent States on Group Outcomes", *Group Decision and Negotiation*, V:17, No:6, pp. 465-495.
- Jeong, Ho-Won(2008), *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, First Edition, SAGE Publication:London.
- Karam, Karam (2012), "Positive peace for Lebanon: reconciliation, reform and resilience", *Conciliation Resources*, [Erişim: 13 Mart 2018, <http://www.c-r.org/accord-article/taif-agreement>].
- Karan, Ceyda (4 Mayıs 2018), "Lübnan seçiminde Hizbullah güçlernirse İsrail'in saldırı riski artar", [Erişim: 9 Mayıs 2018, <https://sptnkne.ws/hzUk>].
- Karataş, Zeynep (11 Mayıs 2018), "Lübnan seçimleri: Düşük katılım, yüksek propaganda", [Erişim: 14 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/lubnan-secimleri-dusuk-katilim-yuksekk-propaganda/1142050>].
- Karcioğlu, Fatih, Alioğulları, Zişan Duygu (2012), "Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C: 26(3-4), ss. 215-237.
- Kayaoğlu, Arzu (31 Ekim 2016), "Lübnan'da Hizbullah'ın adayı Hristiyan Mişel Avn Cumhurbaşkanı seçildi", [Erişim: 13 Mart 2018, <http://tr.euronews.com/2016/10/31/lubnan-da-hizbullah-in-adayi-hiristiyan-misel-avn-cumhurbaskani-secildi>].
- Keleş, Erdoğan (2008), "Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 27(43), ss.131-157.
- Keyman, Herbert C. (2015), "The Development of Interactive Problem Solving: In John Burton's Footsteps", [Elektronik Sürüm], *Journal of the International Society of Political Psychology*, Volume: 36, No: 2, pp. 243-262.
- Kırım Haber Ajansı (19 Ekim 2016), "Demokratik Kongo'da etnik çatışma patlak verdi" [Erişim: 19 Mart 2018, <http://qha.com.ua/tr/yasam-olaylar/demokratik-kongo-da-etnik-catisma-patlak-verdi/149770/>].

- Kocaoğlu, Mehmet (1995), “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, S:6, ss.195-210.
- Kor, Zahide Tuba (2011), *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, 2. Baskı, İHH Kitap: İstanbul.
- Kor, Zahide Tuba (2016), *Lübnan İç Savaşların Gölgesinde*, 1. Baskı, İlke Yayınları: İstanbul.
- Koutonin, Mawuna Remarque (28 Ocak 2014), “14 African Countries Forced by France to Pay Colonial Tax For the Benefits of Slavery and Colonization”, [Erişim: 30 Mayıs 2018, <https://www.africanevents.com/14-african-countries-forced-by-france-to-pay-colonial-tax-for-the-benefits-of-slavery-and-colonization/>].
- Köprülü, Nur ve Ebre, İlker Salih (2013), “Lübnan'da Çoklu Güç Paylaşımı ve Ortaklıkçı Demokrasi Zemininin Arap Ayaklanmaları Sonrası Geleceği,” *Akademik Orta Doğu*, C: 8(1), ss. 1-24.
- Köse, Talha (2006a), Toplumsal Şiddetin Boyutları, [Erişim: 13 Nisan 2018, <https://www.setav.org/toplumsal-siddetin-boyutlari/>].
- Köse, Talha (2006b), “Lübnan'da İstikrar Arayışları”, *SETA Lübnan Raporu*, [Erişim: 31 Mayıs 2018, <http://file.setav.org/Files/Pdf/lubnanda-istikrar-arayislari.pdf>].
- Köse, Talha (2007), “Değişen Ortadoğu Denklemine İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü”, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, C: 1(2), ss.57-92.
- Kriesberg, Louis (2007), “The Conflict Resolution Field: Origins, Growth, and Differentiation”, I. William Zartman (Ed.), *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques*, Revised Edition, United States Institute of Peace: Washington, pp. 25-60.
- Kriesberg, Louis (2009), “The Evolution of Conflict Resolution”, Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman (Ed.), *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, , SAGE Publications: London, pp. 15-32.
- Kuran, Ercüment (1992), “Birinci Dünya Savaşı”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:6, ss.196-200), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Kuş, Salih (2010), “Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekâtı ve Konya Muharebesi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S:23, ss.145-158.
- Kuteyş, Nedim (11 Mayıs 2018), “Hizbullah Lübnan'ı kontrol ediyor hale mi geldi?”, [Erişim: 23 Mayıs 2018, <https://turkish.aawsat.com/2018/05/article55398031/hizbullah-lubnani-kontrol-ediyor-hale-mi-geldi>].
- Kutluoğlu, Muhammet Hanefi, “Kavalalı Mehmed Ali Paşa”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C:25, ss.62-65), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

- Kürkçüoğlu, Ömer (1982), *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi(1908-1918)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Lederach, John Paul (1997), *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace Press: Washington, DC.
- Licklider, Roy (2008), Ethical Advice: Conflict Management vs. Human Rights in Ending Civil Wars, *Journal of Human Rights*, Vol.7, No: 4, pp. 376-387.
- Live Population, "Population of Lebanon (2018)", [Erişim: 31 Ocak 2018, <https://www.livepopulation.com/country/lebanon.html>].
- Lyamouri-Bajja, Nadide ve diğerleri (2012), *T-KIT: Youth transforming conflict*, Yael Ohana (Ed.), Council of Europe Publishing: Strasbourg.
- Maiese, Michelle (2003), "Levels of Action", Guy Burgess and Heidi Burgess; *Beyond Intractability*, Conflict Information Consortium, University of Colorado, [Erişim: 05 Haziran 2018, https://www.beyondintractability.org/essay/hierarchical_intervention_levels].
- Mason, Simon ve Rychard, Sandra, *Conflict Analysis Tools*, Swiss Agency for Development and Cooperation, Conflict Prevention and Transformation Division, December 2005.
- Maudeni, Zibani (2011), "Protracted Social Conflict or Interst-Based Conflict: The Basis for Successful Liberal Politics in Botswana", *Afro Asian Journal of Social Sciences*, Vol. 2(3): 3, [Erişim: 30 Mart 2018, <http://www.onlineresearchjournals.com/aaajoss/art/67.pdf>].
- Mayer, Bernard (2000), *The Dynamics of Conflict Resolution: A Practitioner's Guide*, First Edition, Jossey-Bass Publishers: San Francisco.
- Mayer, Bernard (2010), *The Dynamics of Conflict Resolution: A Practioner's Guide*, Jossey-Boss: San Francisco, California.
- McLeod, Saul (2008), "Robbers Cave", [Erişim: 23 Mayıs 2018, <https://www.simplypsychology.org/robbers-cave.html>].
- Memiş, Ekrem (2006), *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.
- Mitri, Najib (19 Temmuz 2017), "The New Electoral Law: How Does it Work?", [Erişim: 22 Mayıs 2018, <http://blogbaladi.com/the-new-electoral-law-how-does-it-work/>].
- Mnookin, Robert, Hackley, Susan (2018), Harvard Law School Program on Negotiation, "Welcome to the Program on Negotiation (PON)", [Erişim: 31 Mart 2018, <https://www.pon.harvard.edu/about/>].
- Ngarm, Soth Plai, Miletic, Tania (2006), *Introduction Peace Studies & Research Methods*, The Alliance for Conflict Transformation: Cambodia.

- Nye, Joseph S. and Welch, Jr David A. (2010), 'Soğuk Savaş Sonrası Çatışma ve İşbirliği' *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (Çev. Renan Akman), 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Öz, Mustafa (1994), "Dürzilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:10, ss.39-48), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Öz, Mustafa (2010), "Şia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:39, ss.111-114), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Özerdem, Alpaslan (2013), *Bariş İnşası Kuram ve Uygulaması*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Özgüdenli, Osman Gazi (2005), "Moğollar", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:30, ss.225-229), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Özkoç, Özge (2006), "Kronik: Lübnan Savaşı Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 61(3), ss.309-316.
- Ramsbotham, Oliver, Woodhouse, Tom and Miall, Hugh (2011), *Contemporary Conflict Resolution*, Third Edition, Polity Press: Cambridge.
- Rapoport, Anatol (1957), "Lewis F. Richardson Mathematical Theory of War", *Journal of Conflict Resolution*, Volume:1, Issue:3, pp. 249-299.
- Sabur, Rozina (09 Mayıs 2018), "Donald Trump announces 'withdrawal' from Iran nuclear deal", [Erişim: 10 Mayıs 2018, <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/05/08/donald-trump-announces-decision-iran-nuclear-deal-live-updates/>].
- Sachs, Jeffrey D. (2015), *The Age of Sustainable Development*, Columbia University Press: New York.
- Saylan, Kemal (2015), "Hüseyin Rıza Paşa'nın 1888 Tarihli Layihasına göre Suriye-Lübnan Bölgesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:54, ss.537-560.
- Sethi, Narendra K., "Mary Parker Follett: Pioneer in Management Theory", *The Journal of the Academy of Management*, Volume: 5, No: 3, pp. 214-221.
- Sherif, Muzafer (1988), *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*, First Edition, Wesleyan University Press: Middletown.
- Simpson, Richard L. (1953), "Pitirim Sorokin and His Sociology", *Social Forces*, Volume 32, Issue 2, ss. 120-131.
- Sofuoğlu, Ebubekir, Akvarup, İlke Nur (2012), "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Süryaniler", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi*, C: 7(1), ss.71-87.

- Sofuoğu, Ebubekir (2012), “Osmanlı Devleti’nin Suriye Vilayetini İslah Teşebbüsleri” [Elektronik Sürüm], *Internationa Journal of History*, C:4(Özel Sayı), ss.351-364.
- Steward, Frances (2002), “Root Causes of Violent Conflict in Developing Countries”, *the BMJ: British Medical Journal*, Vol: 324, Num: 7333, pp. 342-345.
- Şirvan, Berna (2012), “Fenike ve Yunan Ticaret Kolonileri”, [Erişim: 11 Şubat 2018, http://www.academia.edu/15579358/Fenike_ve_Yunan_Koloni_Çağ].
- Şöhret, Mesut (2012), “Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, ss.85-107.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2018a), “Ülke Künyesi: Lübnan”, [Erişim: 5 Şubat 2018, <http://www.mfa.gov.tr/lubnan-kunyesi.tr.mfa>].
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2018b), “Türkiye-Lübnan Siyasi İlişkileri”, [Erişim: 6 Şubat 2018, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-lubnan-siyasi_iliskileri.tr.mfa].
- Tanrıver, Süha (2006), “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabulucuk”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 64, ss. 151-177.
- The Daily Star (5 Mayıs 2018), “Lebanese electoral law 2017: Full text in English”, [Erişim: 21 Mayıs 2018, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2017/Jul-07/411988-lebanese-electoral-law-2017-full-text-in-english.ashx>].
- The Times of Israel (20 Mayıs 2014), “UN: Lebanon to host 1.5M Syrian refugees by year’s end”, [Erişim: 11 Mayıs 2018, <http://www.timesofisrael.com/un-lebanon-to-host-1-5m-syrian-refugees-by-years-end/>].
- Thompson, Kenneth (2014), *Çatışma Çözümünde Sivil Toplumun Rolü başlıklı Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu* açılış konuşması, Demokratik Gelişim Enstitüsü: Londra, s. 15.
- Tinas, Murat (2007), “Lübnan’daki Suriyeli Mülteciler: Hükümet Stratejisi Yokluğunda Ekonomik, Siyasi ve Mezhepsel Zorluklar”, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi”, No.62, [Erişim: 2 Haziran 2018, <http://orsam.org.tr/orsam/degerlendirme/14375?dil=tr>].
- Tjosvold, D. (1989), “Interdependence Approach to Conflict Management in Organizations”, M. Afzalur Rahim(Ed.), *Managing Conflict: An Interdisciplinary Approach*, Praeger Publishers: New York.
- Toman, Murat, Akman, Halil (2014), “Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrini Oluşumu ve Ortadoğu’ya Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:7(35), ss.297-316.
- Tomar, Cengiz (2003), Lübnan-Kültür ve Medeniyet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:27, ss.246-248), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

- Torres Gomez, Edwin Esteban, Gonzalez, Sebastian Giraldo, Moncada, Jhonny (2013), “Neighborhood effects of civil conflict.(1990-2012)”, *Perfil de Coyuntura Económica*, 21:8. [Erişim: 28 Mayıs 2018, SciELO (Scientific Electronic Library Online), http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1657-42142013000100001&lng=en&tlng=en].
- Traboulsi, Fawwaz (2007), *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press: London.
- Turan, Şerafettin (2003), “Levant”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C:27, ss.145-147), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul
- Türk Dil Kurumu, “çatışma”, [Erişim: 15 Ocak 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts].
- Tütüncü, Muttalip (2015), “Lübnan: Ortadoğu’nun Krizler Ülkesi”, Ahmet Emin Dağ (Ed.); *Ortadoğu Çalışmaları*, 1. Baskı, İHH İnsani Yardım Vakfı: İstanbul.
- U.S. Department of State: Bureau of Democracy, Human Rights and Labor (2017), *International Religious Freedom Report for 2017: Lebanon*, [Erişim: 30 Mayıs 2018, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2017&dli=280994>].
- UNHCR (2018), “Registered Syrian Refugees: Lebanon”, [Erişim: 10 Mayıs 2018, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71>].
- United Nations (11 Ağustos 2006), “Security Council Calls For End to Hostilities Between Hizbollah, Israel, Unanimously Adopting Resolution 1701”, [Erişim: 22 Nisan 2018, <https://www.un.org/press/en/2006/sc8808.doc.htm>].
- United Nations Permanent Missions (2018), “The Taif Agreement”, [Erişim: 1 Mayıs 2018, https://www.un.int/lebanon/sites/www.un.int/files/Lebanon/the_tauf_agreement_english_version.pdf].
- United Nations Security Council (10 Haziran 2008), “Letter dated 22 May 2008 from the Permanent Observer of the League of Arab States to the United Nations addressed to the President of the Security Council”, [Erişim: 21 Mayıs 2018, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/392].
- UNRWA (2007), “protection at unrwa in 2017”, [Erişim: 10 Mayıs 2018, https://www.unrwa.org/sites/default/files/2018.2_unrwa_lfo_protectionin-factsheet_2017_vf.pdf].
- Üzüm, İlyas (2007), “Nusayrılık”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:33, ss.270-274), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Walz, Humphrey (1973), “Christians in the Arab East”, 6(5): 6. [Erişim: 31 Mayıs 2018, AMEU (Americans for Middle East Understanding), <http://www.ameu.org/getattachment/26d6a2e3-76e2-478c-b555-6caa730bf6f5/Christians-in-the-Arab-East.aspx>].

- Wani, Hilal Ahmad (2011), "Understanding Conflict Resolution", *International Journal of Humanities and Social Science*, Volume: 1, No: 2, pp. 104-111.
- Woodhouse, Tom (2010), "Adam Curle: Radical Peacemaker and Pioneer of Peace Studies", [Elektronik Sürüm], *Journal of Conflictology*, Volume: 1, Issue: 1, pp. 1-8.
- Woodhuse, Tom and Duffey Tamara (2000), *Peacekeeping and International Conflict Resolution* (Ed. Harvey J. Langholtz), First Edition, Peace Operations Training Institute: Williamsburg, Virginia.
- Worldometers, "Lebanon Population", [Erişim: 31 Ocak 2018, <http://www.worldometers.info/world-population/lebanon-population/>].
- Wright, Quincy (1957), "Project for a world intelligence center", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 1(1), pp. 93-97.
- Yavuz, Yavuz Şevki (1994), "Ehl-i Sünnet", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:10, ss.525-530), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan (2012), "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi, Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat (Ed.); *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, ss. 407-427.
- Yiğit, İsmail (2004), "Memlükler", *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C:29, ss.90-97), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah Arslan, 02.06.1992 tarihinde Eskişehir’de doğdu. İlk ve Orta Öğretimi Bozüyük Saffet Şeker İlköğretim Okulu’nda, Lise eğitimini ise Kütahya Kılıçarslan Anadolu Lisesi’nde tamamladı. Lisans derecesini 2014 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden aldı. Orta seviye İngilizce ve temel seviye Fransızca bilmektedir.